

BACHELORPROEF

Tussen drukte en afstand

Sociale micro scenario's als medium in een
gefragmenteerde samenleving

Bachelor	Toegepaste Architectuur
Afstudeerrichting	Mixed Experience Design
Academiejaar	2025-2026
Student	De Waele Daphné
Interne begeleider	Vanhoenacker Lobke
Externe promotor	Pringels Natasja

SAMENVATTING / ABSTRACT

Mijn onderzoek vertrekt vanuit de vaststelling dat hedendaagse publieke ruimtes steeds meer functioneren als doorgangsruidtes, plaatsen waar mensen passeren maar zelden verblijven. Ondanks een hoge stedelijke aanwezigheid neemt spontane sociale interactie af, wat een negatieve invloed heeft op sociale cohesie en het gevoel van verbondenheid tussen stadsbewoners. Rowley-Abel et al. (2025)¹ tonen aan dat de kwaliteit van gedeelde publieke ruimtes rechtstreeks samenhangt met de mate van sociale cohesie in een buurt. Dit onderzoek vertrekt vanuit de vaststelling dat publieke ruimte op drie onderling verbonden niveaus tekortschiet: functioneel door een gebrek aan programma, sociaal door het ontbreken van kansen op toevallige interactie, en zintuiglijk door een onvoldoende uitnodigende kwaliteit van licht, geluid, geur en materialiteit. Dit drievoudig analysemodel vormt het analytisch kader van het onderzoek.

Ik wil de publieke ruimte, in mijn case het Hoedhaarpark te Lokeren, herdefiniëren naar een ruimte waarin ontmoeten en verbinden mogelijk is. Op deze manier sta ik kritisch tegenover de huidige publieke ruimte van de stad. Om hier meer duidelijkheid over te geven, verduidelijk ik eerst het begrip 'de publieke ruimte in de stad'. De publieke ruimte in de stad zag er niet altijd uit zoals het vandaag de dag is, want oorspronkelijk was deze ingericht als een plaats voor samenkomst en verbinding. Hier is mijn rol als ontwerper een mediator te zijn tussen ruimte, gebruiker en gemeenschap. Waarbij ik bestaande wetenschappelijke inzichten over zintuigen vertaal naar ontwerp en zo nieuwe kennis via mijn ontwerpproces genereer. Kennis over hoe zintuiglijke prikkels verblijfsgedrag beïnvloeden, getoetst via prototyping op locatie.

Van ruimte naar plaats: Bij het ontwerpen van een plaats van verbinding is het belangrijk dat we kijken naar hoe de mensen in de huidige situatie van het park handelen zodat we hierop kunnen inspelen en zo een meer humane plaats kunnen creëren. Zo ben ik terug gaan kijken naar mijn observaties vanuit mijn vooronderzoek en heb ik hieruit verschillende handelingen kunnen meenemen naar mijn ontwerpend onderzoek. Bijgevolg heb ik het ontwerpend onderzoek voortgezet, zij het vanuit een hernieuwde insteek. De gehanteerde onderzoeksstrategie combineert design-based research met een mixed-methods aanpak. Literatuurstudie en analyse van referentieprojecten, bouwden het theoretisch kader op. Aanvullend werden interviews en enquêtes afgenomen met lokale stakeholders en bewoners. Een ruimtelijke contextanalyse van het park aan de Hoedhaarsite bracht de drievoudige fragmentatie ter plaatse in kaart. Op basis van alle verzamelde inzichten werd een tijdelijke, participatieve interventie deels uitgewerkt en deels conceptueel uitgetekend.

De bevindingen suggereren dat zintuiglijke en ruimtelijke ontwerpkeuzes een invloed hebben op het verblijfsgedrag en de openheid voor sociale interactie van mensen in publieke ruimte.

Met deze ontwerpen wil ik plaatsen van mogelijkheden tot verbinding creëren door me te baseren op de dagdagelijkse handelingen. Op die manier transformeer ik de publieke ruimte die vandaag gebaseerd is op het letterlijk verbinden van circulatie, met hier en daar een bankje, naar Sociale Micro Scenario's die verspreid zijn over de Hoedhaarsite. Het zijn een soort zintuiglijke geluismomentjes die maar enkele seconden duren maar een eeuwigheid willen zijn.

¹ Rowley-Abel, L., Stafford, M., & Becares, L. (2025). Neighbourhood social cohesion, loneliness and wellbeing. *Health & Place*, 91, 103388. <https://doi.org/10.1016/j.healthplace.2025.103388>

DANKWOORD

Vooraleer ik begin, wil ik even stilstaan bij de mensen die dit traject mee mogelijk hebben gemaakt. Mijn ouders en broer verdienen hier de eerste vermelding. Ze stonden niet enkel tijdens deze bachelorproef achter mij, maar al veel langer. Hun aanwezigheid heeft mij door heel wat moeilijke momenten gedragen. Mijn vrienden en mijn vriend wil ik bedanken voor de vele avonden en nachten die we samen hebben doorgewerkt, voor het meedenken en het meeleven. Jullie maakten blokperiodes iets wat ook plezant mocht zijn. Mijn bazin verdient hier ook een woord van dank, voor het luisteren en haar feedback. Als laatste richt ik mij tot mijn docenten en promotor: bedankt voor jullie kritische blik en de begeleiding die dit werk heeft doen groeien.

LEESWIJZER

Dit onderzoeksrapport is opgebouwd in twee grote delen.

Deel I omvat het vooronderzoek en bestaat uit een inleiding met probleemstelling en onderzoeksvraag, een contextanalyse van het Hoedhaarpark te Lokeren, een theoretisch kader over urban loneliness, multisensory design en tactical urbanism, een analyse van vijf referentieprojecten, en een empirisch luik met interviews en enquête. Dat deel sluit af met een conclusie die de onderzoeksvraag beantwoordt en vier ontwerpprincipes formuleert.

Deel II omvat het ontwerpend onderzoek. Vertrekkend vanuit de conclusies van het vooronderzoek worden de Sociale Micro Scenario's uitgewerkt als concrete ruimtelijke opstellingen, elk gekoppeld aan een zintuig en een specifieke zone in het park. Dit deel beschrijft het ontwerpproces, de iteraties en de toetsing van het concept.

INHOUDSTAFEL

SAMENVATTING / ABSTRACT	2
DANKWOORD	3
LEESWIJZER	4
DEEL I: VOORONDERZOEK	7
1.1 Inleiding	7
1.1.1 Situering van het onderzoek	7
1.1.2 Probleemstelling: stedelijke eenzaamheid en sociale fragmentatie	8
1.1.3 Relevantie van het onderzoek	10
1.1.4 Termenlijst	12
1.2 Onderzoeks -doel en -vraag	13
1.3 Contextanalyse: Lokeren als casus	14
1.3.1 Ruimtelijke analyse	16
1.3.2 Gebruik en gedrag	22
1.3.3 Zintuiglijke analyse van de ruimte	23
1.3.4 Kansen en knelpunten	25
1.4 Theoretisch kader	27
1.4.1 Eenzaamheid in stedelijke context	27
1.4.2 Alleen samen zijn	28
1.4.3 Publieke ruimte als sociaal medium	29
1.4.4 Zintuiglijke beleving in ontwerp: multisensory design	32
1.4.5 Inclusie en interculturaliteit	34
1.4.6 Tijdelijkheid en participatie	37
1.4.7 De drievoudige fragmentatie	38
1.5 Referenties en case studies	40
1.5.1 Analyse van bestaande praktijken	40
1.6 Tussenconclusie	47
1.7 Methodiek en onderzoeksstrategie - interviews en enquête	48
1.7.1 Doel van het empirisch onderzoek	49
1.7.2 Onderzoeksgroepen	50
1.7.3 Onderzoeksopzet	51
1.7.4 Betrouwbaarheid en beperkingen	55
1.8 Resultaten	55
1.8.1 Analyse van de onderzoeksresultaten	55
1.8.2 Verbinding met de onderzoeksvraag	56
1.8.3 Vergelijking met theorie en eerdere studies	57
1.9 Reflectie en evaluatie	58
1.9.1 Sterke en zwakke punten van het onderzoek	58
1.10 Conclusie en product	60
1.10.1 Beantwoording van de onderzoeksvraag	61
1.10.2 Conclusie en brug naar de experiment fase	62
1.10.3 Implicaties en bijdrage aan het vakgebied	62

DEEL II: ONTWERPEND ONDERZOEK	63
2.1 Van onderzoek naar ontwerp	63
2.2 Het concept: sociale micro scenario's	64
2.2.1 De Definitie	64
2.2.2 Ruimtelijke ontwerpen als brug naar gedeelde aanwezigheid	66
2.3 De scenario's in de ruimte	67
2.3.1 Een gedeelde ontwerpplogica	67
2.4 De kernscenario's	68
2.5 De overige scenario's	77
2.5 Toetsing en reflectie op het ontwerp	79
2.6 Conclusie en eindproduct	83
 BIBLIOGRAFIE	 85
Boeken	85
Masterscripties/Essays	85
Websites & (wetenschappelijke) Artikelen	86
Rapporten & Studies	87
Conferentiebijdragen & Proceedings	85
 GEBRUIK VAN AI	 88
 BIJLAGEN	 89

Tussen drukte en afstand: Sociale Micro Scenario's als medium in een gefragmenteerde samenleving.

1.1 INLEIDING

Een stad die nooit stil is.

Vorig semester heb ik de kans gekregen om op buitenlandse studie te gaan naar Hong Kong. Het was mijn eerste keer in een stad van die schaal: meer dan zeven miljoen mensen samengeperst op een relatief klein grondgebied, straten die nooit leeg zijn, metro's die altijd rijden, gebouwen tot zo ver en hoog als je kan kijken. De stad ademt menselijkheid uit elke porie. En toch het eerste wat me opviel: ik voelde me er, net als zoveel anderen, nergens zo alleen als in die massa.

Ik stond omringd door mensen, letterlijk in contact met vreemden op straat, in het gedrang van markten en winkelcentra, maar het gevoel van verbondenheid bleef nauwelijks waargenomen. Mensen bewogen langs elkaar heen alsof ze in parallelle werelden leefden. De ruimte was vol, maar sociaal leeg. Dat contrast, tussen de fysieke nabijheid van zoveel mensen en de afwezigheid van enig echt contact, heeft me geïnspireerd.

Terug in België begon ik met andere ogen te kijken naar de publieke ruimtes om me heen. In Lokeren, de stad waar ik zelf woon. (Op het marktplaatsje, in het park, op straat.) Ik zag hetzelfde patroon, hetzij op een kleinere schaal: mensen die aanwezig zijn maar niet ontmoeten. Ruimtes die aanwezig zijn maar niet uitnodigen. Een stad die mensen bij elkaar brengt in geografie, maar niet in contact.

Dat is het vertrekpunt van dit onderzoek. Niet een abstracte wetenschappelijke vraag, maar een persoonlijke ervaring.

1.1.1 SITUERING VAN HET ONDERZOEK

ACTUELE PROBLEMATIEK

In hedendaagse steden ervaren steeds meer mensen het gevoel van eenzaamheid en sociale afstand. Dit ontstaat ondanks (of net door) de hoge bevolkingsdichtheid en de constante aanwezigheid van anderen. Hierdoor vermindert de kans op spontane ontmoetingen en informele sociale interactie.

Deze evolutie heeft een directe impact op sociale cohesie, wederzijds vertrouwen en het gevoel van verbondenheid tussen stadsbewoners. In steden met een groeiende culturele diversiteit worden deze uitdagingen nog complexer, omdat verschillen in achtergrond, gewoontes en sociale codes ontmoetingen zowel kunnen verrijken als bemoeilijken.

Het is niet duidelijk hoe ruimtelijk en zintuiglijk ontwerp kan bijdragen aan sociale verbondenheid zonder geforceerd over te komen of exclusieve en kortstondige ingrepen te veroorzaken.

Dit onderzoek vertrekt vanuit deze problematiek en onderzoekt hoe publieke ruimtes opnieuw kunnen functioneren als een plek van ontmoeting, verblijf en gedeelde ervaring. Uit observaties blijkt dat er wel nog verbinding aanwezig is, maar meer in de kleine ontmoetingen.²

² Soenen, R. (2006). Het kleine ontmoeten: Over het sociale karakter van de stad. Garant.

WAT MAAKT DIT ONDERZOEK INNOVATIEF?

In de door mij geraadpleegde literatuur worden stedelijke eenzaamheid, zintuiglijk ontwerp en tijdelijke interventies zelden systematisch met elkaar verbonden. Studies over urban loneliness, zoals die van Bergefurt et al. (2019)³ en Heu en Brennecke (2023)⁴, richten zich voornamelijk op sociale relaties en psychologische mechanismen, zonder ruimtelijk of zintuiglijk ontwerp als instrument te onderzoeken. Onderzoek over multisensory design, zoals het werk van Spence (2015)⁵ en Globa, Wang en Beza (2019)⁶, focust op individuele beleving en gedragssturing, zonder de sociale gevolgen van die beleving systematisch in kaart te brengen. Studies over tactical urbanism, zoals de ontwerpstrategie van de Vlaamse Overheid (2021)⁷ en het participatief onderzoek van Robazza et al. (2015)⁸, documenteren processen en ruimtelijke effecten, maar meten de impact op sociale cohesie zelden. De drie perspectieven bestaan naast elkaar, maar worden niet systematisch met elkaar verbonden. Dat heeft deels te maken met disciplinaire grenzen: eenzaamheidsonderzoek situeert zich in de sociale wetenschappen, zintuiglijk ontwerp in de cognitieve psychologie, en tactical urbanism in de stedenbouw, waardoor de drie domeinen zelden in hetzelfde onderzoekskader verschijnen. Dit onderzoek doet dat wel. En voegt daar een vierde dimensie aan toe die in de bestaande literatuur vrijwel ontbreekt: het concept van Sociale Micro Scenario's als ontwerpeenheid. De manier waarop dit onderzoek alledaagse momenten van gedeelde aanwezigheid definieert, herkent en bewust herdenkt als zintuiglijk-ruimtelijk ontwerp. De concrete analytische bijdrage is het synthesesmodel van de drievoudige fragmentatie: een instrument dat de tekortkomingen van publieke ruimte tegelijk op functioneel, sociaal en zintuiglijk niveau vaststelt en adresseert. Bestaande analyses benoemen deze problemen afzonderlijk. Dit onderzoek brengt ze samen in één kader dat niet alleen theorie is, maar in de praktijk werd getoetst aan een concrete stedelijke locatie.

1.1.2 PROBLEEMSTELLING: STEDELIJKE EENZAAMHEID EN SOCIALE FRAGMENTATIE DE PARADOX VAN STEDELIJKE NABIJHEID: AANWEZIGHEID ZONDER VERBINDING

Steeds meer mensen ervaren gevoelens van eenzaamheid en sociale afstand, ondanks de hoge bevolkingsdichtheid en de constante aanwezigheid van anderen. Dit fenomeen, in de wetenschappelijke literatuur aangeduid als *urban loneliness*, verwijst niet naar fysieke afzondering maar naar het gevoel van betekenisloze nabijheid: mensen die elkaar passeren zonder te verbinden. Onderzoek van Bergefurt toont aan dat de manier waarop stadsbewoners publieke ruimte gebruiken significant samenhangt met hun ervaring van eenzaamheid en levenstevredenheid. Mensen die publieke ruimtes enkel als doorgang gebruiken, rapporteren systematisch hogere niveaus van sociale isolatie. De paradox is scherp: de stad concentreert mensen, maar de manier waarop publieke ruimte vandaag ingericht en geprogrammeerd wordt, moedigt verblijf noch ontmoeting aan. Men komt, men passeert, men vertrekt.

³ Bergefurt, L., Janssen, I., van den Berg, P., & Arentze, T. (2019). Loneliness and life satisfaction explained by public-space use and mobility patterns. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 16(21), 4282. <https://doi.org/10.3390/ijerph16214282>

⁴ Heu, L., & Brennecke, T. (2023). By yourself, yet not alone: Making space for loneliness. *Urban Studies*, 60(16), 3187–3197. <https://doi.org/10.1177/00420980231169669>

⁵ Spence, C. (2015). On the nose: The relative contributions of the chemical senses to the multisensory perception of the environment. *Chemosensory Perception*, 8(1), 29–35.

⁶ Globa, A., Wang, R., & Beza, B. B. (2019). Sensory urbanism and placemaking: Exploring virtual reality and the creation of place. In *Intelligent & informed: Proceedings of the 24th International Conference of CAADRIA*. https://papers.cumincad.org/cgi-bin/works/paper/caadria2019_211

⁷ Vlaamse Overheid, Departement Omgeving. (2021). *Gemengd gebruik in de tijd: Ontwerpstrategie*. <https://omgeving.vlaanderen.be/sites/default/files/2022-03/Gemengd%20gebruik%20in%20de%20tijd.pdf>

⁸ Robazza, G. et al. (2015). Co-creation of temporary interventions in public space as a tactic to build community resilience. University of Portsmouth Research Portal. <https://researchportal.port.ac.uk/en/projects/co-creation-of-temporary-interventions-in-public-space-as-a-tacti/>

PUBLIEKE RUIMTE ALS DOORGANGSRUIMTE

De transformatie van publieke ruimte tot doorgangsruimte is geen toeval, maar het resultaat van decennia van stedenbouwkundige en programmatische keuzes. Pleinen werden ontworpen voor verkeer en logistiek, parken voor individuele recreatie, straten voor mobiliteit. De vraag wat publieke ruimte sociaal moet betekenen, is lange tijd ondergeschikt gebleven aan functionele en economische overwegingen. Rowley & Abel⁹ tonen aan dat de fysieke en sociale kenmerken van de woonomgeving een significante invloed hebben op gevoelens van eenzaamheid en de mate van sociale cohesie binnen een buurt. Dit kan bijdragen aan publieke ruimtes die minder uitnodigen tot verblijf, actief bijdraagt aan sociale fragmentatie, niet door wat ze doet, maar door wat ze nalaat en een verlies van verblijfs- en ontmoetingswaarde.

AFNAME VAN SPONTANE INTERACTIE EN DE IMPACT OP SOCIAAL VERTROUWEN

Een bijkomende, vaak onderschatte oorzaak van stedelijke eenzaamheid is het toegenomen tempo van het dagelijks leven. In een samenleving die productiviteit en efficiëntie centraal stelt, is er steeds minder ruimte voor wat experts "incidental contact" noemen: de toevallige, ongedwongen ontmoeting die niet gepland is en geen doel heeft (Gehl, 2011)¹⁰. Mensen bewegen zich door de stad met een bestemming in het hoofd en een agenda in de hand. De publieke ruimte wordt daardoor voornamelijk beleefd als transitzone in plaats van als verblijfsplaats. Onderzoek van Heu en Brennecke (2023)¹¹ toont aan dat het gevoel van eenzaamheid niet enkel samenhangt met het ontbreken van sociale relaties, maar ook met een gebrek aan alledaagse momenten van gedeelde aanwezigheid. Die momenten worden schaars wanneer mensen te snel leven om er oog voor te hebben. Het zijn precies de trage, en passant contacten die bijdragen aan wat Putnam (2000)¹² "bridging social capital" noemt: het vertrouwen en de verbondenheid die groeien door herhaald, vluchtig contact met vreemden. Spontane interactie in publieke ruimte, het toevallige gesprek, de gedeelde blik, het kleine gebaar van erkenning, kan worden beschouwd als een belangrijke bouwsteen van sociaal vertrouwen en informele verbondenheid in een stad.

Bergefurt et al. (2019)¹³ bevestigen dit: mensen die meer tijd doorbrengen in publieke ruimte en meer variatie vertonen in hun verplaatsingspatronen, rapporteren significant minder eenzaamheid. Het is niet de kwantiteit van diepgaande relaties die beschermt tegen isolatie, maar de aanwezigheid van kleine, spontane sociale momenten in het dagelijks leven. Wanneer die interacties wegvallen, niet door conflict maar door het ontbreken van de ruimtelijke condities die ze mogelijk maken, verdwijnt geleidelijk ook het gevoel deel uit te maken van een gemeenschap. Die momenten verdwijnen wanneer snelheid de norm wordt en verblijf in de publieke ruimte geen vanzelfsprekende plek meer heeft in iemands dag. Dit inzicht vormt een van de vertrekpunten van dit onderzoek. De analyse van de literatuur maakt duidelijk dat het probleem niet enkelvoudig is: publieke ruimte schiet sociaal tekort op drie onderling verbonden niveaus, het functionele, het sociale en het zintuiglijke. Die drievoudige fragmentatie vormt het analytisch kader van dit onderzoek en wordt in het theoretisch kader verder uitgewerkt. De centrale vraag is of en hoe zintuiglijk en ruimtelijk ontwerp op elk van die niveaus een antwoord kan bieden.

⁹ Rowley-Abel, L., Stafford, M., & Becares, L. (2025). Neighbourhood social cohesion, loneliness and wellbeing. *Health & Place*, 91, 103388. <https://doi.org/10.1016/j.healthplace.2025.103388>

¹⁰ Gehl, J. (2011). *Life between buildings: Using public space* (6de ed.). Island Press.

¹¹ Heu, L., & Brennecke, T. (2023). By yourself, yet not alone: Making space for loneliness. *Urban Studies*, 60(16), 3187–3197. <https://doi.org/10.1177/00420980231169669>

¹² Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. Simon & Schuster.

¹³ Bergefurt, L., Janssen, I., van den Berg, P., & Arentze, T. (2019). Loneliness and life satisfaction explained by public-space use and mobility patterns. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 16(21), 4282. <https://doi.org/10.3390/ijerph16214282>

1.1.3 RELEVANTIE VAN HET ONDERZOEK

PROMOTOR

Natasja Pringels is coördinator bij De Mozaart in Lokeren, een vrijwilligersorganisatie die zich inzet voor een warm onthaal en een gevarieerd aanbod van ontmoeting, vrije tijd, belangenbehartiging en vorming, buurtparticipatie en laagdrempelige ontmoeting. De naam 'mozaart' verwijst naar het Lokerse dialectwoord voor meikever, verkozen tot mooiste woord van het Lokerse dialect en staat symbool voor verbondenheid, onbezorgde kindertijd en gemeenschapsgevoel. Vanuit haar praktijkervaring met kwetsbare doelgroepen en sociale activering in de buurt brengt zij een concrete, lokaal verankerde expertise in dit onderzoek. Haar kennis van de Lokerse context en haar netwerk binnen de buurtwerking maken haar tot een relevante externe promotor voor een project dat zich richt op de activering van publieke ruimte als plaats van verbinding.

PRIMAIRE EN SECUNDAIRE DOELGROEPEN

De primaire gebruikersgroep van dit onderzoek, de mensen voor wie de interventie in de eerste plaats wordt ontworpen, zijn de bewoners en dagelijkse gebruikers van het park aan de Hoedhaarsite: een sociaaleconomisch en cultureel diverse groep die de ruimte momenteel hoofdzakelijk als doorgang gebruikt. De bevindingen en ontwerpprincipes zijn vervolgens ook relevant voor ontwerpers, stedenbouwkundigen en lokale overheden die werken aan vergelijkbare contexten, maar die vormen de doelgroep van het overdraagbare kader, niet van de interventie zelf. Deze groepen spelen een directe rol in de manier waarop publieke ruimte wordt ontworpen, ingericht en ervaren. Zij beschikken over een uitgesproken visie of dagelijkse ervaring met hoe stedelijke ruimtes functioneren en welke vormen van interactie daarin mogelijk zijn.

De secundaire doelgroep bestaat uit de bewoners, toevallige voorbijgangers, bezoekers en toeristen, wiens vluchtige aanwezigheid waardevolle inzichten oplevert over hoe publieke ruimtes inspelen op uiteenlopende vormen van gebruik.

RUIMTELIJK-ONTWERPGERICHTE RELEVANTIE

Zintuiglijke prikkels zoals geluid, geur, tactiliteit en licht beïnvloeden sterk hoe mensen een ruimte ervaren en gebruiken. Een uitnodigende sfeer kan ervoor zorgen dat mensen langer blijven en meer openstaan voor contact. Bestaande benaderingen focussen doorgaans ofwel op fysieke infrastructuur ofwel op sociale programma's, maar zelden op de wisselwerking tussen zintuiglijke beleving en informele sociale interactie.

ACADEMISCHE RELEVANTIE

Dit onderzoek verbindt drie perspectieven zoals toegelicht in sectie 1.1.1, urban loneliness, multisensory design en tactical urbanism worden in de bestaande literatuur zelden samen worden onderzocht. Door ze samen te brengen en te toetsen aan een concrete stedelijke context, formuleert dit onderzoek een geïntegreerd kader dat verder reikt dan de specifieke casus van Lokeren. Hoe dat kader precies eruitziet, wordt uitgewerkt in het theoretisch kader via het synthesemodel van de drievoudige fragmentatie.

SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS

De probleemstelling die hierboven werd geschetst, beperkt zich niet tot de specifieke context van Lokeren. Stedelijke eenzaamheid, sociale fragmentatie en het verlies van publieke ruimte als ontmoetingsplek zijn fenomenen die zich aftekenen in steden wereldwijd en die door internationale beleidsorganen intussen worden erkend als structurele uitdagingen van onze tijd.

De Sustainable Development Goals van de Verenigde Naties bieden in dat opzicht een relevant referentiekader: zij formuleren de maatschappelijke en ruimtelijke ambities waaraan dit onderzoek concreet wil bijdragen. Dit onderzoek sluit aan bij vier van die doelstellingen:

Afbeelding van United Nations. (z.d.). *Sustainable development goals*.¹⁴

SDG 3, Good Health and Well-Being, is relevant omdat stedelijke eenzaamheid inmiddels breed erkend wordt als een volksgezondheidsprobleem. Chronische sociale isolatie heeft aantoonbare gevolgen voor zowel mentale als fysieke gezondheid. Door ruimtelijke condities te ontwerpen die aanwezigheid en informeel contact bevorderen, draagt dit onderzoek bij aan het verminderen van die gezondheidsrisico's op wijkniveau.

SDG 10, Reduced Inequalities, sluit aan bij de inclusiedimensie van het onderzoek. De Hoedhaardijk herbergt een sociaaleconomisch en cultureel diverse bewonersgroep. Een ontwerp dat die diversiteit als vertrekpunt neemt en drempels tot gebruik verlaagt voor alle bewoners, werkt actief aan het verkleinen van ruimtelijke en sociale ongelijkheid.

SDG 11, Sustainable Cities and Communities, is de meest centrale doelstelling voor dit onderzoek. Die SDG streeft naar inclusieve, veilige, veerkrachtige en duurzame steden en gemeenschappen. Het activeren van publieke ruimte als plek van ontmoeting en gedeeld verblijf is een directe bijdrage aan die doelstelling, op de schaal van één wijk maar met een overdraagbaar kader naar andere stedelijke contexten.

SDG 16, Peace, Justice and Strong Institutions, ten slotte sluit aan bij het thema van informele sociale cohesie en sociale controle. Bewoners die elkaar kennen en een gedeeld gevoel van verantwoordelijkheid voor hun publieke ruimte ontwikkelen, dragen bij aan veiligere en stabielere gemeenschappen, zonder formele handhaving.

¹⁴ United Nations. (z.d.). *Sustainable development goals*. <https://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/>

1.1.4 TERMENLIJST

- Sociale Micro Scenario's: Alledaagse, onopvallende sociale situaties in een publieke ruimte waarbij mensen onbewust een gedeeld moment ervaren. Niemand staat er bewust bij stil, maar ze vormen de onzichtbare sociale laag van de stad. Ze zijn vluchtig, niet gepland en vinden plaats in de tussenruimtes van het dagelijks leven. Voorbeelden: mensen die samen wachten aan een bushalte, ouders die toekijken terwijl kinderen spelen, een muzikant in het station, een koppel dat picknickt in een park. Ze zijn geen ontwerpdoelstelling op zich, maar worden dat zodra je ze bewust zichtbaar maakt of hervormt.
- Drievoudige fragmentatie: Analytisch model dat stelt dat publieke ruimte op drie lagen tegelijk kan tekortschieten: functioneel (gebrek aan programma), sociaal (gebrek aan kansen op toevallige interactie) en zintuiglijk (gebrek aan uitnodigende kwaliteit)
- Sociale cohesie: De mate waarin mensen in een samenleving of buurt onderling verbonden zijn, vertrouwen in elkaar hebben en bereid zijn samen te leven en samen te werken.
- Urban loneliness: Een specifieke vorm van eenzaamheid die zich manifesteert in stedelijke contexten, waarbij mensen zich sociaal geïsoleerd voelen ondanks de fysieke nabijheid van anderen.
- Multisensory design: Een ontwerpbenadering waarbij geur, geluid, licht, tactiliteit en smaak bewust worden ingezet om de beleving van een ruimte te sturen en menselijk gedrag te beïnvloeden.
- Tactiliteit: De zintuiglijke beleving van het aanraken van materialen en objecten in een ruimte, als onderdeel van sfeer.
- Tactical urbanism: Een stedenbouwkundige strategie waarbij kleinschalige, tijdelijke en vaak participatieve ingrepen in de publieke ruimte worden ingezet om sociale en ruimtelijke processen te testen of te activeren.
- Doorgangruimte: Publieke ruimte die primair functioneert als verplaatsingsroute en niet als verblijfs- of ontmoetingsplek.
- Tussenruimte: Een open, onbepaalde plek die verweving tussen mensen en betekenislagen mogelijk maakt.
- Genereuze ruimte: Concept van Tom Callebaut, een ruimte die mensen uitnodigt zichzelf te overstijgen en die verbondenheid nastreeft via vertrouwen, verbeelding en gastvrijheid (Callebaut, 2016)¹⁵.
- Zone van zin: Begrip ontleend aan filosoof Sylvain de Bleekere, een plaats die bewust wordt opgeladen met betekenis en uitnodigt tot zingeving en ontmoeting.

¹⁵ Callebaut, T. (z.j.). De genereuze ruimte: Een verwevend concept voor een wereld in beweging [Doctoraatsverhandeling, KU Leuven]. <https://research.kuleuven.be/portal/nl/project/3E140208>

1.2 ONDERZOEKS -DOEL EN -VRAAG

De centrale doelstelling van dit onderzoek is het ontwikkelen van onderbouwde ontwerpprincipes die publieke ruimte activeren als plaats van ontmoeting, verblijf en gedeelde beleving. Die principes moeten theoretisch gefundeerd zijn en praktisch overdraagbaar naar andere stedelijke contexten. Het gaat nadrukkelijk niet om een definitief eindontwerp, maar om een kader van ontwerpstrategieën dat in een tijdelijke, participatieve interventies.

HOOFDVRAAG

Hoe kan een publieke ruimte ingericht worden om sociale cohesie te stimuleren aan de hand van zintuigelijk ruimtelijke prikkels?

DEELVRAGEN

Ruimte & gebruik

Welke ruimtelijke en programmatische kenmerken bepalen of mensen in een publieke ruimte verblijven in plaats van passeren?

Hoe beïnvloeden deze kenmerken de kans op toevallige sociale interactie?

Zintuigelijke prikkels als ontwerptool

Welke rol speelt publieke ruimte vandaag in het stimuleren of verhinderen van ontmoeting?

Op welke manier kunnen zintuigelijke prikkels zoals geur, geluid, licht en tactiliteit ingezet worden om verblijf en gedeeld gebruik te stimuleren en welke prikkels werken wel of niet voor sociale interactie?

Sociale cohesie & sociale controle

Op welke manier kan gedeeld gebruik bijdragen aan een gevoel van veiligheid en informele verbondenheid?

Via welke mechanismen dragen kleine, informele interacties in publieke ruimte bij aan het opbouwen van sociale cohesie?

Inclusie en toegankelijkheid

Hoe ervaren mensen met verschillende culturele achtergronden publieke ruimte en ontmoeting?

Welke ontwerpprincipes dragen bij aan ontmoetingsplekken zonder culturele stereotypen te versterken?

Tijdelijkheid als strategie

Wat zijn de verschillen in sociale impact tussen tijdelijke en permanente ruimtelijke ingrepen?

Wanneer is een tijdelijke interventie zinvol als test, katalysator of bewustmaking?

HYPOTHESEN

Vanuit de literatuur en de probleemstelling worden twee ontwerpuitgangspunten geformuleerd die de richting van de ontwerpkeuzes in dit onderzoek bepalen:

Ontwerpuitgangspunt 1: Zintuiglijk en ruimtelijk ontwerp dat uitnodigt tot verblijf en gedeeld gebruik versterkt sociale interactie en vermindert gevoelens van eenzaamheid.

Ontwerpuitgangspunt 2: Tijdelijke ruimtelijke ingrepen kunnen functioneren als laagdrempelige prikkels voor ontmoeting en sociale cohesie in stedelijke publieke ruimte.

1.3 CONTEXTANALYSE: LOKEREN ALS CASUS

Een theoretisch kader krijgt pas gewicht wanneer het wordt getoetst aan een concrete, herkenbare werkelijkheid. In dit onderzoek is die werkelijkheid het park aan Hoedhaar in Lokeren: een voormalige industriesite die werd omgevormd tot groene woonwijk, midden in het stadsweefsel, bewoond door een diverse gemeenschap en omgeven door vragen over sociale cohesie, ruimtelijk gebruik en gedeeld verblijf. Dit hoofdstuk analyseert de site systematisch op vier niveaus: ruimtelijk, gedragsmatig, zintuiglijk en in termen van kansen en knelpunten.

De locatieanalyse toont aan waar het probleem zit. Het empirisch onderzoek toont aan wie het ervaart en hoe. Samen vormen ze de onderbouwing voor de ontwerpkansen die in de synthese worden uitgewerkt.

Eigen foto, Hoedhaarpark

LOKEREN ALS STEDELIJKE CONTEXT: SCHAAL, KARAKTER EN UITDAGINGEN

Lokeren is een Oost-Vlaamse stad met ongeveer 50.000 inwoners en kent een rijke geschiedenis die teruggaat tot de middeleeuwen¹⁶. De stad ontwikkelde zich oorspronkelijk als een bescheiden landbouwgemeenschap langs de Durme, maar groeide in de 19e eeuw sterk dankzij de bloeiende vlas- en hoedenindustrie. Lokeren werd zelfs internationaal bekend om zijn hoedenproductie met konijnen- en hazenhaar, wat zorgde voor economische welvaart en een toestroom van arbeiders uit verschillende regio's. Tussen 1801 en 1900 werd op het Hoedhaar terrein een haarsnijderij gebouwd, een fabriek waar dierenharen werden verwerkt tot vilt voor de hoedenproductie. In 1960 sloot de fabriek haar deuren, waarna het gebouw gedurende ongeveer veertig jaar leegstond en uitgroeide tot een bekende urbexlocatie¹⁷. In 2009 besloot het stadsbestuur van Lokeren het terrein om te vormen tot een park en woonwijk.

Vandaag is de voormalige industriesite getransformeerd tot de wijk en het park Hoedhaar. Het project¹⁸, voorzien van diverse woningen, appartementen, een kindercrèche, handelspanden en een groene publieke ruimte, heeft plaats voor 300 gezinnen. De Vondelbeek werd daarbij opnieuw blootgelegd en stroomt nu door het park. Het industrieel verleden van de site is zo omgevormd tot een hedendaagse stadsbuurt die erfgoed en leefomgeving met elkaar verbindt. Lokeren bleef doorheen de jaren evolueren en met die groei nam ook de diversiteit toe. De stad weerspiegelt vandaag een multiculturele samenleving, waarin mensen met uiteenlopende achtergronden naast elkaar wonen.

Binnen dit onderzoek is het Hoedhaarpark de concrete onderzoekslocatie. Het terrein is groen en toegankelijk, maar kent in de praktijk weinig betekenisvolle ontmoetingsmomenten. Dat maakt het park een treffende illustratie van het centrale probleem in dit onderzoek: de ruimte is aanwezig, maar benut haar sociaal potentieel onvoldoende. De Hoedhaarsite dient daarom doorheen dit onderzoek als plaats voor observatie, analyse en uiteindelijk ook ontwerp.

PERSOONLIJKE EN PROFESSIONELE MOTIVATIE

Daarnaast is de keuze voor Lokeren persoonlijk gemotiveerd. Ik woon in Lokeren en heb hier ook mijn studentenjob, waardoor ik de stad goed ken. Dat geeft me een blik op hoe publieke ruimte dagelijks wordt gebruikt, vermeden of toegeëigend. Iets wat je vanuit een puur externe analyse moeilijk kan vatten. De Hoedhaarsite is gekozen omdat ze kenmerken combineert die in veel Vlaamse stadswijken herkenbaar zijn: herontwikkeld industrieterrein, diverse bewonerssamenstelling en publieke ruimte die functioneel aanwezig maar sociaal onderbenut blijft. Omdat het onderzoek op één locatie is gebaseerd, zijn de ontwerpprincipes die hieruit voortvloeien in eerste instantie contextgebonden en vragen ze om verdere toetsing in andere stedelijke situaties. Eenzaamheid wordt in België en Europa door beleidsinstanties erkend als een volksgezondheidsprobleem en lokale overheden zoeken naar manieren om sociale cohesie te versterken, zonder altijd een antwoord te vinden op de vraag hoe de gebouwde omgeving daarin een rol speelt. Dit onderzoek positioneert zich op dat snijpunt: niet beleidsmatig, maar ontwerpgericht.

Tot slot streef ik in dit onderzoek niet naar een statisch eindontwerp, maar naar een dynamisch concept. Het resultaat is geen vast beeld of afgewerkt plan, maar een tijdelijke, ervaarbare interventie. Een dynamisch concept dat ontmoeting en zintuiglijke interactie activeert.

¹⁶ Inventaris Onroerend Erfgoed. (2026). Lokeren. Agentschap Onroerend Erfgoed. <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/themas/13958>

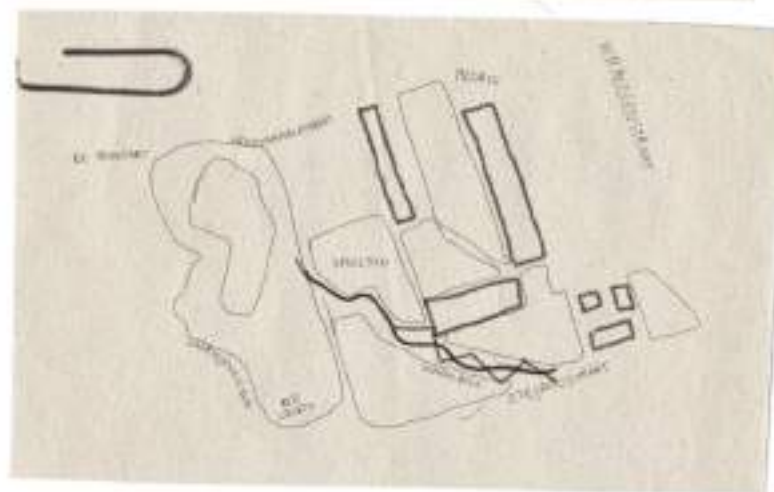
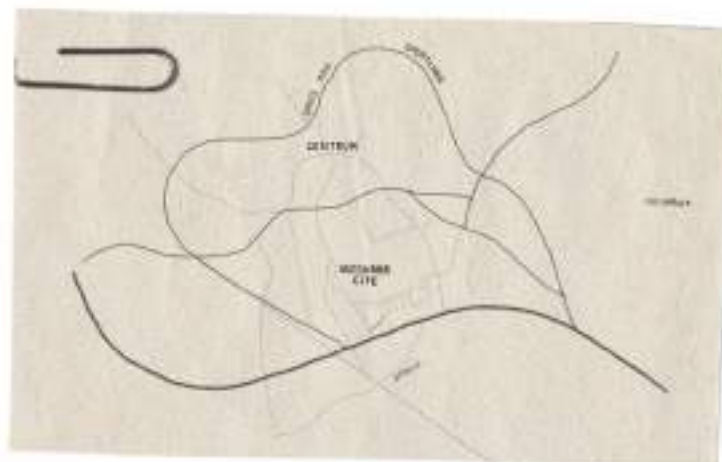
¹⁷ UrbEx-NL. (2006, 7 november). Hoedhaar Lokeren. Abandoned and Lost Places. van <https://www.urbex.nl/hoedhaar/>

¹⁸ Architectura.be. (2022, 1 december). Cohousing Hoedhaar op voormalige industriële site in Lokeren. <https://www.architectura.be/nl/nieuws/cohousing-hoedhaar-op-voormalige-industriële-site-in-lokeren-yatta-architectuur/>

1.3.1 RUIMTELIJKE ANALYSE

RUIMTELIJKE KWALITEITEN EN GEBREKEN: SCHAAAL, AFMETINGEN, INRICHTING

De Hoedhaarsite bevindt zich op ongeveer 1,2 kilometer van het stadscentrum van Lokeren en 1,3 kilometer van het treinstation, dat verbindingen biedt richting Gent en Antwerpen. Die ligging is ruimtelijk gunstig: centraal genoeg om onderdeel te zijn van het stedelijk weefsel, maar voldoende verwijderd van de drukke Markt om een eigen, rustigere sfeer te kunnen hebben. De site grenst aan de gewestweg N47, wat ook een zekere mate van doorgaand verkeer met zich meebrengt langs de rand van het woongebied.

Eigen analyseschema, Hoedhaarpark

MAPPING VAN PLEINEN, STRATEN EN VERBLIJFSPLAATSEN

Eigen analyseschema, Hoedhaarpark

De publieke ruimte op de site bestaat uit een centraal park met wandelpaden, een speelzone voor kinderen, een voetbalveld (de Red Court), en een aantal bredere verharde zones langs de handelspanden aan de Hoedhaarsloot. Door de site stroomt de heraangelegde Vondelbeek, die waterloop vormt een visueel en akoestisch structurerend element in de ruimte.

Rondom het park bevinden zich uiteenlopende woonvormen die naast elkaar bestaan zonder duidelijke ruimtelijke overgang: sociale huurwoningen in witte appartementsblokken beheerd door de sociale huisvestingsmaatschappij, private koopappartementen boven de nieuwe handelspanden, cohousingwoningen langs de rand van de site, en rijwoningen in de zogenaamde Rode Huisjes of beter gekend als de schildpadwoningen langs de oeverzone. Ook komt binnenkort een kleinschalig woonconcept, onderdeel van de reconversie van industrieterrein Hoedhaar tot een groen woongebied. De Emiliani woningen, een duurzaam en innovatief project voor 22 bewoners met een zorgbehoefte. Dit gevarieerd aanbod van woonvormen weerspiegelt een sociaaleconomisch diverse bewonersgroep, wat de site zowel interessant als complex maakt als onderzoekslocatie.

Wat opvalt bij een eerste ruimtelijke lezing is het gebrek aan overdekte verblijfsplekken buiten de woonsfeer. Het park beschikt over zitbanken, maar die zijn verspreid en niet gegroepeerd op een manier die ontmoeting tussen vreemden aanmoedigt. Er zijn geen pergola's, overdekte zones of afgebakende ruimtes die een gevoel van beslotenheid en geborgenheid creëren. De site is open, maar die openheid is dubbel: ze biedt overzicht maar mist de menselijke schaal en de ruimtelijke intimiteit die toevallige ontmoeting bevordert.

FOTOANALYSE

Eigen analyseschema & foto's, Hoedhaarpark

OMLIGGENDE VOORZIENINGEN EN FUNCTIONEEL WEEFSEL

Eigen analyseschema, Hoedhaarpark

Supermarkten voor dagelijkse boodschappen zijn vanuit de Hoedhaarstraat gemakkelijk bereikbaar, en voor gezinnen met kinderen zijn er diverse scholen in de buurt, wat de omgeving een kindvriendelijk karakter geeft. In een straal van enkele honderden meters bevinden zich onder meer een wijkgezondheidscentrum (WGC Lokeren Patershof), basisscholen, handelszaken en een sportcentrum. De aanwezigheid van een kindercrèche op de site zelf versterkt het profiel van Hoedhaar als buurt voor gezinnen met jonge kinderen.

Dit heeft concrete consequenties voor de circulatiepatronen: de site wordt dagelijks doorkruist door ouders met kinderen, werkende bewoners en gebruikers van de nabije diensten. Dit gebruik is echter sterk functioneel van aard, wat aansluit bij de bevindingen uit de observaties in de contextanalyse: mensen passeren de site eerder dan dat ze er verblijven.

WANDEL- EN FIETSFRASTRUCTUUR EN MOBILITEITSASSEN

Eigen analyseschema, Hoedhaarpark

De stad Lokeren beschikt over een ruim aanbod aan uitgestippelde wandelroutes, waaronder de Molsbroek wandelroute van 11 km.

Op mesoniveau is relevant dat het Hoedhaarpark zelf fiets- en wandelpaden herbergt, en dat de Vondelbeek, die opnieuw werd blootgelegd als onderdeel van de herontwikkeling, een groene corridor vormt die de site verbindt met de bredere groene structuur van de stad. Lokeren biedt wandelaars meerdere thematische routes aan, waaronder een beeldenwandeling langs kunstwerken in de stadsparken en een familiewandelzoektocht door de stad¹⁹.

De vraag die zich in het kader van dit onderzoek stelt, is of het Hoedhaarpark voldoende zichtbaar en aantrekkelijk is als tussenstop of eindpunt binnen die bredere routestructuur, dan wel of het louter als doorsteekmogelijkheid wordt gebruikt.

De N47 vormt een duidelijke verkeersas die het gebied scheidt van de omliggende woonwijken. Het park zelf is rustig en autoluw, terwijl de straten errond vooral gericht zijn op autoverkeer. In Lokeren zijn er momenteel drie schoolstraten. Daarbij wordt de straat aan de schoolpoort tijdelijk afgesloten voor auto's bij het begin en einde van de schooldag. Zo krijgen voetgangers en fietsers meer ruimte. Dit is belangrijk voor de circulatieanalyse, omdat op schooldagen op die momenten meer voetgangers in de buurt van de scholen zijn. Deze bewegingen kunnen aansluiten bij het gebruik van het Hoedhaarpark voor en na schooltijd.

¹⁹ Stad Lokeren. (z.d.). Doen. Visit Lokeren. <https://toerisme.lokeren.be/doen>

ZON- EN WINDORIENTATIE

Eigen analyseschema, Hoedhaarpark

Het park kent vier duidelijk verschillende seizoenen qua zonlicht en wind. In de zomer staat de zon het langst en het hoogst, met langdurige blootstelling aan direct zonlicht op het open graslandgedeelte tussen 11u en 19u. Schaduw is dan noodzakelijk om oververhitting te vermijden. In de overige seizoenen worden zonnige, beschutte plekken juist aantrekkelijker naarmate het kouder en winderiger wordt. De overheersende wind komt uit het zuidwesten. Structuren of beplanting aan die zijde kunnen verblijfsplaatsen afschermen. Een windluwe zone is een basisvoorwaarde voor comfortabel verblijf, zeker in voor- en najaar. Het ontbreken ervan ontmoedigt gebruik van de buitenruimte. Respondenten bevestigden dit: zij gaven expliciet aan dat een combinatie van zonnige plekken en schaduw een kwaliteitscriterium is voor publieke ruimte.

1.3.2 GEBRUIK EN GEDRAG

Terreinobservaties op verschillende momenten brengen duidelijke gebruikspatronen in kaart. De dominante bewegingsvorm op de Hoedhaarsite is doorgaand. Mensen passeren het park als route naar het busstation, de school of de winkel. Het is een plek die men oversteekt, niet een bestemming op zich. Gehl (2010)²⁰ maakt het onderscheid tussen noodzakelijke activiteiten, die altijd plaatsvinden ongeacht de ruimtelijke kwaliteit, en optionele activiteiten, die alleen ontstaan als de omgeving uitnodigt. Op Hoedhaar is in de ochtenduren uitsluitend de eerste categorie aanwezig. Het bestaande verblijf is activiteitgebonden. De ochtenduren worden vooral gedomineerd door functioneel doorgaand verkeer. Ouders wachten bij de speeltuin terwijl kinderen spelen; zodra de activiteit stopt, vertrekt ook de volwassene. De voetbalzone trekt uitsluitend jongeren tussen 12 en 20 jaar in een actief, bewegingsgericht patroon. Het gebruik van de voetbalzone is activiteit gebonden en leeftijds specifiek. Ook heeft de Red Court niet altijd een heel positieve naam, er zijn veel hangjongeren. Beide vormen van gebruik overlopen niet naar andere leeftijdsgroepen of naar informele sociale interactie. Verschillende groepen bewoners gebruiken de ruimte op gescheiden momenten en manieren, zonder gedeeld verblijfsmoment. Sporadisch pauzeren wandelaars met een hond of ouderen even op een bank, maar dat zijn vluchtige momenten zonder sociale lading. Dit illustreert de sociale en functionele fragmentatie van de drievoudige fragmentatie.

Na 20u valt het park nagenoeg volledig leeg. Dat is geen toeval: de afwezigheid van sfeervolle verlichting sluit verblijf na zonsondergang structureel uit. Uit de enquête blijkt dat 52% van de respondenten sfeervolle verlichting de belangrijkste factor vindt voor langer verblijf. Een donkere, sfeerloze ruimte genereert geen aanwezigheid, en zonder aanwezigheid ontstaat geen sociale controle in de zin van Putnam (2000)²¹. Het omgekeerde effect treedt op: een gevoel van verlatenheid en onveiligheid.

Wat vrijwel volledig ontbreekt, is het toevallige, ongestructureerde gebruik dat aan de basis ligt van spontane sociale interactie. Kleine ontmoetingen zijn er wel, een korte groet of een blik in het voorbijgaan, maar het type gebruik waarbij mensen langer blijven dan gepland omdat de sfeer hen houdt, is op de Hoedhaarsite momenteel niet zichtbaar.

WIE GEBRUIKT WELKE RUIMTE? OP WELK MOMENT?

Zoals eerder vermeld worden de ochtenduren gedomineerd door werknemers en schoolgaande kinderen die de site doorkruisen, maar niet in verblijven. In de voor- en namiddag zijn er ouders met jonge kinderen en sporadisch oudere bewoners. De voetbalzone trekt, afhankelijk van het seizoen en het uur, hoofdzakelijk jongeren in de leeftijdscategorie 12 tot 20 jaar. De avonduren zijn, zeker buiten de zomermaanden, nagenoeg leeg. Ruimtelijk gezien is het gebruik ongelijk verdeeld.

De speeltuin is de meest actief benutte zone, maar trekt een specifiek en leeftijdsgebonden publiek. Het centrale park wordt hoofdzakelijk als wandelroute gebruikt, niet als verblijfsplaats. De zone langs de beek, die ruimtelijk en visueel aantrekkelijk is, wordt nauwelijks gebruikt, vermoedelijk door het gebrek aan meubilering en de afwezigheid van enige uitnodigende inrichting. Wat ook opvalt is dat de verschillende gemeenschappen in de wijk de publieke ruimte op grotendeels gescheiden momenten en manieren gebruiken. Er is weinig overlap, en die beperkte overlap vindt niet spontaan plaats in de publieke ruimte maar wordt eerder gemeden. Dit suggereert wat bewoners zelf in de terreininterviews omschrijven als een wijk waar culturen naast elkaar leven zonder echte ontmoeting.

²⁰ Gehl, J. (2010). Cities for people. Island Press.

²¹ Putnam, R. D. (2000). Bowling alone: The collapse and revival of American community. Simon & Schuster.

1.3.3 ZINTUIGLIJKE ANALYSE VAN DE RUIMTE

GELUIDSLANDSCHAP, SFEER, MATERIALITEIT, LICHTKWALITEIT

De zintuiglijke kwaliteit van een publieke ruimte bepaalt mee of mensen er willen blijven en of ze ontstaan voor contact. Eerder onderzoek toont aan dat multi sensorische prikkels, het samenspel van geluid, geur, licht en tactiliteit, een directe invloed hebben op de psychologische bereidheid tot verblijf en op het gevoel van veiligheid en welkom zijn. Een zintuiglijk arme of neutrale omgeving genereert daardoor minder gebruik, ongeacht haar functionele kwaliteiten. Het geluidslandschap van het Hoedhaarpark wordt gedomineerd door verkeersgeluid van de N47 langs de rand van de site, en door het onregelmatig geluid van spelende kinderen bij de speeltuin en de voetbalzone. De Vondelbeek biedt potentieel voor rustgevend watergeklater, maar het debiet is beperkt en het geluid ervan is in de praktijk nauwelijks hoorbaar. Sociaal geroezemoes, muziek of de geur van bereide voeding zijn volledig afwezig. Het geluidslandschap is daarmee overwegend neutraal, met een lichte verstoring door doorgaand verkeer.

Eigen analyseschema, Hoedhaarpark

De materialiteit van de site is functioneel maar weinig uitnodigend. Betonpaden, tegelvlakken en houten en metalen speelinfrastructuur domineren de verharde zones. De appartementsgebouwen zijn architecturaal neutraal. De co-housingwoningen langs de rand brengen een warmere toon en een menselijkere schaal. De schildpadwoningen in de oeverzone voegen door hun roodbruine baksteen karakter toe aan de site, maar ze vormen een afzonderlijk geheel dat visueel niet verbonden is met het centrale park. Overdag, bij helder weer, is de lichtkwaliteit aangenaam door de boomkruinen die gefilterd licht doorlaten. Bij bewolking of 's avonds is de plek donker en weinig gastvrij. De openbare verlichting is functioneel maar sfeerloos: witte LED-lichten op standaardmasten die de veiligheid. Sfeervolle verlichting, door enquêterespondenten aangeduid als een van de belangrijkste factoren voor langer verblijf, ontbreekt volledig op de site.

Wat de bovenstaande analyse toont, is dat de problemen die in dit onderzoek centraal staan, niet louter lokaal van aard zijn. Bergefurt²² toont aan dat de manier waarop mensen publieke ruimte gebruiken een significante voorspeller is van hun ervaring van eenzaamheid en levenstevredenheid en dat die relatie zich aftekent in uiteenlopende stedelijke contexten. Rowley-Abel et al. (2025)²³ bevestigen dat sociale cohesie in buurten systematisch samenhangt met de kwaliteit en het gebruik van gedeelde openbare ruimte. Die verbanden zijn niet toevallig of locatie gebonden: ze wijzen op structurele mechanismen die zich herhalen in steden wereldwijd en die ook op internationaal beleidsniveau worden erkend als prioritaire uitdagingen.

EERSTE BELEVINGSIMPRESSIES ALS ONDERZOEKER

Het park beschikt over de juiste randvoorwaarden: het is groen, veilig, overzichtelijk en goed gelegen. Ikram omschreef: het park is er, maar het spreekt haar niet aan. Dat is geen kwestie van slechte inrichting, maar van afwezige sfeer. Die afwezigheid is geen toeval. Ze is het resultaat van ontwerpkeuzes die functionaliteit boven warmte stellen, overzichtelijkheid boven geborgenheid en neutrale verharding boven uitnodigende diversiteit. De site beschikt over een herkenbare ruimtelijke structuur en een latent sociaal potentieel, maar mist de zintuiglijke kwaliteit die aanwezigheid omzet in verblijf. Dit patroon, de combinatie van een functionele maar zintuiglijk arme ruimte met een onderbenut sociaal potentieel, vormt het vertrekpunt voor het synthesesemodel van de drievoudige fragmentatie dat in 1.4.7 theoretisch wordt onderbouwd.

Ik heb het park op verschillende momenten en weersomstandigheden bezocht die voor mij als normaal aanvoelen, maar die een buitenstaander als leeg of onveilig zou benoemen. Om die vertrouwdheid te compenseren, zijn de observaties systematisch vastgelegd en zijn de interviewvragen vooraf nagelezen door een medestudent die niet in Lokeren woont. Bovendien werd tijdens de analyse bewust gezocht naar bevindingen die mijn eigen verwachtingen tegenspraken. Bv: Trouwe parkgebruikers de sociale kwaliteit van de ruimte als onvoldoende beoordeelden.

In het volgende analyseschema breng ik mijn bezoeken in het park in kaart. Tijdens elk bezoek heb ik bewust aandacht besteed aan de zintuiglijke beleving van de ruimte en deze systematisch vastgelegd.

Weer	Regenachtige dag	Zonnige dag	Neutrale dag
Duur	14u – 14u 10	11u – 15u	14u – 14u 30
Horen	Het geluid van regen die in het beekje valt	Spelende kinderen op de achtergrond	Vogeltjes die zingen
Voelen	De koude regen en de wind die door mijn jas dringen	De warmte van de zon op mijn huid	De zachte ondergrond onder mijn voeten
Zien	De regendruppels die vallen op het water	Zon die door de bladeren van de bomen schijnt	Voorbijgangers die door het park wandelen
Proeven	Mijn tong uitgestoken en van de regen geproefd	Stof van de werkmannen die verderop aan het slijpen waren	De kauwgom die ik in mijn mond had
Ruiken	De geur van regen	De parfum van iemand die voorbij wandelde	Het beekje

²² Bergefurt, L., Janssen, I., van den Berg, P., & Arentze, T. (2019). Loneliness and life satisfaction explained by public-space use and mobil. <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC6862387/>

²³ Rowley-Abel, L., Stafford, M., & Becares, L. (2025). Neighbourhood social cohesion, loneliness and wellbeing. *Health & Place*, 91, 103388. <https://doi.org/10.1016/j.healthplace.2025.103388>

1.3.4 KANSEN EN KNELPUNTEN

WAAR MANIFESTEERT HET PROBLEEM ZICH CONCREET?

De drie lagen van de drievoudige fragmentatie zijn ook op het Hoedhaarpark duidelijk zichtbaar.

Op functioneel niveau is het ontbreken van programma het meest tastbare probleem. Er is geen permanente horecafunctie, geen markt, geen buurtwinkel, geen gestructureerd ontmoetingsmoment dat mensen een reden geeft om de publieke ruimte te betreden en te gebruiken anders dan als doorgang of sportruimte. Bewoners zoals Kelly (zie interviews deel 1.7) benoemen spontaan de behoefte aan een buurtwinkel. Lauren wijst op het gebrek aan activiteiten voor jongeren. De handelspanden die voor daghoreca zijn bestemd, staan leeg. Het park heeft infrastructuur maar geen programma.

Op sociaal niveau is de kloof tussen de verschillende bewonersgroepen het centrale probleem. De wijk bevat een opvallend diverse bevolking: bewoners in de co-housing woningen en de Rode Huisjes, sociale huurappartementen, en een mix van gezinnen en alleenstaanden in de koopappartementen. Die diversiteit, die in principe een rijkdom is, wordt in de praktijk niet omgezet in gedeelde sociale ruimte. Bewoners kennen elkaar, zoals omschreven in de interviews, hoofdzakelijk van ziens. Maar er zijn geen gedeelde rituelen, geen gedeelde ruimtes, geen gedeelde momenten die de onderlinge distantie overbruggen.

Op zintuiglijk niveau is de sfeerloosheid het voornaamste obstakel. Een ruimte die geen warmte uitstraalt, die geen geur heeft, die geen uitnodigend geluid produceert en die visueel neutraal tot kil is, geeft mensen geen reden om langer te blijven dan strikt noodzakelijk. Veel zintuiglijke kansen die aangesproken had kunnen worden voor verblijf en contact, blijven momenteel onbenut.

WELKE RUIMTES HEBBEN HET MEESTE POTENTIEEL VOOR INTERVENTIE?

Ondanks deze knelpunten heeft de Hoedhaarsite reële en concrete ontwerpkanen. Drie zones springen eruit als bijzonder kansrijk voor een tijdelijke, programmatische interventie.

- De eerste zone is de verharde ruimte voor en langs de handelspanden. Deze zone heeft een directe relatie met de actieve plint, beschikt over een dakoversteek die bescherming biedt tegen regen, en is ruimtelijk verbonden met zowel het park als de appartementen erboven. De ruimtelijke drempel is laag: mensen passeren sowieso en kunnen makkelijk aanhaken zonder een bewuste keuze te moeten maken om de ruimte te betreden.

- De tweede zone is de oeverzone langs de Vondelbeek. Dit is ruimtelijk de meest karaktervolle plek van de site: de beek, het gefilterde licht door de bomen, de zachte helling van de oevers. Het is ook de meest onderbenutte zone. Een lichte ingreep in de inrichting, zitgelegenheid, verlichting... zou van deze zone de rustigste en meest atmosferische plaats van het park kunnen maken.

- De derde zone is de open grasvlakte in het centrum van het park, die nu als neutrale doorloopruimte fungeert. Deze ruimte heeft voldoende oppervlakte voor grotere ideeën en is centraal genoeg om zichtbaar te zijn vanuit de omliggende woningen. Die zichtbaarheid is essentieel: een activiteit die zichtbaar is vanuit de woning verlaagt de drempel voor mensen die nog aarzelen om deel te nemen.

Een bijkomende kans betreft de verbinding van het park met de omliggende straten. Op dit moment beschikt de Hoedhaarsite over slechts een beperkt aantal toegangspunten die weinig uitnodigend zijn ingericht. De ruimtes in het park zijn te groot en open waardoor ze akward en onuitnodigend aanvoelen. Gehl (2011)²⁴ omschrijft dat de kwaliteit en het aantal routes naar een publieke ruimte rechtstreeks bepalend zijn voor de frequentie en de diversiteit van het gebruik: een ruimte die via meerdere, fijnmazige en aantrekkelijke paden bereikbaar is, genereert meer voorbijlopend gebruik, meer toevallig verblijf en een bredere doelgroep dan een ruimte die slechts via één of twee hoofdingangen toegankelijk is. Het aanleggen van meerdere, gevarieerde en aangenaam ingerichte wandelwegjes vanuit de omliggende straten richting het parkcentrum en de interventies vergroot de kans dat bewoners het park spontaan aandoen als onderdeel van hun dagelijkse route, zonder dat daarvoor een bewuste keuze nodig is. Die drempelverlagende werking van toegankelijke routes versterkt het principe van passieve aanwezigheid, dat doorheen dit onderzoek als een van de centrale condities voor sociale cohesie naar voren komt.

In *De fijne stad* (2025)²⁵ stelt Joris Luyendijk vast dat meer dan de helft van de ruimte tussen gebouwen in steden is ingericht voor geparkeerde auto's die 94 procent van de tijd stilstaan. Die vaststelling maakt het potentieel van de onderbenutte zones op Hoedhaar zichtbaar. Tegelijk toont Gehl (2011) in zijn systematische studie van publieke ruimten aan dat succesvol gebruik van publieke ruimte in de eerste plaats afhankelijk is van de aanwezigheid van mensen, en pas in de tweede plaats van de ruimtelijke kwaliteit. Wat op Hoedhaar ontbreekt is een aanleiding die mensen samenbrengt. Precies daarin kan een goed ontworpen, zintuiglijk rijke en sociaal laagdrempelige tijdelijke interventie een cruciale rol spelen.

²⁴ Gehl, J. (2011). *Life between buildings: Using public space* (6de ed.). Island Press.

²⁵ Luyendijk, V. (2025). *De fijne stad*. [Horizons.eco, 2025]: <https://www.defijnestad.nl>

1.4 THEORETISCH KADER

Van tool tot interactie. Hoe maak je van een plek een plaats?

Stedelijke eenzaamheid is geen individueel probleem. Ze is de uitkomst van ruimtes die verblijf ontmoedigen, interactie niet uitlokken en zintuiglijk arm zijn. Binnen bestaande onderzoeken ligt de focus vaak op publieke ruimte als fysieke infrastructuur of op sociale initiatieven los van ruimtelijk ontwerp. Minder aandacht gaat naar de wisselwerking tussen zintuiglijke beleving, ruimtelijke vormgeving en informele sociale interactie. Daarnaast blijft het potentieel van tijdelijke ingrepen onderbelicht. Tijdelijke interventies kunnen functioneren als test, katalysator of bewustmakingsinstrument, maar hun sociale impact wordt nog onvoldoende onderzocht.

Dit hoofdstuk bouwt het theoretische kader op dat die drievoudige tekortkoming verklaart en de ontwerpmogelijkheden ervan in kaart brengt. De vijf domeinen die hieronder worden besproken, zijn geen losstaande thema's. Ze zijn lagen van hetzelfde vraagstuk, en samen vormen ze de basis voor het synthesemodel van de drievoudige fragmentatie.

1.4.1 EENZAAMHEID IN STEDELIJKE CONTEXT

DEFINITIE EN VORMEN: SOCIALE VS. EMOTIONELE EENZAAMHEID

Eenzaamheid is geen nieuw fenomeen, maar de schaal en de context ervan zijn de afgelopen tijd enorm veranderd. Waar eenzaamheid lange tijd werd geassocieerd met fysieke afzondering of sociale marginaliteit, is ze vandaag een wijdverbreid stedelijk verschijnsel dat mensen treft midden in de drukte van het dagelijks leven. De wetenschappelijke literatuur maakt daarin een onderscheid tussen twee vormen die elkaar kunnen overlappen maar niet hetzelfde zijn. Sociale eenzaamheid verwijst naar het ontbreken van een netwerk van contacten en relaties. Emotionele eenzaamheid verwijst naar het gemis aan een diepere, betekenisvolle verbinding, zelfs wanneer sociale contacten wel aanwezig zijn.

In stedelijke contexten is het vooral die tweede vorm die op de voorgrond treedt. Mensen wonen dicht op elkaar, bewegen zich door dezelfde straten en ruimtes, maar de contacten die dat genereert zijn doorgaans vluchtig, functioneel en betekenisloos. Ze passeren, ze kopen, ze wachten op de bus. Ze zijn aanwezig, maar niet verbonden. De wetenschappelijke literatuur duidt dit aan als urban loneliness: een vorm van eenzaamheid die niet ondanks maar soms net door de stedelijke dichtheid ontstaat. De stad bundelt mensen in ruimte, maar biedt steeds minder gelegenheden voor het soort informeel, terloops contact dat de basis vormt van sociale verbondenheid.

Hoe mensen publieke ruimte gebruiken hangt direct samen met hun ervaring van eenzaamheid. Wie een park of plein uitsluitend als doorgang benut, rapporteert systematisch hogere niveaus van sociale isolatie dan wie er verblijft (Bergefurt et al., 2019)²⁶. Het is daarbij onduidelijk of doorlooptgedrag eenzaamheid versterkt, of eenzaamheid doorlooptgedrag uitlokt. Dat inzicht verschuift de vraag van wie eenzaam is naar waar en hoe eenzaamheid ontstaat.

²⁶ Bergefurt, L., Janssen, I., van den Berg, P., & Arentze, T. (2019). Loneliness and life satisfaction explained by public-space use and mobil. <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC6862387/>

IMPACT OP SAMENLEVING: SOCIAAL VERTROUWEN, MENTALE GEZONDHEID, STADSBELEVING

De maatschappelijke impact van eenzaamheid is inmiddels breed gedocumenteerd. Chronische sociale isolatie heeft aantoonbare gevolgen voor de fysieke en mentale gezondheid. De maatschappelijke gevolgen van eenzaamheid reiken verder dan het individuele welzijn. Sociale isolatie verhoogt de mortaliteitskans significant, een effect vergelijkbaar met dat van roken (Holt-Lunstad et al., 2015)²⁷. Die vergelijking verdient nuancering: effectgroottes variëren sterk afhankelijk van hoe eenzaamheid wordt gemeten en bij welke populatie. Op collectief niveau ondermijnt ze het sociale vertrouwen, de bereidheid tot samenwerking en het gevoel van gedeelde verantwoordelijkheid dat een stedelijke gemeenschap bij elkaar houdt. Juist daarom is eenzaamheid niet alleen een individueel probleem, maar een structurele maatschappelijke uitdaging. Bergefurt toont aan dat de manier waarop mensen publieke ruimtes gebruiken een significante voorspeller is van hun ervaring van eenzaamheid, wat de vraag verschuift van wie eenzaam is naar waar en hoe eenzaamheid ontstaat. Dat vraagt echter meer dan een functioneel programma: een ruimte die mensen aantrekt maar zintuiglijk onverschillig of sociaal onleesbaar is, zet aanwezigheid niet om in contact.

Dit inzicht vormt de vertrekbasis voor de functionele laag van de drievoudige fragmentatie: zonder aanleiding om te komen en te blijven, is ontmoeting onmogelijk. Eenzaamheid is daarmee geen persoonlijk tekort, maar een ruimtelijk en structureel probleem. Die verschuiving is de vertrekbasis voor dit onderzoek: als de gebouwde omgeving mede bepaalt of mensen zich verbonden voelen, is ontwerp een relevante hefboom.

1.4.2 ALLEEN SAMEN ZIJN

Als eenzaamheid een ruimtelijk probleem is, vraagt dat ook om een ruimtelijk antwoord. En dat antwoord begint niet met het organiseren van ontmoeting, maar met het mogelijk maken van aanwezigheid. Een cruciale nuancering in dit onderzoek is het concept *only together*²⁸. Ontwerp dat uitsluitend inzet op actieve sociale interactie kan eenzaamheid net verergeren bij mensen die (nog) niet klaar zijn voor contact. Wat zij nodig hebben is geen gedwongen gesprek, maar de mogelijkheid om aanwezig te zijn in een gedeelde sfeer.

De ontwerpopdracht verschuift daarmee van het organiseren van ontmoeting, naar het scheppen van condities waarin contact mogelijk maar nooit verplicht is. Die verschuiving is niet alleen conceptueel, maar wordt gedragen door meerdere onderzoekslijnen. Passieve aanwezigheid heeft al een beschermende werking tegen sociale isolatie. Wie in een park verblijft zonder directe interactie, rapporteert minder eenzaamheid dan wie dezelfde ruimte enkel als doorgang gebruikt (Bergefurt et al., 2019)²⁹. Ontwerp dat alleen inzet op actieve sociale interactie kan dat effect ondermijnen: mensen die nog niet klaar zijn voor contact, haken af (Heu & Brennecke, 2023)³⁰. Callebaut³¹ bevestigt dit vanuit de praktijk: zijn buurttafelproject toont dat voorbijgangers pas vertragen wanneer de sfeer hen uitnodigt, niet wanneer een programma hen aanspreekt. De keuze voor condities scheppen boven ontmoeting organiseren is daarmee

²⁷ Holt-Lunstad, J., Smith, T. B., Baker, M., Harris, T., & Stephenson, D. (2015). Loneliness and social isolation as risk factors for mortality. *Perspectives on Psychological Science*, 10(2), 227–237.

²⁸ Heu, L., & Brennecke, T. (2023). By yourself, yet not alone: Making space for loneliness. *Urban Studies*, 60(16), 3187–3197. <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/00420980231169669>

²⁹ Bergefurt, L., Janssen, I., van den Berg, P., & Arentze, T. (2019). Loneliness and life satisfaction explained by public-space use and mobil. <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC6862387/>

³⁰ Heu, L., & Brennecke, T. (2023). By yourself, yet not alone: Making space for loneliness. *Urban Studies*, 60(16), 3187–3197. <https://doi.org/10.1177/00420980231169669>

³¹ Callebaut, T. (z.j.). De genereuze ruimte: Een verwevend concept voor een wereld in beweging [Doctoraatsverhandeling, KU Leuven]. <https://research.kuleuven.be/portal/nl/project/3E140208>

geen persoonlijke voorkeur, maar een ontwerpprincipe dat steun vindt in zowel sociaalwetenschappelijk onderzoek als in concrete ruimtelijke praktijk.

Het concept alleen samen zijn is geen extra laag van het model, maar een ontwerpprincipe dat doorheen alle drie de lagen werkt: de functionele laag moet aanwezigheid mogelijk maken zonder verplichting, de sociale laag mag contact niet afdwingen, en de zintuiglijke laag schept een sfeer die ook solo verblijf vanzelfsprekend maakt. Dat principe is de directe grondslag voor het format van de Sociale Micro Scenario's: kleine ruimtelijke opstellingen die niemand tot contact verplicht, maar die de condities scheppen waarin gedeelde aanwezigheid vanzelfsprekend wordt. Wie passeert, kan aansluiten. Wie wil blijven, kan blijven. De activiteit, een geur, een geluid, een tafel met eten, is de uitnodiging. De andere mensen zijn niet het doel, maar het gevolg.

1.4.3 PUBLIEKE RUIMTE ALS SOCIAAL MEDIUM

PUBLIEKE RUIMTE ALS SOCIAAL MEDIUM: MEER DAN INFRASTRUCTUUR

Als passieve aanwezigheid al beschermend werkt, rijst de vraag welke ruimtelijke condities die aanwezigheid structureel mogelijk maken. Dat is geen kwestie van individuele gewoonte, maar van hoe publieke ruimte is ontworpen en geprogrammeerd. In de stedelijke context gaat dit daarom niet alleen over circulatie, maar ook over ontmoeting, uitwisseling en samenleven. Maar hoe zit het dan met de term verbinding in de stedelijke context?

INFORMELE INTERACTIE ALS BOUWSTEEN VOOR COHESIE

Informele ontmoetingen in publieke ruimte zijn geen bijproduct van stedelijk leven. Ze zijn een voorwaarde voor sociale verbondenheid. Informele ontmoetingen, korte gesprekken, gedeelde observaties en toevallige nabijheid vormen samen het weefsel van een levende gemeenschap.

SOCIALE CONTROLE ALS TWEEZIJDIG MECHANISME: VERBINDING ÉN UITSLUITING

Naast sociale cohesie speelt publieke ruimte ook een rol in wat sociologen sociale controle noemen: het informele mechanisme waardoor een gemeenschap haar eigen gedragsnormen bewaakt. Wanneer mensen aanwezig zijn in een ruimte, wanneer ze verblijven en elkaar kennen of herkennen, ontstaat een gevoel van toezicht en betrokkenheid dat criminaliteit en onveiligheid tegengaat zonder formele handhaving. Die informele sociale controle werkt echter alleen wanneer de ruimte daadwerkelijk wordt gebruikt. Een lege, onbenutte ruimte genereert geen sociale controle, maar net het omgekeerde: een gevoel van onveiligheid en verlatenheid. Het is daarbij van belang te erkennen dat sociale controle een tweezijdig mechanisme is. Putnam (2000)³² beschrijft het als een bouwsteen van gemeenschapszin, maar andere sociologen, waaronder Elijah Anderson (1990)³³ in zijn studie van stedelijke buurten met hoge diversiteit, wijzen erop dat informele sociale controle ook uitsluiting kan produceren wanneer de normen die worden bewaakt niet gedeeld worden door alle bewonersgroepen. In een wijk met culturele diversiteit zoals Hoedhaar betekent dit dat sociale controle niet automatisch verbindend werkt. Een ontwerp dat sociale controle wil activeren, doet er goed aan ook te nadenken over wie die controle uitoefent en op basis van welke normen.

³² Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. Simon & Schuster.

³³ Anderson, E. (1990). *Streetwise: Race, class, and change in an urban community*. University of Chicago Press.

In het boek *The Street as a Project* beschrijft architect Maria S. Giudici drie houdingen die in de twintigste eeuw ontstonden tegenover de straat:

- Zij die de straat voornamelijk lezen als een verbindingsweg
- Zij die haar opnieuw willen benaderen als een ruimte van contact
- Zij die geloven dat de straat altijd al een combinatie van beide is geweest, enkel veranderd in schaal, vorm en structuur van de straat.

Deze visie kan eveneens toegepast worden op de publieke ruimte in het algemeen. "But if you think of the street as a meeting place, if you think of the street as being really a community inn that just doesn't have a roof... And the walls of this meeting place called the community room, the street, are just the fronts of the houses..." (Kahn, 1991)³⁴ Het Canadese ontwerpt duo Kempster en Jamrozik bouwt al jaren aan wat zij Social Infrastructures noemen: interactieve sculpturen in publieke ruimte die mensen uitnodigen tot gedeelde, speelse ervaringen zonder interactie te verplichten (Kempster & Jamrozik, z.d.)³⁵. Hun werk bevestigt empirisch wat Whyte theoretisch stelt: een enkelvoudige aanleiding, een klank, een beweging, een vorm die uitnodigt tot aanraking, volstaat om het contact tussen vreemden te ontgrendelen.

Afbeelding van The Urban Mycelium. William H. Whyte's recipe for good public spaces.³⁶

³⁴ Kahn, L. Writings, Lectures and interviews, (1991)

³⁵ Kempster, C., & Jamrozik, J. (z.d.). Social Infrastructures: <https://www.ck-ij.com>

³⁶ Riou, M. (2022). William H. Whyte's recipe for good public spaces. The Urban Mycelium. <https://theurbanmycelium.com/william-whyte-recipe-for-good-public-spaces/>

De publieke ruimtes (parken, pleinen, straten) moeten we benaderen als een ontmoetingsplek en samenkomstplek voor de mensen achter de gevels. Publieke ruimtes zijn vandaag de dag vooral gericht op circulatie en verkeer. In dit onderzoek maak ik een onderscheid tussen 2 functies die een straat of park kan vervullen.

- De eerste is de ruimte als fysieke verbinding: een doorgang, een route, een infrastructuur voor verplaatsing.
- De tweede is de ruimte als sociale context: een plaats waar mensen aanwezig zijn op een manier die contact mogelijk maakt.

Het Hoedhaarpark functioneert vandaag voornamelijk als het eerste. Dit onderzoek vertrekt vanuit de ambitie om het te maken tot het tweede. Daarbij sluit ik aan bij het idee van Francoise Choay, die publieke ruimte beschouwt als een ruimte van contact. Dat is ook waar ik naartoe wil met mijn ontwerp en hoe ik in het algemeen naar de publieke ruimtes kijk.

Het park aan Hoedhaar beschikt over die potentie: het is groen, toegankelijk en centraal gelegen in een diverse wijk. Wat het mist, is een reden om langer te blijven dan de tijd die nodig is om het te doorkruisen. De Sociale Micro Scenario's zijn een antwoord op precies dat gebrek: ze voegen een programmatische laag toe die de ruimte omvormt van doorgang naar verblijfsplaats, zonder haar karakter te veranderen.

Met dit onderzoek wil ik nadenken over hoe openbare plek in de toekomst meer verbinding kan creëren, en hoe zintuiglijk ruimtelijk ontwerp kan bijdragen aan het hervormen van een meer humane stad. Hoe een ruimte sociaal contact mogelijk maakt of verhindert, is precies wat de sociale laag van de drievoudige fragmentatie beschrijft.

1.4.4 ZINTUIGLIJKE BELEVING IN ONTWERP: MULTISENSORY DESIGN

WAT IS MULTISENSORY DESIGN? THEORETISCH KADER (SPENCE, 2015 & 2025)

De vraag waarom sommige publieke ruimtes wel ontmoeting stimuleren en andere niet, heeft deels een zintuiglijk antwoord. De manier waarop een plaats klinkt, ruikt, aanvoelt en verlicht is, bepaalt of mensen willen blijven en of ze openstaan voor contact. Charles Spence³⁷, cognitief psycholoog aan de Universiteit van Oxford, toont in zijn onderzoek aan dat de menselijke beleving van een omgeving via één zintuig is. Zintuigen verwerken informatie niet afzonderlijk, maar integreren voortdurend verschillende prikkels tot één samenhangende ervaring. De manier waarop mensen een ruimte ervaren en gebruiken, wordt sterk beïnvloed door zintuiglijke prikkels die vaak onbewust blijven, maar wel hun gedrag sturen. Licht, geluid, geur, temperatuur en de tactiele kwaliteit van materialen bepalen samen of een ruimte uitnodigt of afstoot, of ze veilig of ongemakkelijk aanvoelt, of ze aanzet tot verblijf of tot vertrek. Deze inzichten vormen de kern van multisensory design.

Zo toont hij ook aan dat zintuiglijke prikkels niet onafhankelijk van elkaar worden verwerkt, maar elkaar voortdurend beïnvloeden en versterken. Geur activeert geheugen en emotie sterker dan enig ander zintuig. Geluid bepaalt mee hoe groot of intiem een ruimte aanvoelt. Warmte en zachte materialen verlagen de sociale waakzaamheid en verhogen de bereidheid tot contact.

Afbeelding van Zoetmulder, E. (z.j.). Sens-care platform. <https://zoetmulder.eu/sens-care-platform/>

Vertrekkend vanuit de vaststelling dat gebouwen worden ontworpen in vierkante meters maar beleefd in sfeer, ontwikkelden Zoetmulder en Jeanne Dekkers Architectuur een vijfstappenmethode waarbij zintuiglijke kwaliteit al in de vroegste ontwerpfase wordt vastgelegd. Het Programma van Beleving van het Sens-care platform (Zoetmulder, z.j.)³⁸ toont aan dat via sfeerbeschrijvingen, zintuiglijke analyses en afgeleide materiaal- en vormkeuzes de atmosfeer van een ruimte niet achteraf wordt toegevoegd maar van meet af aan in het ontwerp verankerd. Dat sluit aan bij wat Callebaut³⁹ en Zumthor⁴⁰ beargumenteren over sfeer als iets wat een ruimte onmiddellijk voelbaar maakt: het is geen decoratie maar een functioneel onderdeel van hoe mensen een plaats beleven en gebruiken.

³⁷ Spence, C. (2015). On the nose: The relative contributions of the chemical senses to the multisensory perception of the environment. *Chemosensory Perception*, 8(1), 29–35.

³⁸ Zoetmulder, E. (z.j.). Sens-care platform. <https://zoetmulder.eu/sens-care-platform/>

³⁹ Callebaut, T. (z.j.). De genereuze ruimte: Een verwevend concept voor een wereld in beweging [Doctoraatsverhandeling, KU Leuven]. <https://research.kuleuven.be/portal/nl/project/3E140208>

⁴⁰ Zumthor, P. (2006). *Atmospheres: Architectural environments, surrounding objects*. Birkhäuser.

DE ROL VAN ZINTUIGEN ALS DREMPELVERLAGENDE FACTOREN

Publieke ruimtes beleef je niet enkel met je ogen. Wie een plein betreedt, registreert in een fractie van een seconde een reeks indrukken: warmte van licht, de textuur van een bankje, achtergrondgeluiden, geuren van eten of regen. Die indrukken bepalen of iemand blijft of doorloopt. Ze werken drempelverlagend of drempelverhogend. Dit is de kern van multisensory design of sensory urbanism: de bewuste inzet van zintuiglijke prikkels als ontwerptool. Een visueel aantrekkelijke ruimte die auditief onaangenaam is, voelt alsnog oncomfortabel. Omgekeerd kan een bescheiden plek via zintuiglijke kwaliteit uitnodigend worden. Globa, Wang en Beza (2019)⁴¹ bevestigen dit: via geluidslandschappen en tijdelijke installaties stelden zij vast dat mensen niet alleen anders waarnamen, maar ook anders handelden. Ze vertraagden, zochten contact en bleven langer. Zintuiglijke prikkels sturen gedrag vaak sterker dan louter fysieke vormgeving.

Geur beïnvloedt sociaal gedrag op een manier die visuele prikkels niet evenaren. De geur van bereide voeding verhoogt de behoefte aan sociale verbondenheid en stimuleert prosociaal gedrag, ook wanneer ze onbewust wordt waargenomen (Lee & Min, 2022)⁴². Voor de Hoedhaarsite is dat bijzonder relevant: sociaal geroezemoes, muziek of voedselgeuren zijn er volledig afwezig.

Geluid, hoe een plek klinkt, bepaalt mee hoe veilig en uitnodigend ze aanvoelt. Zachte achtergrondgeluiden verhogen de verblijfsbereidheid. Aanhoudend mechanisch lawaai activeert het stresssysteem en verkort de verblijfsduur. Een ruimte die klinkt alsof er al mensen aanwezig zijn, verlaagt sociale waakzaamheid.

Licht beïnvloedt zowel fysiologische als psychologische processen en bepaalt mee of een ruimte warm of koud, open of gesloten wordt ervaren (Boyce, 2014)⁴³. Warm licht met een lage kleurtemperatuur roept geborgenheid op en stimuleert langer verblijf. De Vlaamse Overheid⁴⁴ erkent in haar rapport over gemengd gebruik van publieke ruimte dat verlichting een cruciale rol speelt om plaatsen ook na zonsondergang sociaal actief en veilig te houden. Kleur versterkt die beleving verder: Valdez en Mehrabian (1994)⁴⁵ bevestigen dat kleurtemperatuur en verzadiging een meetbaar effect hebben op verblijfsduur en sociaal gedrag. Kleur is geen decoratieve toevoeging, maar een functioneel onderdeel.

Tactiliteit, materialen worden niet alleen visueel waargenomen maar ook lichamelijk gevoeld: verweerd hout, zachte stof of de koelte van steen beïnvloeden onbewust de sfeer van een plek. Callebaut benadrukt in zijn doctoraat dat sfeer ontstaat uit een samenspel van zintuiglijke ervaringen, waarbij geur en tactiliteit de meest onderschatte ontwerpcomponenten zijn, terwijl net zij sterk bijdragen aan het gevoel van gastvrijheid en verbondenheid. Hij sluit daarmee aan bij Zumthor, die sfeer omschrijft als datgene wat een ruimte onmiddellijk voelbaar maakt, nog voor bewuste reflectie optreedt (Zumthor, 2006, zoals geciteerd in Callebaut, z.j.)⁴⁶. Hij illustreert dit aan de hand van zijn buurttafelproject, waarbij verweerd hout, zachte verlichting en planten geen esthetische maar functionele keuzes waren. Voorbijgangers vertraagden spontaan en gingen met elkaar in interactie. Dit is het drempelverlagende potentieel van multisensory design: niet gedrag opleggen, maar omstandigheden creëren waarin sociaal contact vanzelfsprekender wordt.

⁴¹ Globa, A., Wang, R., & Beza, B. B. (2019). Sensory urbanism and placemaking: Exploring virtual reality and the creation of place. In *Intelligent & informed: Proceedings of the 24th International Conference of CAADRIA*. https://papers.cumincad.org/cgi-bin/works/paper/caadria2019_211

⁴² Lee, S., & Min, D. (2022). Sensory stimuli to sustainable social wellbeing: A multimodal approach based on warm scent. *Behavioral Sciences*, <https://www.mdpi.com/2076-328X/12/5/146>

⁴³ Boyce, P. R. (2014). *Human factors in lighting* (3rd ed.). CRC Press.

⁴⁴ Vlaamse Overheid, Departement Omgeving. (2021). *Gemengd gebruik in de tijd: Ontwerpstrategie*. <https://omgeving.vlaanderen.be/sites/default/files/2022-03/Gemengd%20gebruik%20in%20de%20tijd.pdf>

⁴⁵ Valdez, P., & Mehrabian, A. (1994). Effects of color on emotions. *Journal of Experimental Psychology: General*, 123(4), 394–409. <https://doi.org/10.1037/0096-3445.123.4.394>

⁴⁶ Callebaut, T. (z.j.). *De genereuze ruimte: Een verwevend concept voor een wereld in beweging* [Doctoraatsverhandeling, KU Leuven]. <https://research.kuleuven.be/portal/nl/project/3E140208>

Beperkingen en toepassingspotentieel, zintuiglijke kwaliteit alleen volstaat niet voor sociale verbinding, maar het ontbreken ervan sluit verblijf en contact structureel uit. Een ruimte kan aangenaam ruiken en warm verlicht zijn, en toch bepaalde mensen uitsluiten als ze niet ontworpen is met diverse gebruikers in het achterhoofd. Omgekeerd kan een eenvoudige, tijdelijke ingreep een ruimte radicaal transformeren als ze de zintuiglijke kwaliteit ervan verhoogt. De Hoedhaarsite scoort op elk van deze factoren niet zo sterk. Dat is geen toeval: het is het resultaat van ontwerpkeuzes die functionaliteit boven sfeer hebben gesteld. Elk Sociaal Micro Scenario uit deel II is dan ook ontworpen vanuit één dominant zintuig. Die keuze volgt uit de bevinding van Spence (2015)⁴⁷ dat gerichte, samenhangende zintuiglijke prikkels gedrag effectiever sturen dan een diffuse combinatie van meerdere prikkels tegelijk.

1.4.5 INCLUSIE EN INTERCULTURALITEIT

CULTURELE DIVERSITEIT ALS KANS ÉN UITDAGING IN STEDELIJKE RUIMTE

Zintuiglijke kwaliteit verlaagt drempels, maar lost niet alles op. Niet iedereen ervaart dezelfde ruimte als uitnodigend. Welke drempels bestaan en voor wie, is een vraag over inclusie. Steden worden steeds diverser. Mensen met uiteenlopende culturele achtergronden, talen, gewoontes en sociale codes wonen naast elkaar, bewegen door dezelfde straten en maken gebruik van dezelfde publieke ruimtes. Die diversiteit is een rijkdom, maar tegelijk ook een complexiteit die vraagt om een gerichte ontwerpaanpak. Wanneer publieke ruimte niet expliciet ontworpen wordt met het oog op gedeeld gebruik, bestaat het risico dat ze door de ene groep als vanzelfsprekend wordt geclaimd en door de andere wordt gemeden.

Een inclusieve ruimte is niet een ruimte die alle culturele verschillen uitwist, maar een ruimte die voor diverse mensen tegelijk herkenbaar en uitnodigend is. Tom Callebaut vertrekt in zijn doctoraat over de genereuze ruimte vanuit precies dit gegeven. Hij stelt de vraag hoe ruimte in een samenleving die superdivers wordt verbinding kan maken. Die vraag is niet eenvoudig. Hij ontwikkelde daarvoor het concept van de genereuze ruimte: een ruimte die ontstaat vanuit vertrouwen, groeit met verbeelding en streeft naar verbondenheid tussen mensen. Die generositeit is geen vrijblijvende eigenschap, maar een bewuste architecturale houding, niet opdringerig maar uitnodigend, die ruimte geeft aan vele verhaallijnen en diverse betekenislagen.

DREMPELS TOT GEBRUIK: CULTURELE PERCEPTIE VAN RUIMTE, TERRITORIALITEIT, VEILIGHEID

De drempel tot het betreden en gebruiken van een publieke ruimte is niet voor iedereen gelijk. Naast fysieke drempels zijn psychologische en culturele drempels die bepalen of iemand zich welkom voelt, maar die zelden zichtbaar zijn in het ontwerp zelf.

Een eerste factor is territoriale perceptie. Publieke ruimtes worden in de praktijk vaak informeel toegeëigend door bepaalde groepen, wat voor anderen een onzichtbare drempel kan vormen: mensen vermijden een ruimte die ze als door anderen geclaimd beschouwen, ook zonder formeel verbod.

⁴⁷ Spence, C. (2015). On the nose: The relative contributions of the chemical senses to the multisensory perception of the environment. *Chemosensory Perception*, 8(1), 29–35.

Die benadering van Callebaut staat in spanning met onderzoek dat wijst op meer structurele drempels. Make Space for Girls (2020)⁴⁹ documenteert hoe stedelijke buitenruimte systematisch ontworpen is voor jongens en mannen, waardoor meisjes en jonge vrouwen zich minder veilig en minder welkom voelen, ook in officieel toegankelijke ruimtes. Beide perspectieven vullen elkaar aan: inclusief ontwerp vereist zowel de bereidheid om te delen als een bewuste analyse van wie de ruimte vandaag al claimt en wie er structureel uit wordt gehouden.

⁵⁰ Project for Public Spaces. (2023). What is placemaking? Geraadpleegd via <https://www.pps.org/article/what-is-placemaking>

INCLUSIEF ONTWERP

Inclusief ontwerp betekent niet dat een ruimte voor iedereen hetzelfde moet aanvoelen. Het betekent dat ze zo ontworpen is dat verschillende mensen op hun eigen manier gebruik van kunnen maken, zonder dat die manieren elkaar uitsluiten. Dat vraagt om meervoudigheid: plekken voor actief gebruik én voor rustig verblijf, voor sociale interactie én voor teruggetrokken aanwezigheid, voor het bekende én voor het onverwachte.

Ruimtelijke intenties zetten expliciet in op het stimuleren van divers gebruik. Fluïde grenzen, doorlaatbare en veranderlijke overgangen tussen publiek en privé, lokken interactie uit in plaats van haar te begrenzen. En tussenruimtes, open en onbepaalde zones, laten toe dat verschillende praktijken zich verweven zonder dat één gebruik wordt opgelegd. Samen vormen deze elementen een flexibele conditie die meervoudig gebruik niet alleen mogelijk maakt, maar ook activeert.

Die meervoudigheid niet ontworpen als één centraal evenement waaraan je al dan niet deelneemt, maar als verspreide, autonome plekken in het park die gelijktijdig en onafhankelijk van elkaar functioneren. Wie actief wil deelnemen aan een gedeeld tafelmoment, kan dat. Wie liever op een bankje zit en observeert, doet dat naast, niet buiten de interventie. Wie passeert met een hond, wordt zintuiglijk aangesproken zonder te worden aangesproken. Die gelaagdheid van gebruik is geen toevallig bijgevolg, maar een bewuste ontwerpkeuze die voortkomt uit het principe dat inclusie niet begint bij het programma, maar bij de ruimtelijke conditie die meervoudig gebruik mogelijk maakt.

Het Project for Public Spaces (2023)⁵¹ benadrukt dat inclusieve publieke ruimte functioneert als een ontmoetingsplaats voor uiteenlopende groepen. Toegankelijkheid, leesbaarheid en een breed aanbod aan activiteiten zijn daarbij essentieel. Die programmatische diversiteit is geen overbodige luxe, maar een voorwaarde voor gelijktijdig gebruik door verschillende mensen en voor het ontstaan van spontane ontmoetingen. Bijvoorbeeld een gedeelde maaltijd overstijgt taal, leeftijd en culturele achtergrond. Ze activeert zintuigen die mensen op een directe, lichamelijke manier dichterbij elkaar brengen: geur, smaak, aanraking, nabijheid. Die inclusieve ambitie heeft ook een tijdsdimensie. Permanente ingrepen vragen grote investeringen en politieke wil. Tijdelijkheid biedt een andere route: klein beginnen, meten wat werkt, en bijsturen.

Inclusief ontwerp begint niet bij het programma, maar bij de vraag wie de ruimte vandaag al claimt en wie zich onwelkom voelt. Op de Hoedhaarsite leven culturen naast elkaar zonder gedeelde aanleidingen voor contact. De Sociale Micro Scenario's zijn ontworpen om die aanleidingen te creëren, zonder een gedeelde taal of culturele achtergrond als voorwaarde.

⁵¹ Project for Public Spaces. (2023). Sociability: Public spaces as an antidote to isolation. <https://www.pps.org/article/sociability-public-spaces-as-an-antidote-to-isolation>

1.4.6 TIJDELIJKHEID EN PARTICIPATIE

Inclusief ontwerp vraagt ook om een strategie die ruimte laat voor bijsturing. Tijdelijkheid biedt die ruimte.

DEFINITIE EN ORIGINE VAN TACTICAL URBANISM

Tactical urbanism is een ontwerpstrategie die vertrekt vanuit de overtuiging dat kleine, tijdelijke en laagdrempelige ingrepen in de stedelijke ruimte een groter sociaal effect kunnen hebben dan grootschalige permanente heraanleg. De term verwijst naar een breed spectrum van interventies: van tijdelijke zitplaatsen en pop-up markten tot participatieve kunst en experimentele herprogrammering van onderbenutte ruimtes. Wat al die interventies gemeen hebben, is dat ze de stad benaderen als een werkterrein dat voortdurend in beweging is en dat ruimte biedt voor experiment, aanpassing en leren.

TIJDELIJKE VS. PERMANENTE INTERVENTIES: SOCIALE IMPACT EN STRATEGISCHE KEUZE

Participatie versterkt dat effect. Wanneer mensen niet alleen als gebruikers maar ook als mede-vormgevers van een interventie worden betrokken, ontstaat een gevoel van eigenaarschap dat de sociale impact vergroot. Participatieve kunst voegt aan dat eigenaarschap ook een expressieve dimensie toe: mensen brengen niet alleen hun noden en wensen in, maar ook hun creativiteit, hun verhalen en hun identiteit. Zo wordt de interventie een gedeeld proces dat al verbinding genereert voor het eindresultaat er is.

Het Gentse theatercollectief playField⁵² werkt vanuit precies die overtuiging. Vanuit de vaststelling dat fysiek sociaal contact in een gedigitaliseerde samenleving afneemt, ontwerpen zij installaties in publieke ruimte die een gedeeld sensorisch kader creëren tussen mensen die elkaar niet kennen. De notie van de toeschouwer als medeauteur sluit aan op wat dit onderzoek beoogt: niet ontmoeting organiseren, maar condities scheppen.

De Vlaamse praktijk van tijdelijke herprogrammering van publieke ruimte (Vlaamse Overheid, 2021)⁵³ toont hoe dit er in de praktijk uit ziet: buurtfestivals, openluchtcinema's, pop-up zomerbars die pleinen en parken tijdelijk transformeren tot dynamische, sociaal beleefde settings. Succesvolle voorbeelden worden tijdelijkheid en participatie niet als beperkingen behandeld, maar als bewuste keuzes die de sociale kracht van de interventie vergroten.

Tijdelijkheid is geen compromis ten opzichte van permanentie. Juist omdat een tijdelijke ingreep niet permanent is, verlaagt ze de drempel om te experimenteren, voor zowel ontwerper als gebruiker. Ze is effectief om het onbenutte potentieel van publieke plaatsen zichtbaar te maken en een breder gesprek over hun gewenste toekomst op gang te brengen. De vijf domeinen samen vormen geen afzonderlijke problemen maar lagen van hetzelfde vraagstuk, wat het synthesemodel van de drievoudige fragmentatie zichtbaar maakt. Die gelaagdheid heeft directe ontwerpconsequenties: een interventie die alleen de functionele laag adresseert maar de zintuiglijke negeert, houdt mensen niet vast; een interventie die alleen zintuiglijk uitnodigt maar geen functionele aanleiding biedt, trekt mensen niet aan. De Sociale Micro Scenario's in dit onderzoek zijn daarom ontworpen om alle drie lagen tegelijk aan te spreken, op de schaal en met de middelen die passen bij een tijdelijke, participatieve interventie in een buurtpark. Een tijdelijke interventie op de Hoedhaarsite laat toe te observeren welke condities verblijf en contact genereren, zonder de risico's van permanente ingrepen. Dat gegeven stuurt de keuze voor Sociale Micro Scenario's als format.

⁵² playField. (z.d.). A.R.C. / A Real Catastrophe. Geraadpleegd via <https://playfield.be>

⁵³ Vlaamse Overheid, Departement Omgeving. (2021). Gemengd gebruik in de tijd: Ontwerpstrategie. <https://omgeving.vlaanderen.be/sites/default/files/2022-03/Gemengd%20gebruik%20in%20de%20tijd.pdf>

1.4.7 DE DRIEVOUDIGE FRAGMENTATIE

De vijf domeinen die in de voorgaande secties zijn verkend, belichten elk een afzonderlijke dimensie van hetzelfde onderliggende probleem: publieke ruimte die sociaal tekortschiet. Wanneer die domeinen samen worden gelezen, tekent zich een patroon af. Dit onderzoek vat dat patroon samen in het synthesemodel van de drievoudige fragmentatie. Het gaat om een eigen analytische constructie, opgebouwd vanuit de bestudeerde literatuur, en niet om een bestaand model uit de literatuur. De driedeling is niet willekeurig: ze volgt de logica van de domeinen die in dit theoretisch kader zijn besproken.

De functionele laag bouwt voort op inzichten uit het onderzoek naar eenzaamheid en publieke ruimte Gehl (2011)⁵⁴ en (Heu & Brennecke, 2023)⁵⁵, die aantonen dat aanwezigheid een voorwaarde is voor elk sociaal contact. De sociale laag is geworteld in de sociologische literatuur over informele interactie en gemeenschapsvorming (Putnam, 2000⁵⁶; Granovetter, 1973)⁵⁷, die laat zien dat zwakke sociale banden niet vanzelf ontstaan maar ruimtelijke aanleiding vragen. De zintuiglijke laag steunt op het onderzoek naar multisensory design (Spence, 2015⁵⁸; Wang & Beza, 2019)⁵⁹, dat aantoont dat gedragssturing via zintuigen werkt op een onbewust niveau dat louter functionele of programmatische ingrepen niet bereiken.

Bestaande modellen over publieke ruimte, zoals Gehls onderscheid tussen noodzakelijke, optionele en sociale activiteiten (Gehl, 2011)⁶⁰ behandelen functionele en sociale aspecten maar laten de zintuiglijke dimensie grotendeels buiten beschouwing. Het eigen model voegt die derde laag toe als even essentiële component van het ruimtelijk falen.

FUNCTIONEEL

De eerste laag is functioneel. Gehl (2011) onderscheidt drie soorten activiteiten in de publieke ruimte: noodzakelijke activiteiten (verplaatsing), optionele activiteiten (verblijf als keuze) en sociale activiteiten (contact met anderen). Die laatste twee zijn afhankelijk van de kwaliteit van de ruimte. Een ruimte zonder programma, zonder concrete aanleiding om er te komen en te blijven, genereert enkel noodzakelijke activiteiten. Zonder optionele activiteit is er geen aanwezigheid; zonder aanwezigheid is er geen contact. Heu en Brennecke (2023) bevestigen dit langs een andere route: zelfs gedeelde aanwezigheid zonder expliciet contact heeft een beschermende werking tegen sociale isolatie. De functionele laag stelt de vraag of er op een plek überhaupt iets te doen of te beleven valt dat mensen een reden geeft om er te zijn.

SOCIAAL

De tweede laag is sociaal. Zelfs wanneer mensen aanwezig zijn in een ruimte, volgt contact daar niet automatisch uit. Putnam beschrijft bridging social capital als het type sociale verbinding dat ontstaat tussen mensen die elkaar niet al kennen: het vertrouwen dat groeit door herhaald, vluchtig contact met vreemden. Granovetter toonde aan dat zwakke banden, oppervlakkige maar regelmatig herhaalde ontmoetingen, een grotere sociale draagkracht hebben dan sterk geïntensiveerde relaties in homogene groepen. Beide auteurs wijzen impliciet op een ruimtelijke voorwaarde: die ontmoetingen hebben een context nodig, een format dat mensen samenbrengt zonder contact te verplichten. De sociale laag stelt de vraag of een ruimte condities schept voor toevallig contact tussen mensen die elkaar nog niet kennen, of hen slechts naast elkaar laat bestaan.

⁵⁴ Gehl, J. (2011). *Life between buildings: Using public space* (6th ed.). Island Press.

⁵⁵ Heu, L., & Brennecke, T. (2023). By yourself, yet not alone: Making space for loneliness. *Urban Studies*, 60(16), 3187–3197. <https://doi.org/10.1177/00420980231169669>

⁵⁶ Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. Simon & Schuster.

⁵⁷ Granovetter, M. S. (1973). The strength of weak ties. *American Journal of Sociology*, 78(6), 1360–1380. <https://www.journals.uchicago.edu/doi/10.1086/225469>

⁵⁸ Spence, C. (2015). On the nose: The relative contributions of the chemical senses to the multisensory perception of the environment. *Chemosensory Perception*, 8(1), 29–35.

⁵⁹ Globa, A., Wang, R., & Beza, B. B. (2019). Sensory urbanism and placemaking: Exploring virtual reality and the creation of place. In *Intelligent & informed: Proceedings of the 24th International Conference of CAADRIA*. https://papers.cumincad.org/cgi-bin/works/paper/caadria2019_211

⁶⁰ Gehl, J. (2011). *Life between buildings: Using public space* (6th ed.). Island Press.

ZINTUIGLIJK

De derde laag is zintuiglijk. Een ruimte kan een functioneel programma hebben en toch mensen niet vasthouden als ze zintuiglijk onaangenaam of onverschillig is. Spence (2015)⁶¹ toont aan dat de menselijke beleving van een omgeving altijd multisensorisch is: zintuiglijke prikkels worden geïntegreerd tot één samenhangende ervaring die gedrag stuurt op een niveau dat mensen zelden bewust opmerken. Lee en Min (2022)⁶² bevestigen dat specifieke zintuiglijke prikkels, zoals de geur van bereide voeding, pro sociaal gedrag stimuleren zelfs wanneer ze onbewust worden waargenomen. Globa, Wang en Beza (2019)⁶³ stelden vast dat mensen via zintuiglijke kwaliteit (geluid, warmte, tactiliteit) niet alleen anders waarnamen maar ook anders handelden: ze vertraagden, zochten contact en bleven langer. De zintuiglijke laag stelt de vraag of de ruimte op een dieper, onbewust niveau uitnodigt tot verblijf.

DE WISSELWERKING TUSSEN DE DRIE LAGEN

Wat dit model analytisch onderscheidt van een eenvoudige thematische indeling, is de wisselwerking tussen de drie lagen. Ze zijn niet onafhankelijk van elkaar: ze versterken en ondermijnen elkaar. Een interventie die alleen de functionele laag adresseert maar de zintuiglijke negeert, kan mensen aantrekken maar houdt hen niet vast. Een ruimte die zintuiglijk uitnodigend is maar geen enkel sociaal format biedt, kan aangenaam zijn voor solo-gebruik zonder ooit tot contact aan te zetten. Een sociaal format dat functioneel werkt maar in een zintuiglijk onaangename omgeving is geplaatst, genereert aanwezigheid maar ondermijnt de bereidheid tot contact. Die gelaagdheid heeft directe gevolgen voor de ontwerpaanpak: een interventie die op alle drie de niveaus tegelijk werkt, heeft een grotere sociale kracht dan de som van drie afzonderlijke ingrepen.

LAAG	PROBLEEM	ONTWERPKANS
Functioneel	Weinig of geen programma dat mensen een aanleiding geeft om te komen en te blijven	Tijdelijke activering via participatieve formats en gedeelde activiteiten
Sociaal	Weinig kansen op toevallige interactie tussen mensen uit verschillende groepen	Co-creatieve en laagdrempelige formats die ontmoeting uitlokken zonder het op te leggen
Zintuiglijk	Ruimte is aanwezig maar nodigt door kwaliteit van sfeer, geluid, licht en geur niet uit tot verblijf	Multisensory design als instrument om de drempel tot verblijf en contact te verlagen

NIEUWE INZICHTEN EN INVALSHOEKEN

Wat dit model interessant maakt, is hoe de drie lagen elkaar versterken. De combinatie van deze drie lagen lijkt bepalend voor hoe sterk publieke ruimte sociale interactie en verblijf kan stimuleren. Dit onderzoek combineert inzichten uit sociale theorie, zintuiglijk ontwerp en ruimtelijke analyse om publieke ruimte te begrijpen als een actief sociaal medium. Door te focussen op beleving en gebruik in plaats van enkel vorm, verkent het nieuwe perspectieven op sociale cohesie in stedelijke contexten. Het resultaat is geen statisch eindbeeld, maar een tijdelijke, ervaarbare en participatieve interventie waarin deelnemers actief betrokken worden.

⁶¹ Spence, C. (2015). On the nose: The relative contributions of the chemical senses to the multisensory perception of the environment. *Chemosensory Perception*, 8(1), 29–35.

⁶² Lee, S., & Min, D. (2022). Sensory stimuli to sustainable social wellbeing: A multimodal approach based on warm scent. *Behavioral Sciences*, <https://www.mdpi.com/2076-328X/12/5/146>

⁶³ Globa, A., Wang, R., & Beza, B. B. (2019). Sensory urbanism and placemaking: Exploring virtual reality and the creation of place. In *Intelligent & informed: Proceedings of the 24th International Conference of CAADRIA*. https://papers.cumincad.org/cgi-bin/works/paper/caadria2019_211

1.5 REFERENTIES EN CASE STUDIES

Het synthesemodel maakt duidelijk welke problemen er zijn en op welk niveau ze zich afspelen. De vraag is nu of die problemen ook zichtbaar zijn in bestaande ontwerppraktijk, en hoe andere projecten tot nu toe op hebben gereageerd. De volgende cases tonen dat aan.

Met het model van de drievoudige fragmentatie bestaat nu een instrument om te beoordelen in welke mate bestaande ruimtelijke interventies effectief zijn. De vijf cases die volgen worden dan ook door dat model gelezen: per project wordt onderzocht welke laag wordt aangesproken, welke laag onbehandeld blijft en wat dat betekent voor het eigen ontwerp in Lokeren.

1.5.1 ANALYSE VAN BESTAANDE PRAKTIJKEN

CASE 1 SOCIALE INTERVENTIES EN PARTICIPATIEVE STRATEGIEËN

Robazza, G. et al. (2015–lopend) | University of Portsmouth, i.s.m. Portsmouth City Council

Projectomschrijving

Dit onderzoeksproject van de University of Portsmouth onderzoekt hoe tijdelijke ingrepen in de publieke ruimte buurten sterker kunnen maken. Het project startte in 2015 onder leiding van Guido Robazza (Robazza et al., 2015)⁶⁴. Ze vertrekken vanuit het idee dat veel stedelijke ruimtes weinig gebruikt worden. Door bewoners mee die plaatsen tijdelijk te laten invullen, wil het project het publieke leven activeren en samenwerking tussen buurtbewoners en organisaties stimuleren. Samen met de stad, lokale verenigingen en de universiteit werden al vijf projecten gerealiseerd in Portsmouth.

Technische opbouw

Het project combineert actieonderzoek met ontwerpinterventies. Het start met een literatuurstudie en analyse van referentieprojecten, gevolgd door een vergelijking van het gebruik en de beleving van de ruimtes vóór en na de tijdelijke ingrepen, zowel kwantitatief als kwalitatief. Elke interventie werkt samen met een andere gemeenschap en test een nieuw co-productieproces, waarbij de methodes telkens worden aangepast op basis van de ervaringen. Partners variëren van de gemeenteraad tot kunst- en buurtorganisaties. Het project is ingebed in twee onderzoekscentra van de universiteit.

Interactie

De kern van het project is de co-creatie: bewoners worden niet bevraagd als eindgebruikers maar betrokken als medeontwerpers. Via workshops, participatieve sessies en prototyping in situ vertalen deelnemers hun ervaringen, behoeften en kritiek rechtstreeks in de vorm en het programma van de interventie. De deelnemers functioneren dus tegelijk als gebruiker en als ontwerper, wat het proces en het resultaat wederzijds beïnvloedt. Dat participatieve eigenaarschap is geen bijproduct maar het centrale doel. Het project wil nagaan in welke mate co-creatie leidt tot meer betrokkenheid bij en gebruik van de publieke ruimte op langere termijn (Robazza & Caputo, 2021)⁶⁵.

⁶⁴ Robazza, G. et al. (2015). Co-creation of temporary interventions in public space as a tactic to build community resilience. University of Portsmouth Research Portal. <https://researchportal.port.ac.uk/en/projects/co-creation-of-temporary-interventions-in-public-space-as-a-tacti/>

⁶⁵ Robazza, G. & Caputo, S. (2021). Community resilience and the co-creation of urban spaces. The Journal of Public Space.

Relevantie voor het onderzoek

Dit project biedt een belangrijk referentiepunt voor het eigen onderzoek in Lokeren. Het toont hoe een tijdelijke interventie tegelijk een ruimtelijk ingreep en een sociaal experiment kan zijn, waarbij het proces even waardevol is als het eindresultaat. De nadruk op gemeenschappen in kansarme gebieden en de expliciete meting van impact op betrokkenheid en eigenaarschap sluiten aan bij de onderzoeksvragen over sociale cohesie. Drempels tot participatie en de activerende werking van publieke ruimte en focus op participatie, sociale cohesie en eigenaarschap sluit nauw aan bij de onderzoeksvragen. Terwijl de stapsgewijze aanpak een bruikbaar model biedt voor interventies in Lokeren.

Kritische reflectie

Het project erkent zelf dat de verschillende interventies en gemeenschappen moeilijk vergelijkbaar zijn. Daarnaast focust het vooral op kansarme buurten in Portsmouth, waardoor de resultaten niet zomaar overdraagbaar zijn naar andere contexten. Ook ontbreken voorlopig duidelijke langetermijnresultaten en blijft de zintuiglijke impact van de interventies minder uitgewerkt. Dit betekent voor het ontwerp dat co-creatie als proces wordt opgenomen via gedeeld onderhoud en laagdrempelige deelname, en de zintuiglijke kwaliteit van elke opstelling van bij het begin bewust wordt mee ontworpen en niet als bijkomend element.

CASE 2 FUNCTIONEEL EN RUIMTELIJK

De Hartlijn, Leiden

Ontwerp: GAAGA, 2018 | Opdrachtgever: Leiden Bio Science Park

Projectomschrijving

De Hartlijn is een stedenbouwkundig concept van het bureau GAAGA, ontwikkeld voor een ideeënwedstrijd uitgeschreven door het Leiden Bio Science Park (LBSP) in 2018. De route loopt van Leiden Centraal Station in het oosten tot de Oude Rijn in het westen en verbindt alle centrale plaatsen in het park. Het ontwerp vertrekt vanuit de metafoor van de stamcel als biologische bouwsteen voor groei. Langs de route worden kleinschalige ruimtelijke eenheden, de zogeheten Stamcellen, geplaatst: elk met een herkenbare toegangspoort en grondvlak, maar elk met een eigen programmatische invulling. De 5 clusters zijn eten en ontmoeten, sport en spel, cultuur en samenkomst, educatie en wetenschap, en natuur en duurzaamheid (GAAGA, 2018)⁶⁶.

BASIS BOUWSTEEN LANGS DE HARTLIJN

⁶⁶ GAAGA. (2018). De Hartlijn, Leiden. <https://gaaga.nl/De-Hartlijn-Leiden>

Technische opbouw

Het systeem werkt via een gestandaardiseerde basisstructuur die variatie mogelijk maakt zonder de coherentie van de route te breken. De poorten fungeren als visuele bakens die de Hartlijn van begin tot eind markeren. Een centrale toezichthouder en een vaste ontwerper bewaken de kwaliteit en uitstraling van het geheel via een set spelregels, terwijl de inhoud per cel kan evolueren naarmate het gebied en zijn gebruikers veranderen. Fietzers en voetgangers krijgen voorrang op de route, zo werd kleurgebruik ingezet voor herkenbaarheid, en werd een strook medicinale planten aangelegd die aansluit bij het wetenschappelijk profiel van het park (Gemeente Leiden, 2021)⁶⁷.

Interactie

De interactie zit ingebouwd via een adoptiemodel: organisaties, studieverenigingen of kennisinstellingen verbonden aan het LBSP kunnen een Stamcel adopteren en zelf invullen, denk aan een terras van een bedrijf, tennistafels van een studievereniging of een meditatiekring van de universiteit. Op de toegangspoort staat de adoptant vermeld, wat eigenaarschap zichtbaar maakt en de band tussen gebruiker en plek versterkt. Zo blijft de route in beweging en reageert ze op de noden van haar gemeenschap.

Relevantie voor het onderzoek

Het project toont hoe publieke ruimte kan worden ontworpen als een actief sociaal medium in plaats van louter infrastructuur. Het participatieve adoptiemodel sluit aan bij tactical urbanism: kleine, aanpasbare ingrepen die publieke ruimte activeren zonder verplichtingen. Eigenaarschap en zichtbaarheid op de poort versterken de gebiedsidentiteit en sociale betrokkenheid (University of Portsmouth Research Portal, 2015)⁶⁸. De programmatische diversiteit over 5 thema's verlaagt drempels voor uiteenlopende doelgroepen, wat aansluit bij de inclusiedimensie van dit onderzoek.

Kritische reflectie

Het richt zich voornamelijk op organisaties die al verbonden zijn aan het LBSP, waardoor bewoners of passanten zonder institutionele band een hogere drempel ervaren. Bovendien ontbreekt in de beschikbare documentatie een systematische evaluatie van de sociale impact: of de Stamcellen ook effectief leiden tot ontmoeting en verbondenheid blijft ongedocumenteerd. Tot slot blijft de zintuiglijke kwaliteit van de route zelf onderbelicht, terwijl Spence⁶⁹ aantoont dat net die prikkels bepalend zijn voor verblijfsduur en openheid voor contact. Dit betekent voor het ontwerp in Lokeren dat de verspreide Sociale Micro Scenario's, net als de Stamcellen, elk een eigen aanleiding bieden, maar dat ze expliciet worden ontworpen rond zintuiglijke activering zodat ook voorbijgangers zonder voorkennis of institutionele binding worden aangesproken.

⁶⁷ Gemeente Leiden. (2021). Verbeteren openbare ruimte Bio Science Park. <https://gemeente.leiden.nl>

⁶⁸ University of Portsmouth Research Portal. (2015). Co-creation of temporary interventions in public space. <https://researchportal.port.ac.uk>

⁶⁹ Spence, C. (2015). On the origins of crossmodal correspondences. *Cognitive Neuroscience*, 6(2-3), 169–170.

CASE 3 SENSORY URBANISM EN ZINTUIGELIJKHEID

Sensory Urbanism and Placemaking

Globa, A., Wang, R. & Beza, B.B. (2019) | University of Sydney & Deakin University, Australië

Projectomschrijving

Sensory Urbanism is een experimenteel prototypingproject van onderzoekers verbonden aan de University of Sydney en Deakin University in Australië, gepresenteerd op de 24th International Conference of CAADRIA in 2019. Het project onderzoekt hoe immersieve VR-omgevingen kunnen worden ingezet om de zintuiglijke en ontastbare kwaliteiten van stedelijke plekken te integreren in ontwerpbeslissingen. Het vertrekpunt is een breed herkend probleem: bestaande methoden voor de evaluatie van publieke ruimte, zoals plannen, renders en tekeningen, kunnen kwantitatieve data weergeven maar schieten tekort in het overbrengen van de zintuiglijke en atmosferische kwaliteiten van een plaats, precies die aspecten die bepalen of een ruimte als aangenaam, veilig of uitnodigend wordt ervaren (Globa, Wang & Beza, 2019)⁷⁰. Het concrete testterrein was een publieke strandzone aan de oever van de stad.

Technische opbouw

Het prototype werd ontwikkeld in Unity3D, een spel ontwikkelings platform, en ingezet via een Oculus Rift VR-headset in combinatie met een externe projector en surroundings geluidssysteem. De VR-omgeving combineerde 360°-video, geluid, foto's en 3D-modellen van de site. Gebruikers konden door de ruimte bewegen, van tijdstip wisselen en verschillende interventies activeren. Studenten ontwierpen tijdelijke interventies die vervolgens in de virtuele omgeving werden getest en geëvalueerd.

Interactie

De interactie in dit project gebeurde op twee niveaus. Gebruikers konden de virtuele ruimte actief verkennen en verschillende scenario's beleven, waarbij vooral geluid sterk bijdroeg aan het gevoel van aanwezigheid. Daarnaast werkten studenten mee als co-ontwerpers door interventies te bedenken en zintuiglijke data in de VR-omgeving te verwerken. Opvallend was dat de ruwe, onafgewerkte uitstraling van het prototype gebruikers net meer uitnodigde om feedback te geven.

Relevantie voor het onderzoek

Dit onderzoek toont hoe zintuiglijke beleving bewust kan worden meegenomen in een ontwerpproces. Het benadrukt dat elementen zoals geluid, licht en beweging sterk bepalen hoe mensen een ruimte ervaren. De VR-omgeving werkt daarbij als een experimentele testopstelling waarin verschillende sferen kunnen worden uitgetest en geëvalueerd. Dat sluit goed aan bij de tijdelijke, participatieve aanpak van het onderzoek in Lokeren, waar ontwerp ook wordt gezien als iets dat via ervaring en feedback verder groeit.

Kritische reflectie

Het project speelde zich vooral af in een academische en digitale context, met een beperkte testgroep van studenten en onderzoekers, waardoor de resultaten moeilijk te veralgemenen zijn. Daarnaast kan VR zintuiglijke ervaringen simuleren, maar niet volledig de echte fysieke en sociale ervaring van publieke ruimte vervangen. Voor het onderzoek in Lokeren is de VR-aanpak daarom vooral inspirerend als ontwerptool voor zintuiglijke beleving, eerder dan als directe methode.

⁷⁰ Globa, A., Wang, R., & Beza, B. B. (2019). Sensory urbanism and placemaking: Exploring virtual reality and the creation of place. In Intelligent & informed: Proceedings of the 24th International Conference of CAADRIA. https://papers.cumincad.org/cgi-bin/works/paper/caadria2019_211

CASE 4 TIJDELIJKE EVENTS EN HERPROGRAMMERING VAN PUBLIEKE RUIMTE

Gemengd gebruik in de tijd

Vlaamse overheid, Departement Omgeving (2021) | Ontwerpstrategie uit rapport ontwerpstrategieën en toolkit

Canal Swimmer's Club, Brugge (Atelier Bow-Wow, Architectuuratelier Dertien12) - Foto Stef Declerck.

Luchtsingel, Rotterdam (ZUS Architecten) - Foto Ossip van Duivenbode.

Woonproject voor starters met modulaire en tijdelijke woningen, Amsterdam IJburg (Foto Nadine Korringa)

Projectomschrijving

Gemengd gebruik in de tijd' is een ontwerpstrategie van het Departement Omgeving die inzet op het flexibel en meervoudig gebruiken van bestaande ruimtes. Het uitgangspunt is dat ruimte schaars is en slimmer gebruikt kan worden in plaats van nieuwe infrastructuur te bouwen. De strategie onderscheidt drie vormen: omkeerbaar, tussentijds en occasioneel ruimtegebruik.

Technische opbouw

De strategie is een beleids- en ontwerpkader dat vier vormen van tijdelijk ruimtegebruik uitwerkt: leegstaande ruimtes activeren, ruimtes flexibel gebruiken doorheen de tijd, pop-upfuncties stimuleren en semi-private buitenruimtes openstellen voor gedeeld gebruik. Voor verschillende omgevingen worden toepassingen en voorbeeldprojecten gebruikt. De focus ligt op aanpasbaar en gedeeld ruimtegebruik.

Interactie

Op het niveau van de ontwikkeling fungeert de tijdelijke invulling als een living lab: een plaats om te experimenteren, te testen en bij te sturen voor er definitieve keuzes worden gemaakt (Vlaamse overheid, Departement Omgeving, 2021)⁷¹. De tijdelijke activiteit creëert zo een dialoog tussen ruimte en gebruiker, waarbij de plek reageert op behoeften en die behoeften op hun beurt de verdere ontwikkeling van het terrein sturen. Zo ontstaat een voortdurende wisselwerking tussen gebruiker en ruimte.

Relevantie voor het onderzoek

Deze strategie biedt een direct beleidsmatig en ruimtelijk kader voor de tijdelijke interventie die dit onderzoek in Lokeren nastreeft. De focus op pop-upfuncties, gedeeld ruimtegebruik en tijdelijke experimenten sluit goed aan bij de onderzoeksvragen rond sociale cohesie, ontmoeting en publieke ruimte. Vooral het idee van een living lab is relevant, omdat het tijdelijke interventies benadert als volwaardige experimenten die inzichten opleveren over gebruik en beleving van een locatie.

Kritische reflectie

De strategie is vooral een beleidsdocument en geen wetenschappelijk onderzoek, waardoor de sociale impact van de voorbeeldprojecten weinig wordt geëvalueerd. De focus ligt vooral op ruimtelijk en functioneel gebruik, met minder aandacht voor de menselijke en zintuiglijke beleving van tijdelijke invullingen. Daarnaast benadrukt het zelf dat gemengd gebruik niet overal wenselijk is en dat sommige locaties ook rust nodig hebben.

⁷¹ Vlaamse overheid, Departement Omgeving. (2021). Gemengd gebruik in de tijd: Ontwerpstrategie uit Rapport ontwerpstrategieën en toolkit. <https://omgeving.vlaanderen.be/sites/default/files/2022-03/Gemengd%20gebruik%20in%20de%20tijd.pdf>

CASE 5 TIJDELIJKHEID EN ACTIVERING

See U, Brussel

Maatschappij voor Stedelijke Inrichting (MSI) | Beheer: Pali Pali | Locatie: Fritz Toussaintkazerne, Elsene, 2019–2022

Projectomschrijving

See U is het grootste tijdelijke bezettingsprogramma van België, opgezet door de Maatschappij voor Stedelijke Inrichting (MSI)⁷² op de site van de voormalige Fritz Toussaintkazerne in Elsene, Brussel. De kazerne, die het Brussels Hoofdstedelijk Gewest overnam van de federale overheid na het vertrek van de rijkswacht, is bestemd voor een volledige reconversie tot Usquare.brussels⁷³: een nieuw gemengd stadsdeel met universitaire voorzieningen van de VUB en ULB, studentenhuisvesting, gezinswoningen en publieke ruimte. In afwachting van die langdurige verbouwing besliste het gewest om de tijdelijk leegstaande site van 48.000 vierkante meter ter beschikking te stellen via een openbare selectieprocedure. See U opende in 2019, werd beheerd door Pali Pali en bracht uiteindelijk meer dan honderd projecteigenaren samen op de site, georganiseerd rond 7 thema's: Sustainable, Family, Food, Gallery, Lab, Community en Playground.

Technische opbouw

De organisatiestructuur van See U rust op een gelaagd beheermodel. De MSI trad op als coördinator en initiatiefnemer namens het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Pali Pali werd via een openbare aanbesteding aangesteld als dynamische beheerder van de site en stond in voor de operationele aansturing, de selectie van tijdelijke gebruikers en de programmering van activiteiten. De tijdelijke gebruikers, aangeduid als See Users, werden geselecteerd via een open procedure en dienden te passen binnen de zeven inhoudelijke thema's van het project. Elk thema was verankerd in een of meerdere gebouwen op de site, waardoor een gedifferentieerde maar coherente bezetting ontstond. Naast vaste gebruikers omvatte het aanbod een biologische markt (Feed U), een pop-upbioscoop, een velodroom ontworpen door tijdelijke bewoners van de site zelf, stadsmoestuinen, ateliers voor kunstenaars en ondernemers, en een breed scala aan culturele evenementen (BRUZZ, 2019; Usquare.brussels, 2019)⁷⁴. Een centraal binnenplein met een muurschildering van de Brusselse kunstenaar Jean-Luc Moerman gaf de site een herkenbaar publiek hart.

⁷² Maatschappij voor Stedelijke Inrichting (MSI). (2018). Veertigtal tijdelijke gebruikers geselecteerd voor de overgangsfase van Usquare.brussels. <https://msi.brussels/nl/nieuws/veertigtal-tijdelijke-gebruikers-geselecteerd-voor-de-overgangsfase-van-usquarebrussels>

⁷³ Usquare.brussels. (2019). Dit weekend start het tijdelijke gebruik See U. <https://usquare.brussels/nl/nieuws/dit-weekend-start-het-tijdelijke-gebruik-see-u>

⁷⁴ BRUZZ. (2019). SEE U maakt van voormalige kazerne broeihaard van creativiteit. <https://www.bruzz.be/culture/event/see-u-maakt-van-voormalige-kazerne-broeihaard-van-creativiteit-2019-04-26>

Interactie

De interactieve dimensie van See U situeert zich op meerdere niveaus. De selectie van tijdelijke gebruikers verliep via een open oproep, wat burgers, verenigingen en ondernemers de kans gaf om actief deel te nemen aan de invulling van de site. Buurtbewoners werden betrokken via informatiesessies en buurtvergaderingen die de MSI en See U organiseerden nog voor de opening, met als resultaat dat het project van bij aanvang positief werd ontvangen in de wijk. De thema's Food en Community waren daarin bijzonder activerend: een biologische weekmarkt, een gemeenschappelijke eetruimte en regelmatige buurtgerichte events zoals Quartier en Feest en Tous Fritz maakten van See U een ontmoetingsplek die ook voor mensen zonder directe band met de tijdelijke bewoners toegankelijk en uitnodigend was. Dat eigenaarschap van de ruimte zich kon vertalen in coproductie illustreert de velodroom: een tijdelijke installatie die ontworpen en gebouwd werd door twee collectieven die zelf See Users waren.

Relevantie voor het onderzoek

See U is relevant voor dit onderzoek om drie redenen.

Ten eerste toont het project hoe een grote, onderbenutte site via een gestructureerd participatief model kan worden omgevormd tot een levendige, diverse ontmoetingsplaats, zonder dat daarvoor een definitief ruimtelijk ontwerp nodig is. De tijdelijkheid is hier geen beperking maar een bewuste strategie die experimenteren, aanpassen en buurtbetrokkenheid mogelijk maakt, wat aansluit bij de notie van de living lab zoals beschreven in het Vlaamse kader voor gemengd gebruik in de tijd (Vlaamse overheid, Departement Omgeving, 2021)⁷⁵. Ten tweede illustreert de thematische structuur van See U hoe programmatische diversiteit, van voedsel en cultuur tot sport en educatie, verschillende doelgroepen tegelijkertijd kan aanspreken en zo sociale fragmentatie tegengaat. Ten derde is de Belgische context relevant: See U suggereert dat dit soort tussenbestemming ook in een stedelijke Belgische omgeving haalbaar en maatschappelijk gedragen is, wat de overdraagbaarheid naar een kleinschaliger context zoals Lokeren onderbouwt.

Kritische reflectie

See U opereerde op een uitzonderlijk grote schaal van 45.000 vierkante meter, met meer dan honderd projecteigenaren en een professionele beheerder. Die schaal maakt het project indrukwekkend maar ook moeilijk direct vergelijkbaar met kleinschalige interventies in een parkcontext zoals de Hoedhaarsite in Lokeren. De selectie van gebruikers via een open maar formele procedure en de aanwezigheid van een professionele beheerder veronderstellen een institutionele capaciteit die niet altijd beschikbaar is in kleinere steden of voor tijdelijke projecten met beperkte middelen. Een tweede aandachtspunt is dat de sociale impact van See U op de bredere buurtbevolking nooit systematisch wetenschappelijk gemeten werd: de positieve ontvangst bleef vaag gedocumenteerd, via persartikels en uitspraken van betrokkenen, maar een onafhankelijke kwantitatieve of kwalitatieve evaluatie van de effecten op sociale cohesie in Elsene ontbreekt (BRUZZ, 2021)⁷⁶. Dit betekent voor het ontwerp in Lokeren dat de kleinschaligheid en de lage drempel van de Sociale Micro Scenario's bewust worden ingezet als voordeel: ze vereisen geen professionele beheerder, geen formele selectieprocedure en geen institutionele capaciteit, waardoor ze ook in een beperkte buurtcontext uitvoerbaar blijven.

⁷⁵ Vlaamse overheid, Departement Omgeving. (2021). Gemengd gebruik in de tijd: Ontwerpstrategie uit Rapport ontwerpstrategieën en toolkit. <https://omgeving.vlaanderen.be/sites/default/files/2022-03/Gemengd%20gebruik%20in%20de%20tijd.pdf>

⁷⁶ BRUZZ. (2021). Creatieve vrijplaats See U blijft nog een klein jaar langer. <https://www.bruzz.be/samenleving/creatieve-vrijplaats-see-u-blijft-nog-een-klein-jaar-langer-2021-02-01>

1.6 TUSSENCONCLUSIE

Het theoretisch kader en de referentiestudies in dit deel brengen een consistent beeld naar voren: stedelijke eenzaamheid is geen individueel probleem, maar een structurele kwestie die ook ruimtelijk en ontwerptechnisch benaderd kan worden. Succesvolle interventies in publieke ruimte delen telkens drie kenmerken: ze geven mensen een concrete functionele aanleiding om de ruimte te betreden, ze scheppen condities voor toevallig contact zonder dat op te leggen en ze werken met zintuiglijke kwaliteit als drempelverlagend instrument. Elk van die kenmerken beantwoordt aan één laag van de drievoudige fragmentatie. Geen van de bestudeerde cases adresseert alle drie de lagen tegelijk en even expliciet.

SYNTHESE EN KRITISCHE REFLECTIE

Bestaand onderzoek behandelt eenzaamheid, zintuiglijk ontwerp en tijdelijke interventies vaak als afzonderlijke domeinen. Dit onderzoek verbindt die drie perspectieven expliciet. De literatuur suggereert dat het verblijfsgedrag van mensen sterk samenhangt met de kwaliteit van de omgeving en dat zintuiglijke prikkels zoals geluid, geur en licht gedrag sturen op een manier die mensen zelden bewust opmerken. De referentieprojecten wijzen erop dat tijdelijke, participatieve ingrepen sociale dynamieken kunnen activeren zonder een definitief ontwerp te vereisen.

Tegelijk toont de analyse van de cases dat elk project zijn beperkingen heeft. Sociale impact wordt zelden systematisch gemeten. De zintuiglijke dimensie blijft in veel projecten onderbelicht. En niet elk participatief model is overdraagbaar naar een kleinschalige, diverse buurtcontext zoals Hoedhaer.

NIEUWE INZICHTEN EN INVALSHOEKEN

Dit is precies waar dit onderzoek zich positioneert: op het snijpunt van zintuiglijke beleving, sociale activering en tijdelijk ontwerp, toegepast op een concrete locatie. De drie lagen van de drievoudige fragmentatie (functioneel, sociaal en zintuiglijk) vormen het analytisch kader voor het empirisch onderzoek dat volgt.

- Wat ontbreekt in bestaand onderzoek: focus op infrastructuur of sociale initiatieven los van ontwerp.
- Wat werkt: gedeelde kenmerken van succesvolle interventies

Uit Robazza et al. (2015)⁷⁷ blijkt dat co-creatie en bewonersparticipatie het gevoel van eigenaarschap over publieke ruimte significant versterken, en dat dat eigenaarschap op zijn beurt de drempel tot gebruik verlaagt. Het proces heeft daarin een sociale werking die het eindproduct overstijgt. Wat het project niet uitwerkt, is de zintuiglijke dimensie: de sfeer, de materialiteit en de akoestische kwaliteit van de interventies blijven in de analyses onderbelicht. Dat is een blinde vlek die in het eigen ontwerp bewust wordt gedicht.

De Hartlijn van GAAGA (2018)⁷⁸ toont hoe verspreide, kleinschalige programma-eenheden langs een route een park kunnen omvormen van doorgang naar verblijfsplaats. Het adoptiemodel, waarbij organisaties een Stamcel kunnen invullen naar eigen nood, maakt meervoudig en gelijktijdig gebruik mogelijk zonder één dominant programma op te leggen. Dat principe van gelaagdheid zonder hiërarchie is rechtstreeks

⁷⁷ Robazza, G. et al. (2015). Co-creation of temporary interventions in public space as a tactic to build community resilience. University of Portsmouth Research Portal. <https://researchportal.port.ac.uk/en/projects/co-creation-of-temporary-interventions-in-public-space-as-a-tactic/>

⁷⁸ GAAGA. (2018). De Hartlijn, Leiden. <https://gaaga.nl/De-Hartlijn-Leiden>

overgenomen in de logica van de Sociale Micro Senario's: ook zij zijn verspreid, autonoom en gericht op een ander zintuig of gebruik, zodat geen enkel profiel van gebruiker wordt uitgesloten.

Globa, Wang en Beza (2019)⁷⁹ tonen aan dat geluid de sterkste bijdrage leverde aan het gevoel van aanwezigheid in een publieke ruimte, sterker nog dan de visuele compositie. Dat bevestigt dat zintuiglijke beleving gedrag stuurt op een manier die mensen zelden bewust opmerken, maar die wel bepaalt of ze blijven of vertrekken. De onafgewerkte uitstraling van hun prototype bleek bovendien de bereidheid tot feedback te verhogen, een aanwijzing dat ruwe, niet-definitieve interventies mensen actiever betrekken dan gepolijste eindproducten. Dat gegeven stuurt de materiaalkeuze in de Sociale Micro Senario's: bewust niet-permanent, bewust zichtbaar tijdelijk.

De Vlaamse praktijk van tijdelijke herprogrammering (Vlaamse Overheid, 2021)⁸⁰ bevestigt dat pop-up programmatie een bewezen strategie is om publieke ruimte sociaal te activeren, maar wijst ook op een terugkerend probleem: sociale impact wordt zelden systematisch gemeten, en de zintuiglijke dimensie van die events blijft in de documentatie nagenoeg afwezig.

Wat de cases dus gezamenlijk tonen, is dat de drie lagen van de drievoudige fragmentatie in de praktijk nooit gelijktijdig worden aangepakt. Robazza⁸¹ adresseert de sociale laag, De Hartlijn de functionele, Globa de zintuiglijke. In de bestudeerde cases werd deze koppeling niet expliciet gemaakt. Precies dat is wat het eigen ontwerp beoogt: een interventie die op alle drie de niveaus tegelijk werkt, via verspreide Sociale Micro Senario's die elk een zintuig activeren, een functionele aanleiding bieden en gedeelde aanwezigheid mogelijk maken zonder contact op te leggen.

1.7 METHODIEK EN ONDERZOEKSSTRATEGIE - INTERVIEWS EN ENQUÊTE

HOE

Dit onderzoek richt zich op hoe zintuiglijk-ruimtelijk ontwerp sociale interactie en verbondenheid in publieke ruimtes kan stimuleren, met focus op prikkels zoals geur, geluid, licht, materiaal en visuele elementen. Vanuit een MXD-benadering combineer ik literatuurstudie over eenzaamheid, sociale cohesie, zintuiglijke waarneming en interculturele beleving met praktijkgerichte methodes zoals contextanalyse, gebruikersobservaties en informele gesprekken. Door ontwerpend experimenteren en iteratieve reflectie verkent het hoe deze zintuigen ontmoeting activeren en bijdragen aan inclusieve, laagdrempelige ruimtes, vertaald naar concrete ontwerpprincipes.

WANNEER

Het onderzoek verloopt parallel met analyse, ontwerpend experimenteren en reflectie, zodat inzichten continu kunnen worden vertaald naar ontwerpkeuzes.

WAAROM

Door onderzoek en ontwerp te combineren ontstaat een diepgaand inzicht in hoe publieke ruimte sociaal kan functioneren. Deze aanpak maakt het mogelijk om theorie en praktijk met elkaar te verbinden.

⁷⁹ Globa, A., Wang, R., & Beza, B. B. (2019). Sensory urbanism and placemaking: Exploring virtual reality and the creation of place. In *Intelligent & informed: Proceedings of the 24th International Conference of CAADRIA*. https://papers.cumincad.org/cgi-bin/works/paper/caadria2019_211

⁸⁰ Vlaamse overheid, Departement Omgeving. (2021). *Gemengd gebruik in de tijd: Ontwerpstrategie uit Rapport ontwerpstrategieën en toolkit*. <https://omgeving.vlaanderen.be/sites/default/files/2022-03/Gemengd%20gebruik%20in%20de%20tijd.pdf>

⁸¹ Robazza, G. et al. (2015). *Co-creation of temporary interventions in public space as a tactic to build community resilience*. University of Portsmouth Research Portal. <https://researchportal.port.ac.uk/en/projects/co-creation-of-temporary-interventions-in-public-space-as-a-tacti/>

DESIGN-BASED RESEARCH ALS OVERKOEPELENDE BENADERING

De overkoepelende benadering van dit onderzoek is Research by Design, ook wel ontwerpend onderzoek genoemd. Bij deze methode is het ontwerpproces zelf een manier om kennis op te bouwen: door te ontwerpen, te testen en bij te sturen, komen inzichten naar boven die puur theoretisch onderzoek niet kan opleveren. Binnen die overkoepelende strategie wordt gewerkt met een mixed methods-aanpak, waarbij kwalitatieve en kwantitatieve methoden worden gecombineerd. Kwalitatieve methoden zoals observaties en interviews geven inzicht in beleving, motivaties en context. Samen leveren ze een vollediger beeld op dan één methode alleen zou kunnen. Er is geen vast eindpunt waarop alle kennis plots beschikbaar is. Inzichten worden stap voor stap opgebouwd en voortdurend op elkaar afgestemd.

MIXED METHODS: COMBINATIE VAN KWALITATIEF EN KWANTITATIEF ONDERZOEK

In deze bachelorproef wordt gebruikgemaakt van een combinatie van onderzoeksmethoden om het onderwerp vanuit verschillende invalshoeken te benaderen. Eerst wordt via een literatuurstudie een stevig theoretisch kader opgebouwd. Vervolgens brengen ruimtelijke observaties het concrete gebruik en gedrag in kaart. Aanvullend worden case studies geanalyseerd om te leren van bestaande praktijken en inzichten te vergelijken. Daarnaast leveren interviews diepgaande kwalitatieve inzichten, terwijl een enquête zorgt voor een bredere, kwantitatieve onderbouwing van de bevindingen. Deze methodologische mix maakt het mogelijk om zowel diepgang als representativiteit te bereiken.

1.7.1 DOEL VAN HET EMPIRISCH ONDERZOEK

Het empirisch onderzoek heeft een drieledig doel. Ten eerste brengt het in kaart hoe bewoners en gebruikers van Lokeren de publieke ruimte concreet beleven: wanneer ze er verblijven, wat hen aanzet tot langer blijven en wat hen weghoudt. Ten tweede peilt het naar de draagkracht voor een laagdrempelige tijdelijke interventie in de stad en naar de rol die gedeelde aanwezigheid daarin kan spelen. Ten derde toetst het of de drie lagen van de drievoudige fragmentatie, die op basis van literatuur en locatieanalyse werden geïdentificeerd, ook herkenbaar zijn in de dagelijkse beleving van de mensen die de ruimte gebruiken. Daarvoor worden twee methoden gecombineerd. De interviews zijn kwalitatief en exploratief van aard: ze peilen naar persoonlijke ervaringen, lokale kennis en nuances die een vragenlijst niet kan vatten. De enquête biedt een bredere, kwantitatieve aanvulling en maakt zichtbaar in hoeverre de inzichten uit de interviews ook gelden voor een ruimere groep respondenten. De combinatie laat toe om patronen te herkennen zonder te veralgemenen op basis van een beperkt aantal gesprekken.

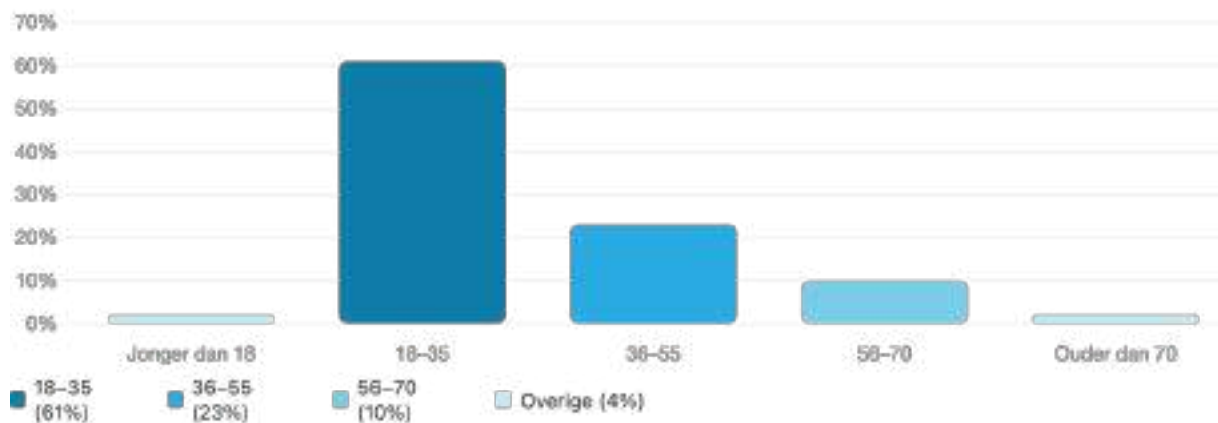
De steekproef van 104 enquêterespondenten en een beperkt aantal interviews levert indicatieve bevindingen op, geen statistisch representatieve uitspraken over alle bewoners van Lokeren. De oververtegenwoordiging van de groep 18 tot 35 jaar, die 61% van de respondenten uitmaakt, vraagt extra voorzichtigheid bij interpretaties over andere leeftijdsgroepen. Sommige inzichten bevestigen wat bestaand onderzoek naar publieke ruimte al beschreef: ze zijn daardoor geen originele ontdekking voor Lokeren, maar wel een lokale bevestiging van algemene principes. Andere bevindingen zijn specifiek voor deze context en zijn als zodanig aangeduid in de analyse. Het empirisch luik is dan ook geen sluitend bewijs, maar een gerichte verkenning die de theorie concretiseert en de ontwerpkeuzes scherpstelt.

1.7.2 ONDERZOEKSGROEPEN

RESPONDENTEN VAN DE ENQUÊTE

Periode	27 april 2026 – 4 mei 2026
Aantal respondenten	104
Vragentype	Meerkeuzevragen (enkelvoudig en meervoudig), één open vraag

De leeftijdsverdeling toont een duidelijke oververtegenwoordiging van de groep 18–35 jaar, die 61% van de respondenten uitmaakt. Qua profiel omschrijft het overgrote deel van de respondenten zichzelf als bewoner van Lokeren, al dan niet gecombineerd met de hoedanigheid van student of werkzame persoon in de stad. Een kleinere groep identificeert zich als bezoeker of passant.

Figuur 1 — Leeftijdsverdeling van de respondenten (n=104). De groep 18–35 jaar vertegenwoordigt 61% van de steekproef.

De oververtegenwoordiging van jongvolwassenen is een methodologische beperking die in rekening moet worden gebracht bij de interpretatie van de resultaten. Onderzoek naar eenzaamheid en sociaal isolement toont echter aan dat net de groep 18-35 jaar de hoogste prevalentie van sociale eenzaamheid kent in stedelijke contexten. De bevindingen zijn daarmee bijzonder relevant voor de meest vertegenwoordigde leeftijdsgroep, maar de beperkte vertegenwoordiging van ouderen boven 56 jaar en jongeren onder 18 jaar, twee groepen die op Hoedhaer wel degelijk aanwezig zijn, vormt een reële beperking voor de volledigheid van het beeld. Toekomstig onderzoek zou actief moeten inzetten op inclusief bereik via buurtwerking of tussenpersonen om die lacune te dichten.

1.7.3 ONDERZOEKSOPZET

Thematische clusters: gebruik, beleving, eenzaamheid, zintuiglijke prikkels, inclusie, tijdelijk gebruik.

INTERVIEWS

- Hoe zou je de wijk Hoedhaar in één zin beschrijven?
- Welke drie dingen zeggen jou het meeste over deze wijk?
- Wat vind je het mooist/krachtigst aan Hoedhaar? En waar zou je het liefst veranderen?
- Voel je je hier veilig overdag? En in de avond/'s nachts?
- Wat voelt voor jou als “veilig” of juist “onveilig” in dit park of op deze straten?
- Met hoeveel mensen in de buurt ken je elkaar op loopas of op naam?
- Welke momenten in de wijk brengen mensen volgens jou het meest samen?
- Is er iets wat de groepen (verschillende leeftijden, culturele achtergronden, woonvormen) juist verder uit elkaar drijft?
- Wat vind je van het gebruik van het speelplein en de Red Court?
- Zie je jongeren hier vooral als uitdaging, als kans, of van alles een beetje?
- Wat werkt volgens jou beter: meer regels, meer bewaking, of meer eigen verantwoordelijkheid?

Voor bewoners:

- Wat mis je in de wijk om je nog meer “thuis” te voelen?
- Heb je contact met mensen in de moskee, de cohousing, sociale of private woningen, of blijft het vooral - gereduceerd tot je eigen blok?

Voor passanten (voetballers, voetgangers, jeugd, moskee bezoekers, etc.):

- Wat brengt jou hier vandaag naartoe?
- Wat verandert er voor jou qua gevoel als je in de wijk woonde?
- Wat zou je de wijk aanraden als je zou mogen beslissen?

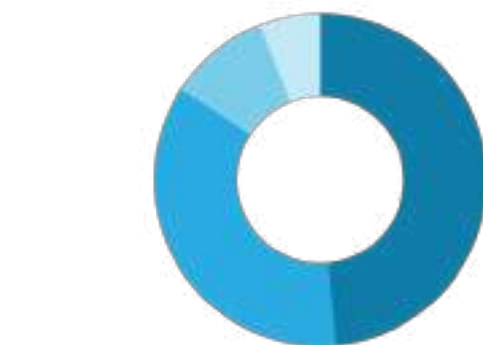
ENQUÊTE (GOOGLE FORMS)

Gebruik van publieke ruimte

De respondenten maken overwegend occasioneel gebruik van publieke ruimte: 45% geeft aan de publieke ruimte 'af en toe' te bezoeken, terwijl 26% er dagelijks komt en 23% er een paar keer per week is. Slechts 6% geeft aan publieke ruimte zelden of nooit te gebruiken. Het meest genoemde gebruiksmotief is doorstappen of verplaatsen. Wanneer gevraagd wordt hoe vaak men werkelijk 'blijft hangen' op een plein of in een park, zonder dat er een specifieke bestemming mee gemoeid is, tekent zich een opvallend patroon af. Slechts 6% van de respondenten geeft aan dit regelmatig te doen. De grootste groep, 49%, antwoordt 'soms, als de omgeving uitnodigt'. Daarnaast geeft 36% aan zelden te blijven en geeft 10% aan dit nooit te doen. Dit gegeven is analytisch bijzonder waardevol.

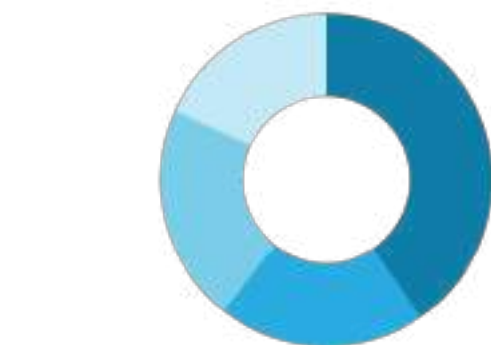
Het ondersteunt de hypothese dat het probleem van het niet-verblijven in publieke ruimte geen kwestie is van absolute afkeer, maar van een conditionele drempel: mensen verblijven wel degelijk als de omgeving daartoe uitnodigt, maar die uitnodiging is er in de huidige situatie onvoldoende. Dit suggereert de centrale hypothese van dit onderzoek, namelijk dat zintuiglijk en ruimtelijk ontwerp het verblijfsgedrag de mogelijkheid tot spontane ontmoeting rechtstreeks kan beïnvloeden.

Hoe vaak blijf je 'hangen' op een plein of in een park?

- Soms, als omgeving uitnodigt (49%)
- Zelden (36%)
- Nooit (10%)
- Regelmatig (6%)

Heb je het gevoel weinig spontaan contact te hebben?

- Soms (40%)
- Ja, regelmatig (20%)
- Zelden (21%)
- Nee (18%)

Figuur 2 — Links: verblijfsgedrag in publieke ruimte. Rechts: frequentie van het gevoel weinig spontaan contact te hebben. Beide vragen werden enkelvoudig beantwoord (n=104).

Sociale interactie en eenzaamheid

Op de vraag of men wel eens het gevoel heeft niemand te kennen in de buurt of weinig spontaan contact te hebben met anderen in de stad, antwoordt 40% van de respondenten 'soms' en 20% 'ja, regelmatig'. Slechts 18% ontkent dit gevoel volledig. Samen genomen ervaart dus meer dan 60% van de respondenten minstens sporadisch een gevoel van sociale contactarmoede of beperkte verbondenheid met de directe omgeving.

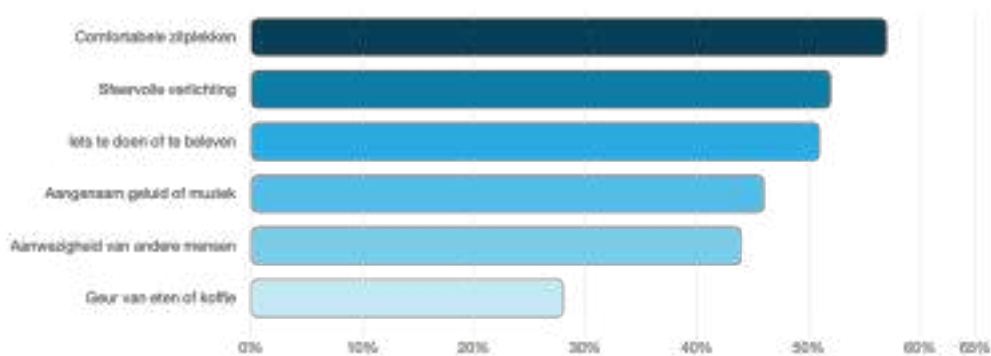
Dit sluit aan bij de bevindingen uit de literatuurstudie, die aantonen dat eenzaamheid en sociale fragmentatie niet uitsluitend voorkomen bij geïsoleerde individuen, maar ook als achtergrondervaring aanwezig zijn bij mensen die sociaal gezien actief lijken. De cijfers ondersteunen de probleemstelling van dit onderzoek: er is in Lokeren een behoefte aan meer laagdrempelig sociaal contact in de publieke ruimte.

Zintuiglijke beleving en sfeer

Aan de respondenten werd ook gevraagd welke factoren hen het meest zouden aanmoedigen om langer te blijven op een plein of in een park. De resultaten laten een duidelijke hiërarchie zien in de zintuiglijke en fysieke motivatoren voor verblijf.

- Comfortabele zitplekken wordt het vaakst aangevinkt, door 57% van de respondenten.
- Sfeervolle verlichting scoort met 52% bijna even hoog, wat het belang van atmosferische lichtvormgeving voor het verblijfsklimaat onderstreept. Iets te doen of te beleven (51%) en aangenaam geluid of muziek (46%) geven aan dat zintuiglijke stimuli een belangrijke rol spelen.
- Aanwezigheid van andere mensen (44%) bevestigt dat sociale aanwezigheid op zichzelf een aantrekkingsfactor is, wat theorie over 'triangulatie' in publieke ruimte ondersteunt.
- De geur van eten of koffie wordt door 28% van de respondenten aangevinkt als motivator voor verblijf. Hoewel dit de laagste score is in deze categorie, is de relatieve betekenis ervan groot binnen de context van dit onderzoek.

Bijna een op drie respondenten geeft aan dat deze prikkel bijdraagt aan hun bereidheid langer te blijven.

Figuur 3 — Rangorde van factoren die respondenten aanmoedigen langer te blijven in publieke ruimte. Meervoudige keuze, percentages tonen aandeel respondenten dat de factor heeft aangeduid (n=104).

Houding tegenover tijdelijke interventies

Op de vraag welke activiteiten of situaties er volgens de respondenten voor zorgen dat mensen makkelijker contact maken, wordt muziek en evenementen het vaakst aangeduid (64%). Tafelen en samen eten volgt op de tweede plaats met 55%, gevolgd door buurtfeest of festival (50%) en markt en straatvoedsel (36%).

Figuur 4 — Links: activiteiten die volgens respondenten sociale interactie bevorderen (meervoudige keuze, n=104). Rechts: reactie op het ontmoetingsconcept voor Lokeren.

Houding tegenover het ontmoetingsconcept

Stel: op een plein in Lokeren is er een plaats waar eten en ontmoeting samenkomen. Laagdrempelig, voor iedereen, midden in de stad. Hoe reageer je?

Hierop antwoorde de grootste groep, 64%, antwoordt 'misschien, als er iemand is die ik ken'.

Dit antwoord is op het eerste gezicht terughoudend, maar biedt een belangrijk designinzicht: de bereidheid tot deelname is aanwezig, maar mensen hebben een sociaal anker nodig om de drempel te verlagen. Een interventie die dit sociale anker biedt, door een vertrouwde sfeer, een herkenbaar format of actieve begeleiding.

Verder geeft 24% aan zeker te zullen aansluiten, wat wijst op een substantieel deel van de stedelijke bevolking dat actief openstaat voor een dergelijk initiatief. Slechts 4% geeft aan dat dit niets voor hen is, en 8% zou kijken maar waarschijnlijk niet deelnemen.

"Meer laagdrempelige evenementen of een pop-up bar, waar je gewoon iets kan gaan drinken."

"Regelmatige activiteiten zodat je vertrouwd wordt met de plek."

"Een sociaal gevoel, mensen die spontaan een praatje doen met elkaar. Misschien niet te groot, een gezellige sfeer."

Deze open antwoorden illustreren wat de gesloten vragen niet volledig kunnen vatten: mensen verlangen naar laagdrempeligheid, herhaling en een menselijk contact dat niet geforceerd aanvoelt.

Open antwoorden: wat willen mensen veranderen?

Op de open vraag wat respondenten zouden veranderen aan de publieke ruimte om er zich meer thuis te voelen of vaker te komen, komen vijf thema's structureel terug.

Het meest genoemde thema is de nood aan meer en comfortabelere zitplekken, van simpele bankjes tot picknicktafels en overdekte delen om te zitten. Dit sluit duidelijk aan bij de hoge score van comfortabele zitplaatsen als reden om ergens te blijven. Daarnaast komt ook de vraag naar meer groen en natuur vaak terug. Verder geven respondenten aan dat ze zich veiliger willen voelen in de publieke ruimte en dat de omgeving netter mag zijn. Zowel veiligheid als onderhoud spelen hier een rol. Ook is er vraag naar meer activiteiten en evenementen, liefst kleinschalig en regelmatig, in plaats van grote eenmalige events. Tot slot geven meerdere respondenten aan dat er te weinig betaalbare eetopties zijn. Vooral studenten zeggen dat de prijzen hen tegenhouden om gebruik te maken van horeca in de stad.

Deze open inzichten zijn relevant voor de ontwerpfase: ze vertalen zich in concrete randvoorwaarden zoals de noodzaak van overdekte zitgelegenheid, het voorzien van groen als visuele buffer, het kiezen voor een betaalbaar of gratis toegankelijk format en het inzetten op herhaling in plaats van eenmaligheid.

1.7.4 BETROUWBAARHEID EN BEPERKINGEN

Elke onderzoeksmethode heeft haar grenzen. De observaties zijn gebonden aan specifieke momenten en weersomstandigheden en geven daardoor geen volledig jaarbeeld. De interviews zijn diepgaand maar beperkt in aantal. De enquête bereikt meer mensen, maar de representativiteit hangt af van wie invult. De subjectiviteit van zintuiglijke beleving is een bijzondere uitdaging: hoe iemand geluid, geur of licht ervaart, verschilt van persoon tot persoon. Door kwalitatieve en kwantitatieve methoden te combineren, worden persoonlijke ervaringen getoetst aan bredere patronen. Als inwoner van Lokeren breng ik een interne blik mee die een externe onderzoeker niet heeft. Dat is een troef, maar vraagt ook om bewuste distantie. Concreet betekende dit dat de interviewvragen vooraf werden nagelezen door iemand buiten de wijk, en dat tijdens de analyse actief werd gezocht naar uitspraken die mijn eigen beeld van de site tegenspraken.

1.8 RESULTATEN

1.8.1 ANALYSE VAN DE ONDERZOEKSRESULTATEN

TERUGKERENDE PATRONEN EN RODE DRADEN

In dit onderzoek worden zowel kwalitatieve als kwantitatieve methoden gebruikt. Er werden meerdere interviews afgenomen in het Hoedhaarpark in Lokeren, aangevuld met een online enquête via Google Forms bij bewoners en gebruikers van de publieke ruimte. Beide methoden focusten op dezelfde thema's, zoals gebruik en beleving van de ruimte, sociale interactie, eenzaamheid, zintuiglijke ervaring, inclusie en de houding tegenover tijdelijke ingrepen. Door deze combinatie konden patronen zichtbaar worden die niet volledig uit literatuur of observatie alleen naar voren kwamen.

GEDRAG, PERCEPTIE EN NODEN VAN RESPONDENTEN

Gebruik van de publieke ruimte: doorstappen of verblijven?

De enquêteresultaten tonen dat slechts 6% van de respondenten regelmatig in een park of op een plein blijft zonder concrete bestemming, terwijl 49% dit wel doet als de omgeving daartoe uitnodigt. Dit patroon indiceert dat de bereidheid tot interactie niet vanzelfsprekend is, maar samenhangt met specifieke ruimtelijke condities. Mensen zijn bereid te verblijven, maar de Hoedhaarsite biedt deze condities niet. Dat onderscheid is cruciaal voor ontwerp: wie de ruimte wil activeren, moet niet inzetten op sociale dwang of programmering, maar op de ruimtelijke en zintuiglijke uitnodiging die verblijf vanzelfsprekend maakt.

Eenzaamheid en sociaal contact: een voorzichtige maar duidelijke aanwezigheid

Dat meer dan 60% van de respondenten minstens sporadisch een gevoel van beperkt sociaal contact of eenzaamheid ervaart, sluit aan bij wat Bergefurt et al. (2019)⁸² beschrijven als het verband tussen publiek ruimtegebruik en levenstevredenheid. Mensen die publieke ruimtes enkel als doorgang gebruiken, rapporteren systematisch hogere niveaus van sociale isolatie. De Hoedhaarsite is structureel een doorgangsruiimte. Dat de eenzaamheidscijfers in de enquête relatief hoog liggen, sluit aan bij de theoretische verwachting dat doorgangsruiimte sociale isolatie in stand houdt, al moet bij een steekproef van 104 respondenten met een oververtegenwoordiging van de groep 18 tot 35 jaar voorzichtigheid worden betracht bij veralgemening naar de volledige bewonersgroep.

⁸² Bergefurt, L., Janssen, I., van den Berg, P., & Arentze, T. (2019). Loneliness and life satisfaction explained by public-space use and mobil. <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC6862387/>

Noden: wat mensen echt willen

Wat mensen wél zouden aanmoedigen te blijven: comfortabele zitplekken, aangenaam geluid of muziek, iets te doen of te beleven, de geur van eten of koffie, sfeervolle verlichting en de aanwezigheid van andere mensen. Het zijn geen infrastructurele wensen, maar sensorische en programmatische noden. Mensen verlangen naar warmte, aantrekkelijkheid en gezelligheid.

KRUISANALYSE TUSSEN INTERVIEWS EN ENQUÊTE

Thema	Interviews (kwalitatief)	Enquête (kwantitatief)
Verblijfsgedrag	Park als doorgangsroute, niet als verblijfplaats	Meerderheid gaat zelden zonder doel; gebruik hoofdzakelijk functioneel
Sociaal contact	"Vanzien kennen" als maximum van de sociale relatie	Respondenten ervaren soms een gebrek aan spontaan contact
Zintuiglijke noden	Ruimte voelt niet verwelkomend aan (Ikram); geen geborgenheid of uitnodiging	Geur, muziek, verlichting en sfeer als top motivatoren voor langer verblijf
Interculturele kloof	"Culturen naast elkaar, niet met elkaar" (Lauren); kloof tussen Belgische en allochtone bewoners	Respondenten kiezen voor buurtfeest, tafelen en markt als contactmomenten
Houding tijdelijke interventies	Activiteiten worden gemist; suggestie buurtwinkel, meer events voor jongeren	Groot deel zou aansluiten bij een laagdrempelig interventie

1.8.2 VERBINDING MET DE ONDERZOEKSVRAAG

NIEUWE INZICHTEN VOOR HET ONTWERP

Naast de bevestiging en nuancering van de theorie leveren de empirische data ook nieuwe, niet eerder geformuleerde inzichten op die direct relevant zijn voor de ontwerpprincipes.

Inzicht 1: de aanwezigheid van anderen is zelf een uitnodiging

In de enquête wordt de aanwezigheid van andere mensen aangeduid als een van de belangrijkste factoren die mensen aanmoedigt langer te blijven. De ruimte schept haar eigen vicieuze cirkel: zonder mensen voelt ze niet uitnodigend aan, zonder uitnodiging komen de mensen niet. Een tijdelijke interventie die een kritische massa van aanwezigheid creëert, biedt mogelijk een manier om deze cirkel te doorbreken, al vereist verificatie van dat effect een evaluatie na de interventie zelf.

Inzicht 2: gedeelde zintuiglijke prikkels

Een tweede inzicht uit de data is dat gedeelde ervaringen, zoals geuren, geluiden en smaken, het makkelijker maken om met anderen in contact te komen. De enquêteresultaten tonen aan dat 52% van de respondenten sfeervolle verlichting aanduidt als motivator voor langer verblijf, 46% aangenaam geluid of muziek, en 28% de geur van eten of koffie. Geen van deze drie elementen is momenteel aanwezig op de Hoedhaarsite, wat betekent dat de ruimte niet op één zintuiglijk vlak tekortschiet, maar op meerdere.

Het McGurk effect⁸³ toont aan dat zintuigen niet afzonderlijk worden verwerkt maar als een samenhangende ervaring. Een ruimte die tegelijk arm is qua licht, geluid en geur, activeert bij mensen een onbewust gevoel van ongemak dat hen aanzet tot vertrek, nog voor ze kunnen benoemen waarom de plaats hen niet aanspreekt. Het bijzondere aan gedeelde zintuiglijke prikkels is bovendien dat ze geen sociale

⁸³ Toolshero. (z.d.). McGurk-effect: <https://www.toolshero.nl/psychologie/mcgurk-effect/>

intentie vereisen. Wie dezelfde geur waarneemt of hetzelfde warme licht ervaart als iemand naast hen, deelt een moment zonder dat als sociale interactie te benoemen.

Voor het ontwerp betekent dit dat een interventie die meerdere zintuigen tegelijk aanspreekt, een sterkere sociale werking heeft dan een interventie die zich op één zintuig richt.

Inzicht 3: de rol van conditionele bereidheid

Een opmerkelijk patroon in de enquêteantwoorden is wat we 'conditionele bereidheid' kunnen noemen. Wanneer gevraagd naar deelname, antwoordt een substantieel deel 'misschien, als er iemand is die ik ken' of 'ik zou kijken, maar waarschijnlijk niet deelnemen'. Deze antwoorden zijn niet negatief, maar ze schetsen een drempel die verband houdt met sociale onzekerheid, niet met onwil. Dit inzicht is cruciaal, lage drempel, geen verplichting, zichtbaarheid van anderen die deelnemen, dit zijn de condities waaronder de conditionele bereidheid kan omgezet worden in daadwerkelijke deelname.

1.8.3 VERGELIJKING MET THEORIE EN EERDERE STUDIES

BEVESTIGING OF NUANCERING VAN DE THEORIE

Het theoretisch kader van dit onderzoek steunt op drie analytische lagen: de functionele fragmentatie (gebrek aan programma), de sociale fragmentatie (afname van spontane interactie) en de zintuiglijke fragmentatie (ontbreken van een uitnodigende sfeer). De empirische data sluit grotendeels aan bij deze drie lagen en brengt tegelijkertijd nuances naar voren die het theoretisch kader verder kunnen verfijnen.

De functionele fragmentatie is zichtbaar in het gebrek aan activiteiten en het dominante doorgangsgebruik. De sociale fragmentatie uit zich in de terugkerende omschrijving van "van ziens kennen" als het maximum van sociale relaties in de wijk. De zintuiglijke fragmentatie wordt concreet verwoord door Ikram, die het park omschrijft als niet verwelkomend, en bevestigt door enquêterespondenten die geluid, geur en sfeer aanwijzen als drempelverlagende factoren. Dat beeld sluit aan bij de enquêteresultaten waarbij respondenten geluid, geur en sfeer aanwijzen als drempelverlagende factoren. Vier interviews en een enquête met onevenwichtige leeftijdsverdeling volstaan niet om algemene conclusies te trekken over alle bewonersgroepen, maar de convergentie tussen kwalitatieve en kwantitatieve data versterkt wel de geloofwaardigheid van het patroon. De Project for Public Spaces (2023)⁸⁴ omschrijft sociabiliteit als bepalend voor de sociale gezondheid van een stad. Op Hoedhaer mist die sociabiliteit niet door afwezigheid van mensen, maar door een gebrek aan ruimtelijke en programmatische uitnodiging.

Twee nuances uit het veldonderzoek verfijnen de theorie. De interviews brengen de interculturele dimensie terug tot een alledaagse ervaringsrealiteit: de kloof is geen kwestie van vijandigheid, maar van het ontbreken van een gedeelde aanleiding voor contact. Lauren stelt vast dat het net de allochtone burens zijn die haar vaker begroeten dan de Belgische. Die observatie sluit aan bij de theorie over drempels en territorialiteit, waarbij geclaimde ruimte een onzichtbare barrière vormt voor wie er later bij komt. Het gaat hier echter om de ervaring van één respondent, en de interpretatie van gedrag in de publieke ruimte is sterk contextafhankelijk. Wat de observatie wel doet, is een aanvullend perspectief bieden op de interviewresultaten van Senne en Lauren, waarbij de kloof niet vanuit vijandigheid maar vanuit het ontbreken van gedeelde aanleidingen voor contact wordt verklaard.

⁸⁴ Project for Public Spaces: "Sociability: Public Spaces as an Antidote to Isolation" (2023). <https://www.pps.org/article/sociability-public-spaces-as-an-antidote-to-isolation>

1.9 REFLECTIE EN EVALUATIE

1.9.1 STERKE EN ZWAKKE PUNTEN VAN HET ONDERZOEK

De steekproef van dit onderzoek kent twee concrete methodologische beperkingen die de interpretatie van de resultaten beïnvloeden. De eerste is het leeftijdsonevenwicht: 61% van de enquêterespondenten behoort tot de groep 18 tot 35 jaar, terwijl ouderen boven 56 jaar en jongeren onder 18 jaar sterk ondervertegenwoordigd zijn. Dat betekent dat de noden en drempels van die groepen, die op Hoedhaar aanwezig zijn, onvoldoende in de kwantitatieve data vertegenwoordigd zijn. De vier terreininterviews compenseren dit deels, maar niet volledig.

De tweede beperking is de contextgebondenheid van de observaties. Alle observaties zijn uitgevoerd tijdens droog en mild weer, wat het gebruik van het park positief beïnvloedt. In slechtere weersomstandigheden, of in de wintermaanden, zijn de patronen vermoedelijk nog extremer in de richting van leegte en doorgangsgebruik. De conclusies gelden dus voor de best mogelijke omstandigheden.

Wat het onderzoek wél betrouwbaar kan aantonen, is het structurele patroon van conditioneel verblijf en de gelaagde zintuiglijke en programmatische tekortkomingen van de site. Zowel de kwalitatieve als de kwantitatieve data wijzen consistent in dezelfde richting, wat de interne validiteit van de bevindingen versterkt. De resultaten zijn niet overdraagbaar naar heel Lokeren, en evenmin representatief voor alle gebruikersgroepen die de Hoedhaarsite bezoeken. De vier geïnterviewde bewoners zijn allen tussen 20 en 46 jaar, Nederlandstalig en woonachtig in de directe omgeving van het park. Oudere bewoners, anderstalige bewoners en passanten zonder directe binding met de wijk zijn in de kwalitatieve data nagenoeg afwezig. De enquêteresultaten geven een breed richtinggevend beeld, maar worden gedomineerd door de groep 18 tot 35 jaar. Conclusies over inclusie en interculturele drempels, een centraal thema in dit onderzoek, worden daardoor slechts gedeeltelijk gedragen door de eigen onderzoeksgroep en leunen voor een groter deel op de literatuur dan op de empirische data. Dat is een beperking die in de ontwerpfase bewust wordt meegenomen: de Sociale Micro Senario's zijn ontworpen als laagdrempelig en meervoudig, precies omdat de data over gebruikers met andere achtergronden of leeftijden onvolledig is en het ontwerp die onzekerheid moet kunnen opvangen. Een toekomstig onderzoeksdesign zou actief moeten inzetten op inclusief bereik, via buurtwerk, tussenpersonen of meerdere talen.

DE DRIEVOUDIGE FRAGMENTATIE ALS ONTWERPPRINCIPE ?

Het synthesesmodel van de drievoudige fragmentatie is in dit onderzoek niet louter theoretisch gebleven. Observaties, interviews en enquête hebben elk afzonderlijk, en in hun onderlinge kruisanalyse, de drie lagen van het model bevestigd en op cruciale punten verfijnd met een reeks kleine opstellingen die elk een andere aanleiding bieden.

Op functioneel vlak is het ontbreken van programma het meest tastbare probleem. De handelspanden staan leeg, er is geen markt, geen gestructureerd ontmoetingsmoment. Bewoners benoemen dit concreet: Kelly vraagt om een buurtwinkel, Lauren om activiteiten voor jongeren. De enquête bevestigt het patroon: slechts 6% hangt regelmatig zonder bestemming in een park, terwijl 49% dit wel doet als de omgeving daartoe uitnodigt. De drempel is niet de wil, maar het ontbreken van een aanleiding.

Solo gebruik normaliseren geldt voor alle scenario's. Op sociaal vlak kennen bewoners elkaar "van ziens", maar niet verder. De interculturele kloof is niet een kwestie van vijandigheid, maar van het ontbreken van gedeelde gelegenheden voor contact. De zwakke bindingen die Granovetter (1973)⁸⁵ beschrijft als dragers van sociale cohesie bestaan op Hoedhaar in potentie, maar worden door de huidige situatie niet geactiveerd.

Op zintuiglijk vlak ondersteunen de observaties en interviews wat de locatieanalyse al aantoonde: de locatie is aanwezig maar niet uitnodigend. Verlichting is functioneel maar sfeerloos, materialen neutraal maar koud. Ikram omschrijft het park als niet echt verwelkomend, ondanks het aanwezige groen. De enquête vertaalt dit in concrete voorkeursfactoren: geur, geluid, sfeervolle verlichting en comfortabele zitplekken. Het zijn geen infrastructurele, maar zintuiglijke en programmatische noden.

⁸⁵ Granovetter, M. S. (1973). The strength of weak ties. *American Journal of Sociology*, 78(6), 1360–1380.
<https://www.journals.uchicago.edu/doi/10.1086/225469>

1.10 CONCLUSIE EN PRODUCT

Aan het begin van dit onderzoek stond een vermoeden: dat publieke ruimte in Lokeren haar sociale potentieel niet inlost, en dat zintuiglijk en ruimtelijk ontwerp daar iets aan kan doen. Het vooronderzoek heeft dat vermoeden niet alleen bevestigd, het heeft het ook preciezer gemaakt.

De eerste en meest fundamentele les is dat het probleem geen infrastructureel maar een programmatisch en atmosferisch probleem is. De Hoedhaarsite beschikt over groen, ruimte en een diverse bevolking. Wat ontbreekt, is een aanleiding om te blijven en een sfeer die dat verblijf aangenaam maakt. Dit onderscheid is cruciaal voor ontwerpers en beleidsmakers: wie het probleem reduceert tot een kwestie van bankjes en paden, mist de kern. “De ruimte is er. De uitnodiging is er niet”.

De tweede les betreft de aard van de drempel. Het empirisch onderzoek suggereert dat de terughoudendheid om publieke ruimte als verblijfsplaats te gebruiken niet voortkomt uit ongeïnteresseerd zijn, maar uit een onzekerheid: mensen gaan, maar alleen als de omgeving uitnodigt of als er iemand aanwezig is die ze kennen. Die conditionele drempel is niet een persoonlijk probleem, het is een ontwerpprobleem. De enquêteresultaten ondersteunen de hypothese dat: de aanwezigheid van andere mensen (personen die ze kennen) wordt door respondenten aangeduid als “een van de belangrijkste factoren die hen aanmoedigt langer te blijven”.

De derde les is dat eenzaamheid in stedelijke context niet wordt opgelost door ontmoeting te organiseren, maar door aanwezigheid mogelijk te maken. Alleen al aanwezig zijn in een publieke ruimte helpt tegen sociale isolatie, zelfs zonder direct contact met anderen. De opdracht verschuift daarmee van “het creëren van contact naar het scheppen van condities waarin contact mogelijk maar nooit verplicht is”.

De vierde les raakt aan de interculturele dimensie. De wijk is divers maar gefragmenteerd. De kloof tussen bewonersgroepen is geen kwestie van vijandigheid, maar van het ontbreken van een gedeelde ruimte en aanleiding voor contact. Een interventie die niet uitgaat van een gedeelde taal, identiteit of geschiedenis, maar mensen verbindt via iets universeels zoals eten, kan “sociale verbondenheid creëren tussen verschillende culturen”.

VIER LESSEN, VIER RICHTINGEN: DE ONTWERPPRINCIPES DIE HET EXPERIMENT STUREN

Het eerste principe is dat zintuiglijke uitnodiging verblijf activeert. Wanneer een publieke ruimte sfeervolle verlichting, warm materiaalgebruik en akoestische zachtheid combineert, neemt de verblijfsduur toe en daalt de sociale drempel. Dit beargumenteerd Spence (2015)⁸⁶ en is ook effectief nog eens bevestigd door 52% van de respondenten die verlichting aanduiden als cruciale verblijfsfactor.

Het tweede principe is dat passieve aanwezigheid volstaat als vertrekpunt. Ontwerp hoeft ontmoeting niet te organiseren maar moet aanwezigheid mogelijk maken. Heu en Brennecke (2023)⁸⁷ tonen aan dat alleen al aanwezig zijn in een gedeelde ruimte een beschermende werking heeft tegen sociale isolatie. Opstellingen die solo gebruik normaliseren maar gedeelde aanwezigheid uitlokken, zijn effectiever dan geprogrammeerde sociale activiteiten.

⁸⁶ Spence, C. (2015). On the nose: The relative contributions of the chemical senses to the multisensory perception of the environment. *Chemosensory Perception*, 8(1), 29–35.

⁸⁷ Heu, L., & Brennecke, T. (2023). By yourself, yet not alone: Making space for loneliness. *Urban Studies*, 60(16), 3187–3197. <https://doi.org/10.1177/00420980231169669>

Het derde principe is dat een functionele aanleiding de drempel verlaagt. Een kleine aanleiding, iets te doen, iets te kopen, iets te zien, verlaagt de drempel om de publieke ruimte te betreden en maakt verblijf vanzelfsprekend zonder het op te leggen.

Het vierde principe is dat tijdelijkheid experimenteren mogelijk maakt. Een tijdelijke interventie laat toe om te testen welke ruimtelijke condities verblijf en contact genereren, zonder de risico's van permanente ingrepen. Dat maakt tijdelijkheid niet tot een compromis maar tot een bewuste onderzoeksstrategie (Vlaamse Overheid, 2021)⁸⁸.

1.10.1 BEANTWOORDING VAN DE ONDERZOEKSVRAAG

De centrale onderzoeksvraag luidde: hoe kan een publieke ruimte ingericht worden om sociale cohesie te stimuleren aan de hand van zintuiglijk-ruimtelijke prikkels? Op basis van literatuur, contextanalyse en empirisch onderzoek: een publieke ruimte stimuleert sociale cohesie wanneer zij de drie lagen van de drievoudige fragmentatie gelijktijdig adresseert. Geen van deze lagen werkt op zichzelf.

De functionele laag vraagt om een aanleiding om te komen en te blijven. Slechts 6% van de respondenten verblijft spontaan in publieke ruimte, terwijl 49% dit doet wanneer de omgeving daartoe uitnodigt. Die uitnodiging is primair tactiel en visueel: comfortabele zitplekken (57%) en iets te doen of te beleven (51%) zijn de sterkste verblijfsfactoren. Gehl (2011)⁸⁹ beschrijft dit als het verschil tussen noodzakelijke en facultatieve activiteiten. De sociale laag vraagt om een format dat solo-gebruik normaliseert en gedeelde aanwezigheid uitlokt zonder interactie te verplichten. Aanwezigheid van anderen wordt door 44% als verblijfsmotivator aangeduid, wat triangulatie bij Whyte (1980)⁹⁰ empirisch ondersteunt. Auditieve prikkels zijn hier bepalend: muziek en evenementen worden door 64% aangeduid als contactbevorderende activiteiten, en zachte achtergrondgeluiden verlagen sociale waakzaamheid en doen mensen vertragen (Globa, Wang en Beza, 2019)⁹¹. De zintuiglijke laag vraagt om een atmosfeer die het lichaam bereikt voor de geest beslist. Op de Hoedhaarsite ontbreken alle motivatoren tegelijk: sfeervolle verlichting (52%), aangenaam geluid (46%) en voedselgeur (28%) scoren hoog als verblijfsfactoren, maar zijn volledig afwezig op de site. Warm licht stimuleert langer verblijf (Boyce, 2014⁹²; Valdez en Mehrabian, 1994)⁹³, voedselgeur verhoogt prosociaal gedrag ook onbewust (Lee en Min, 2022)⁹⁴, en het samenspel van deze prikkels is cruciaal: een ruimte die arm is qua licht, geluid én geur activeert een onbewust gevoel van ongemak dat mensen aanzet tot vertrek nog voor ze kunnen benoemen waarom.

Het antwoord is dus nooit één ingreep. Het is een combinatie: iets om te doen, iemand om naast te zijn, een sfeer die je lichaam al voelt voor je hoofd een keuze maakt. Beide hypothesen worden door het empirisch onderzoek ondersteund, al blijft definitieve verificatie afhankelijk van de veldtest van 3 juni 2026.

⁸⁸ Vlaamse overheid, Departement Omgeving. (2021). Gemengd gebruik in de tijd: Ontwerpstrategie uit Rapport ontwerpstrategieën en toolkit. <https://omgeving.vlaanderen.be/sites/default/files/2022-03/Gemengd%20gebruik%20in%20de%20tijd.pdf>

⁸⁹ Gehl, J. (2011). *Life between buildings: Using public space* (6th ed.). Island Press.

⁹⁰ Whyte, W. H. (1980). *The social life of small urban spaces*. Conservation Foundation.

⁹¹ Globa, A., Wang, R., & Beza, B. B. (2019). Sensory urbanism and placemaking: Exploring virtual reality and the creation of place. In *Intelligent & informed: Proceedings of the 24th International Conference of CAADRIA*. https://papers.cumincad.org/cgi-bin/works/paper/caadria2019_211

⁹² Boyce, P. R. (2014). *Human factors in lighting* (3rd ed.). CRC Press.

⁹³ Valdez, P., & Mehrabian, A. (1994). Effects of color on emotions. *Journal of Experimental Psychology: General*, 123(4), 394–409. <https://doi.org/10.1037/0096-3445.123.4.394>

⁹⁴ Lee, S., & Min, D. (2022). Sensory stimuli to sustainable social wellbeing: A multimodal approach based on warm scent. *Behavioral Sciences*, <https://www.mdpi.com/2076-328X/12/5/146>

1.10.2 CONCLUSIE EN BRUG NAAR DE EXPERIMENT FASE

Het resultaat van dit vooronderzoek is geen afgewerkt ontwerp, maar een kader dat de volgende fase stuurt. Dat kader mondt uit in een reeks Sociale Micro Scenario's: kleine, verspreide opstellingen in het park aan Hoedhaar die elk via een ander zintuig een moment van vertraging of gedeelde aanwezigheid uitlokken. Het concept vertrekt vanuit een eenvoudige gedachte. Wie langskomt, kan stoppen. Alleen of samen. Je hoeft niet te praten, maar het kan wel. Ontwerp dat uitsluitend inzet op actieve sociale interactie mensen die daar nog niet klaar voor zijn juist kan afschrikken. Wat zij nodig hebben is geen geprogrammeerd contact, maar de mogelijkheid om aanwezig te zijn in een gedeelde sfeer. Dat is wat de Sociale Micro Scenario's beogen: contact mogelijk maken zonder het op te leggen. De scenario's zijn bewust tijdelijk opgevat. Dat biedt ruimte om te observeren hoe mensen de ruimte gebruiken en welke vormen van ontmoeting spontaan ontstaan, zonder meteen een permanente ingreep te doen. Het doel is niet om te bewijzen dat dit dé oplossing is voor stedelijke eenzaamheid, maar om te begrijpen hoe sociale verbinding in publieke ruimte kan groeien.

1.10.3 IMPLICATIES EN BIJDRAGE AAN HET VAKGEBIED

OVERDRAAGBAARHEID EN MAATSCHAPPELIJKE RELEVANTIE

Het Leefbuurten-traject van het Team Vlaams Bouwmeester en Fietsberaad Vlaanderen toont aan dat er in Vlaanderen zowel beleidswil als ontwerppraktijk bestaat om publieke ruimte in woonbuurten te hertekenen vanuit sociale en kwalitatieve principes. Leef buurten worden omschreven als levendige, klimaat robuuste en autoluwe buurten waar de inrichting van het publieke domein ruimte biedt voor ontmoeting, natuur en verblijf (Team Vlaams Bouwmeester & Fietsberaad Vlaanderen, 2019)⁹⁵. De gefaseerde aanpak, eerst een masterplan, dan proefopstellingen als levend laboratorium, is methodologisch verwant aan de tijdelijke participatieve strategie die dit onderzoek hanteert.

Het format moet overdraagbaar zijn: bruikbaar voor andere parken, pleinen, straten en ook andere steden, andere gemeenschappen. Wat is relevant voor ontwerpers, stedenbouwkundigen én lokale overheden. De keuze voor Lokeren en de Hoedhaarsite is context specifiek, maar het kader dat dit onderzoek ontwikkelt, is dat niet. De drievoudige fragmentatie als analytisch model, de drie bijhorende ontwerpprincipes en het format van de tijdelijke participatieve tafelinterventie zijn zo geformuleerd dat ze inzetbaar zijn voor elke publieke ruimte die sociaal tekortschiet. Een stadsplein in Gent, een buurtpark in Brussel, een marktplaats in een middelgrote Nederlandse stad: de diagnose en de ontwerpstrategie zijn overdraagbaar, ook al verschilt de lokale invulling.

Voor ontwerpers biedt dit kader een werkwijze die vertrekt vanuit de zintuiglijke en programmatische leegtes van een ruimte, en die die leegtes adresseert via kleine, toetsbare ingrepen eerder dan via grootschalige heraanleg. Voor stedenbouwkundigen maakt het onderscheid scherp tussen de infrastructurele en de atmosferische kwaliteit van publieke ruimte, een onderscheid dat in klassieke ruimtelijke analyses te weinig aandacht krijgt. Voor lokale overheden biedt het een argument voor tijdelijke activering als eerste stap: goedkoper, wendbaarder en politiek haalbaarder dan permanente ingrepen, maar potentieel even effectief als katalysator voor sociale verandering.

⁹⁵ Team Vlaams Bouwmeester & Fietsberaad Vlaanderen. (2019). Leefbuurten: Verkennend onderzoek: <https://www.vlaamsbouwmeester.be/nl/zoek?s=leefbuurten>

2.1 VAN ONDERZOEK NAAR ONTWERP

Het vooronderzoek begon met een vraag die voortkomt uit persoonlijke ervaring: waarom voelen mensen zich eenzaam in volle steden? Het antwoord dat dit onderzoek formuleert, is niet psychologisch maar ruimtelijk. Publieke ruimte schiet tekort op drie onderling verbonden niveaus tegelijk: ze biedt geen aanleiding om te blijven, ze creëert geen kansen voor toevallig contact, en ze spreekt de zintuigen niet aan op een manier die uitnodigt tot verblijf. Die drievoudige fragmentatie, functioneel, sociaal en zintuiglijk, vormt zowel de diagnose van het probleem als het kompas voor het ontwerp dat hierop volgt.

Vier dingen heb ik uit het onderzoek meegenomen naar het ontwerp.

Zintuiglijke kwaliteit doet mensen vertragen. Sfeer, geur en licht, het zijn geen details, het zijn de reden waarom iemand blijft of doorloopt (Spence, 2015)⁹⁶. Het tweede principe is dat aanwezigheid volstaat als vertrekpunt: ontwerp hoeft ontmoeting niet te organiseren maar moet aanwezigheid mogelijk maken, want alleen al aanwezig zijn in een gedeelde ruimte heeft een beschermende werking tegen sociale isolatie (Heu & Brennecke, 2023)⁹⁷. Het derde principe is dat een functionele aanleiding de drempel verlaagt: een kleine reden om de ruimte te betreden, iets te doen, iets te zien, iets te proeven, maakt verblijf vanzelfsprekend zonder het op te leggen. Het vierde principe is dat tijdelijkheid experimenteren mogelijk maakt: een tijdelijke interventie laat toe te observeren welke condities verblijf en contact genereren, zonder de risico's van permanente ingrepen (Vlaamse Overheid, 2021)⁹⁸.

Ontwerp is hier geen conclusie van het onderzoek. Ontwerp is hier een andere vorm van onderzoek. Manzini (2015)⁹⁹ noemt dat het scheppen van omstandigheden die bepaald gedrag waarschijnlijker maken. Niet het gedrag opleggen, maar de conditie ervoor bouwen. Dat is wat de Sociale Micro Scenario's proberen: contact mogelijk maken zonder het op te leggen.

De scenario's worden in de volgende secties uitgewerkt op drie niveaus: de conceptuele definitie en de ruimtelijke logica, de materialisatie en de zintuiglijke sfeer, en de toetsing aan de vier ontwerpprincipes die het vooronderzoek heeft opgeleverd.

⁹⁶ Spence, C. (2015). On the nose: The relative contributions of the chemical senses to the multisensory perception of the environment. *Chemosensory Perception*, 8(1), 29–35.

⁹⁷ Heu, L., & Brennecke, T. (2023). By yourself, yet not alone: Making space for loneliness. *Urban Studies*, 60(16), 3187–3197. <https://doi.org/10.1177/00420980231169669>

⁹⁸ Vlaamse overheid, Departement Omgeving. (2021). Gemengd gebruik in de tijd: Ontwerpstrategie uit Rapport ontwerpstrategieën en toolkit. <https://omgeving.vlaanderen.be/sites/default/files/2022-03/Gemengd%20gebruik%20in%20de%20tijd.pdf>

⁹⁹ Manzini, E. (2015). *Design, when everybody designs: An introduction to design for social innovation*. MIT Press.

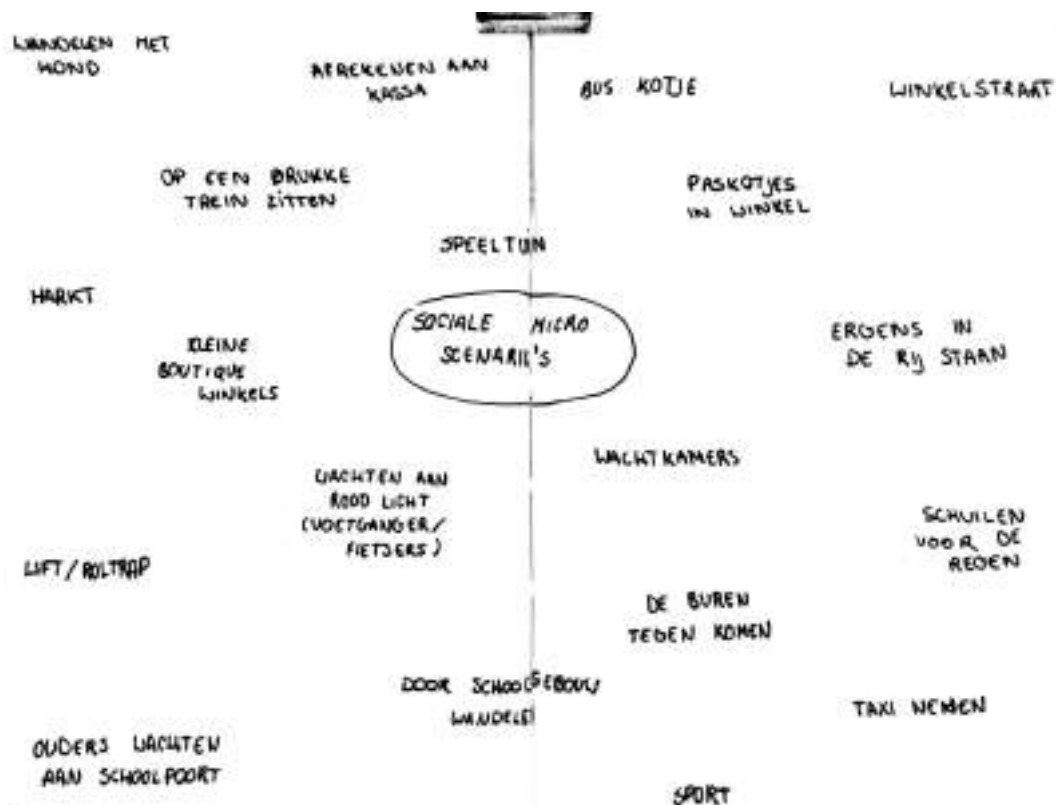
2.2 HET CONCEPT: SOCIALE MICRO SCENARIO'S

2.2.1 DE DEFINITIE

Een Sociale Micro Senario is een kortstondige, alledaagse situatie in de publieke ruimte waarbij 2 of meer mensen onbewust een gedeeld moment beleven zonder dat dit door hen als een sociale interactie wordt ervaren of benoemd. Het gaat niet om georganiseerde ontmoeting, niet om bewust contact, maar om de stille, vanzelfsprekende aanwezigheid van mensen naast en bij elkaar in de stad.

Het begrip situeert zich tussen de theorie van informele interactie bij Gehl (2011)¹⁰⁰ en het concept van de "weak tie", waarbij ook vluchtige, niet-persoonlijke contacten bijdragen aan een gevoel van verbondenheid en sociaal vertrouwen. Sociale Micro Senario's zijn de meest elementaire eenheid van gedeeld leven in de stad: ze vereisen geen woorden, geen intentie en geen wederzijdse erkenning, maar ze creëren desondanks een atmosfeer van gedeelde aanwezigheid die het tegendeel is van sociale isolatie.

De ontwerprelevantie van dit concept ligt in het potentieel om deze scenario's uit hun vanzelfsprekende context te halen en bewust te herdenken als zintuiglijk-ruimtelijke ervaringen. Door een wachtmoment, een speelmoment of een verblijfsmoment te benaderen als een ontwerpopgave, worden interacties die normaliter onopgemerkt voorbijgaan, omgevormd tot momenten van bewuste verbinding. Precies die bewuste hervorming is wat dit onderzoek onderscheidt van eerder ruimtelijk ontwerp: het is niet de ruimte als vorm die centraal staat, maar de beleving, het ritme en de zintuiglijke kwaliteit van dat gedeelde moment.

Brainstorm, Sociale Micro Scenario's

¹⁰⁰ Gehl, J. (2011). *Life between buildings: Using public space* (6de ed.). Island Press.

HET SOCIAAL MICRO SCENARIO IN VERHOUDING TOT BESTAANDE BEGRIPPEN

Het concept van Sociale Micro Senario bouwt voort op bestaande theoretische kaders, maar vult een specifieke lacune die door die kaders niet wordt gedekt. Een vergelijking met twee verwante begrippen maakt die eigenheid concreet.

Gehls notie van passief contact verwijst naar de onbedoelde nabijheid van mensen die zich in dezelfde ruimte bewegen zonder bewust contact te zoeken (Gehl, 2011)¹⁰¹. Het gaat om aanwezigheid als passief gegeven: mensen zijn er, en dat gegeven heeft op zichzelf al een beschermende werking tegen sociale isolatie. Deze vertrekt vanuit datzelfde uitgangspunt, maar voegt er een dimensie aan toe. Waar passief contact de ruimtelijke nabijheid als vertrekpunt neemt, neemt het Sociale Micro Senario de gedeelde zintuiglijke ervaring als katalysator. Het is niet de aanwezigheid van anderen die het moment constitueert, maar de gedeelde beleving van een prikkel, een geur, een geluid, een lichtval, die mensen onbewust in hetzelfde ervaringsmoment plaatst. Passief contact beschrijft een toestand; het Sociale Micro Senario beschrijft een ervaring. Whytes concept van triangulation wijst op een vergelijkbaar mechanisme, maar vanuit een andere invalshoek (Whyte, 1980)¹⁰². Triangulation verwijst naar een extern element in de publieke ruimte, een sculptuur, een straatmuzikant, een opvallend object, dat vreemdelingen een aanleiding geeft om met elkaar in contact te treden. Het element fungeert als een derde punt dat twee mensen naar elkaar toe richt. Het verschilt hiervan op twee manieren. Ten eerste vereist triangulation een bewust moment van contact, hoe vluchtig ook. Het Sociale Micro Senario sluit juist het bewuste contact uit als voorwaarde: het moment kan volledig onbewust en anoniem blijven en heeft toch sociale waarde. Ten tweede gaat triangulation uit van een specifiek ontwerpelement als trigger. Het Sociale Micro Senario gaat uit van een situatie, een configuratie van ruimte, tijd en zintuiglijke kwaliteit, die een gedeeld moment mogelijk maakt zonder dat daarvoor één aanwijsbaar object nodig is.

Wat het Sociale Micro Senario toevoegt aan deze bestaande begrippen, is de combinatie van drie kenmerken die elk afzonderlijk al beschreven zijn, maar nooit samen als ontwerpeenheid zijn geformuleerd. Het gaat om een situatie die vluchtig is en niet gepland, die zintuiglijk gedeeld wordt zonder dat bewust contact noodzakelijk is, en die als zodanig bewust kan worden ontworpen en in de ruimte geplaatst. Daarmee is het geen herformulering van passief contact of triangulation, maar een aanvullend analytisch instrument dat ruimtelijk ontwerp in staat stelt om op het meest elementaire niveau van stedelijk samenleven in te grijpen.

¹⁰¹ Gehl, J. (2011). *Life between buildings: Using public space* (6de ed.). Island Press.

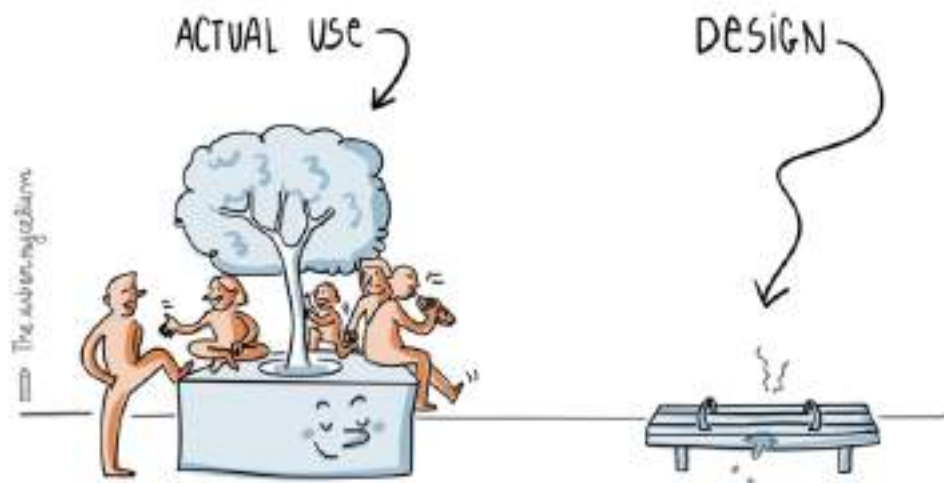
¹⁰² Whyte, W. H. (1980). *The social life of small urban spaces*. Conservation Foundation.

2.2.2 RUIMTELIJKE ONTWERPEN ALS BRUG NAAR GEDEELDE AANWEZIGHEID

De interventie in het Hoedhaarpark bestaat niet uit één centraal ontwerp, maar uit een reeks verspreide, kleinschalige ruimtelijke opstellingen. Ze worden Sociale Micro Senario's genoemd, omdat ze niet werken via grootschalige ingrepen of geprogrammeerde evenementen, maar via de meest elementaire ontwerpeenheid: de prikkel die even doet pauzeren, iets laat waarnemen, of onbewust in de nabijheid van een ander brengt.

Deze aanpak vertrekt vanuit het onderzoek van Bergefurt et al. (2019)¹⁰³, waaruit blijkt dat mensen die in publieke ruimtes verblijven in plaats van er alleen doorheen te lopen, zich minder eenzaam voelen. Daarvoor is zelfs geen direct contact met anderen nodig. Aanwezigheid op zich heeft een beschermende werking. Heu en Brennecke (2023)¹⁰⁴ verfijnen dit inzicht: ontwerp dat uitsluitend inzet op actieve sociale interactie kan eenzaamheid net verergeren bij mensen die (nog) niet klaar zijn voor contact. Wat zij nodig hebben is geen gedwongen gesprek, maar de mogelijkheid om aanwezig te zijn in een gedeelde sfeer, een toestand die zij omschrijven als *alone together*. De ontwerpopdracht verschuift daarmee van het organiseren van ontmoeting naar het scheppen van condities waarin contact mogelijk maar nooit verplicht is.

Elk Sociale Micro Senario wordt uitgewerkt als een schetsontwerp met een bijbehorend zintuiglijk profiel dat geluid, geur, licht en materialiteit expliciet benoemt. De scenario's zijn verspreid over het park, zodat bezoekers ze niet allemaal tegelijk beleven maar er gradueel mee in contact komen, afhankelijk van hun route en tempo. Samen spreken ze verschillende zintuigen aan en creëren ze verschillende typen van vertraging. Het goede hieraan is dat het niet enkel in parken kan toegepast worden, maar ook op pleinen, straten, ...

Afbeelding van The Urban Mycelium. William H. Whyte's recipe for good public spaces.¹⁰⁵

¹⁰³ Bergefurt, L., Janssen, I., van den Berg, P., & Arentze, T. (2019). Loneliness and life satisfaction explained by public-space use and mobil. <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC6862387/>

¹⁰⁴ Heu, L., & Brennecke, T. (2023). By yourself, yet not alone: Making space for loneliness. *Urban Studies*, 60(16), 3187–3197. <https://doi.org/10.1177/00420980231169669>

¹⁰⁵ Riou, M. (2022). William H. Whyte's recipe for good public spaces. *The Urban Mycelium*. <https://theurbanmycelium.com/william-whyte-recipe-for-good-public-spaces/>

2.3 DE SCENARIO'S IN DE RUIMTE

2.3.1 EEN GEDEELDE ONTWERPLOGICA

Voordat de individuele scenario's worden beschreven, is het nuttig om de gedeelde logica te benoemen die ze allemaal met elkaar verbindt: materiaal, verlichting en geluid, de plaatsing van de interventies.

DE MATERIAALKEUZE

Vertrekt vanuit een circulaire logica die direct aansluit bij de bredere context van de Hoedhaarsite. De wijk is zelf een reconversie van industrieel terrein naar woongebied: het principe van hergebruik is er geen externe keuze maar een kenmerk van de plaats. De installaties zijn opgebouwd uit materialen die voortkomen uit stedelijke ontharding en recyclage, waarmee ze niet alleen functioneel maar ook symbolisch spreken over de transformatie van wat weggegooid werd naar wat opnieuw waarde krijgt. Primaire structuren zijn opgebouwd uit gerecycleerde straatbaksteen van onthardingsprojecten in Lokeren en omgeving. Zitstructuren en tafelbladen combineren behandeld recuperatiehout. Frames en ophangconstructies zijn vervaardigd uit gerecycleerd metaal. Callebaut¹⁰⁶ toont aan dat verweerde, herkenbare materialen gastvrijheid materialiseren en voorbijgangers sneller doen vertragen dan gladde, neutrale oppervlakken. Spence (2015)¹⁰⁷ bevestigt dat zachte, warme materialen de sociale waakzaamheid verlagen en de bereidheid tot verblijf verhogen. De materialen van de installaties zijn daarmee niet enkel een duurzame keuze, maar een actief onderdeel van de zintuiglijke uitnodiging.

DE VERLICHTING

Gedeeld over alle scenario's via dezelfde logica: draagbare, solar-aangedreven lichtpunten. Geen functionele straatverlichting maar warme, gerichte belichting die elke plaats markeert en zichtbaar maakt. De verlichting is verwerkt in de installaties zelf. Valdez en Mehrabian (1994)¹⁰⁸ toonden aan dat warme tinten als uitnodigend worden ervaren en de bereidheid tot sociaal contact verhogen. Dat de enquêterespondenten sfeervolle verlichting met 52% aanduiden als de belangrijkste motivator voor langer verblijf, toont het belang van die keuze ook empirisch.

GELUID

Ten slotte is geen opgelegde keuze maar een uitgelokte en versterkte realiteit. De bestaande geluiden van de Hoedhaar, het kabbelen van de Vondelbeek, kinderstemmen van de speeltuin, de wind door de bomen, vormen het vertrekpunt. De installaties zijn zo gepositioneerd dat ze die akoestische kwaliteiten versterken in plaats van ze te overstemmen.

¹⁰⁶ Callebaut, T. (z.j.). De genereuze ruimte: Een verwevend concept voor een wereld in beweging [Doctoraatsverhandeling, KU Leuven]. <https://research.kuleuven.be/portal/nl/project/3E140208>

¹⁰⁷ Spence, C. (2015). On the nose: The relative contributions of the chemical senses to the multisensory perception of the environment. *Chemosensory Perception*, 8(1), 29–35.

¹⁰⁸ Valdez, P., & Mehrabian, A. (1994). Effects of color on emotions. *Journal of Experimental Psychology: General*, 123(4), 394–409. <https://doi.org/10.1037/0096-3445.123.4.394>

DE PLAATSING

Op het schema hieronder zie je hoe de Sociale Micro Scenario's ruimtelijk gepositioneerd over de Hoedhaarsite. De interventies zijn verspreid over vier zones: de open grasvlakte in het centrum van het park, de oeverzone in het zuidoosten langs de bomen en het water, de noordelijke zone langs de Hoedenmakerstraat, en de westelijke zone nabij De Moazoort. Die spreiding is niet willekeurig: elke zone heeft een eigen ruimtelijk karakter en een eigen publiek. De centrale grasvlakte is zichtbaar vanuit de omliggende woningen, wat de drempel om deel te nemen verlaagt. De oeverzone biedt een meer intieme, atmosferische setting dankzij de aanwezigheid van water en boomschaduw. In het noorden en langs de rand nabij De Moazoort sluiten de interventies aan bij bestaande looproutes en de directe woonomgeving van bewoners. Samen vormen de geplaatste scenario's een gelaagd netwerk van aanleidingen tot verblijf en ontmoeting, verspreid over de volledige site.

Eigen analyseschema, Hoedhaarpark

2.4 DE KERNSCENARIO'S

Niet elk scenario in de matrix is even ver uitgewerkt. In het kader van dit onderzoek worden kernscenario's volledig ontwikkeld: De Kruidenoever, De Gedeelde Vuren en Het Beeldarchief van de Buurt, deze drie werden effectief getoetst. Bijkomende scenario's worden beknopt beschreven als ontwerprichtingen die in een volgende iteratiefase verder uitgewerkt kunnen worden.

DE KRUIDENOEVER

Zintuig: ruiken | Categorie: natuur & duurzaamheid

Concept

Geur is het zintuig dat mensen het snelst ergens brengt. Niet fysiek, maar emotioneel. De Kruidenoever speelt met dat gegeven: verspreid over de stijger van de Vondelbeek beplant met geurende en eetbare kruiden, die bezoekers uitnodigt om te stoppen, te plukken, te ruiken, en misschien iets te delen. De keuze voor kruiden is niet enkel zintuiglijk maar ook sociaal en intercultureel gemotiveerd. Kruiden zijn cultureel geladen objecten. Ze roepen recepten op, herinneringen aan een land van herkomst, tradities van koken en genezen. Een bewoner die munt herkent als ingrediënt voor Marokkaanse thee en dat deelt met een buurvrouw die er iets anders mee doet, creëert een gesprek dat zonder de Kruidenoever nooit had kunnen plaatsvinden. Dat is het kenmerk van wat Amin (2002)¹⁰⁹ een microruimte voor interculturele beleving noemt: verbinding die niet gepland wordt, maar die ontstaat.

Van onderzoek naar ontwerp

Spence (2015)¹¹⁰ toont aan dat geuren gedrag en sociale openheid beïnvloeden op een manier die visuele prikkels niet evenaren: een aangename geur vertraagt de stap, wekt nieuwsgierigheid op en nodigt uit om te blijven. Op de sociale laag werkt het scenario via wat Gehl (2011)¹¹¹ een affordance voor toevallige ontmoeting noemt: een gedeeld focuspunt dat interactie minder risicovol maakt. Collins (2004)¹¹² beschrijft in zijn theorie van interaction ritual chains hoe zelfs vluchtige, niet-verbale contactmomenten het gevoel van gedeelde aanwezigheid versterken. Het gezamenlijk onderhouden van de oever is zo een rituele interactie die herhaald kan worden en die vertrouwen opbouwt over tijd. Putnam (2000)¹¹³ beschrijft sociale cohesie als de opbouw van bridging social capital: zwakke, maar betekenisvolle banden tussen mensen die elkaar niet of nauwelijks kennen. De Kruidenoever genereert precies die herhaling, want kruiden vragen voortdurende aandacht: planten water geven, snoeien, oogsten. Dat ritme van terugkeer is bepalend. De beplanting wordt voorzien in verhoogde bloembakken op een stijger langs de oever, en niet rechtstreeks in de grond. Die keuze is bewust. Bloembakken maken het onderhoud toegankelijker voor iedereen, inclusief mensen met een beperkte mobiliteit. Ze zijn ook gemakkelijker te beheren en te vervangen als beplanting uitvalt. Bovendien bieden ze een duidelijkere visuele aanwezigheid die ook van op de wandelroute opvalt. Natasja Pringels, coördinator van De Moazoort, merkte hierover op dat “de Kruidenoever tegelijk ook in “de tuin” van de mensen staat die er vlakbij wonen. Die nabijheid zorgt er vanzelf voor dat een aantal bewoners deze als deels van hen gaan beschouwen en er automatisch voor gaan zorgen. Eigenaarschap als motor van onderhoud, en tegelijk als bron van trots en betrokkenheid. Naast de omwonenden spelen ook de toekomstige bewoners van de Emiliani-gemeenschappen een rol in het beheer. Hun deelname aan het onderhoud van de Kruidenoever past in hun missie van sociale en maatschappelijke participatie, en versterkt tegelijk de intergenerationale en interculturele dimensie van het scenario.

¹⁰⁹ Amin, A. (2002). Ethnicity and the multicultural city: Living with diversity. *Environment and Planning: https://journals.sagepub.com/doi/10.1068/a3537*

¹¹⁰ Spence, C. (2015). On the nose: The relative contributions of the chemical senses to the multisensory perception of the environment. *Chemosensory Perception*, 8(1), 29–35.

¹¹¹ Gehl, J. (2011). *Life between buildings: Using public space* (6th ed.). Island Press.

¹¹² Randall Collins. (2004). *Interaction ritual chains*. Princeton University Press.

¹¹³ Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. Simon & Schuster.

Ontwerpkeuzes

Eigen foto, Kruidenoever

De Kruidenoever wordt gesitueerd langs de Vondelbeek, in de oeverzone die in de contextanalyse werd geïdentificeerd als de meest atmosferische maar meest onderbenutte zone van het park. De locatie is gekozen omdat ze visueel beschut is door de bomen maar toch bereikbaar vanuit de hoofdwandelroute via een lichte afsplitsing. De beplanting bestaat uit lage, geurende en eetbare planten op verhoogde bloembakken op de stijger, zodat plukken mogelijk is zonder te bukken.

De Kruidenoever situeert zich in de bredere traditie van de volkstuinbeweging als sociaal instrument, een praktijk die in Vlaamse steden bewezen heeft dat gedeeld groen een aanleiding is tot contact over generaties en achtergronden heen (Vlaamse Overheid, 2021)¹¹⁴. De Kruidenoever is een ruimtelijke distillatie van die traditie: compacter, laagdrempeliger en ingebed in de publieke ruimte in plaats van achter een hek.

Link met de drievoudige fragmentatie

Op de functionele laag biedt de Kruidenoever een terugkerende aanleiding om buiten te komen: het onderhoud van levende planten vereist regelmatige aandacht, wat een ritme van herhaling creëert. Op de sociale laag werkt het scenario via gedeeld onderhoud en gedeelde herkenning: wie dezelfde kruiden kent, heeft al iets om over te praten. Op de zintuiglijke laag is geur de krachtigste activator, die de stap vertraagt en de nieuwsgierigheid wekt voor wat er naast je groeit en wie er naast je staat.

Toetsing aan de randvoorwaarden

Het scenario werkt het sterkst in de voor- en namiddag, wanneer de beek actief is en het zonlicht door de bomen op de oever valt. Het spreekt in het bijzonder ouderen die dagelijks wandelen en ouders die met hun kinderen langs de beek komen, aan. De interculturele dimensie maakt het bijzonder geschikt voor de diverse bewonerssamenstelling van de Hoedhaardwijk.

Technische uitwerking

Locatie: Op de stijger die zich boven de Vondelbeek bevindt.

Afmetingen: 10 tal bakken van 90cm hoog x 80cm lang x 20cm breed.

Beplanting: Basilicum, munt, curry, rozemarijn en andere geurende en eetbare kruiden.

Materialen: Behandeld hout (zoals de stijger), weerbestendige plantenpaspoorten.

Beheer: Gedeeld tussen omwonenden die de kruidenoever als hun "tuin" beschouwen, en de toekomstige bewoners van de Emiliani-gemeenschappen.

¹¹⁴ Vlaamse overheid, Departement Omgeving. (2021). Gemengd gebruik in de tijd: Ontwerpstrategie uit Rapport ontwerpstrategieën en toolkit. <https://omgeving.vlaanderen.be/sites/default/files/2022-03/Gemengd%20gebruik%20in%20de%20tijd.pdf>

DE GEDEELDE VUREN

Zintuig: proeven | Categorie: cultuur & eten

Concept

Er bestaan plaatsen op de wereld waar mensen vanzelf bij elkaar komen. Niet omdat het gepland is, maar omdat er iets is dat trekt. Aan het strand van Hongkong stonden grote stenen tafels met ingebouwde barbecues. Er was bijna altijd wel iemand. Je passeerde ze dag na dag, en op een gegeven moment sta je er zelf bij. Je deelt gereedschap, kruiden, verhalen. Niemand heeft het zo afgesproken. Het vuur heeft het gedaan. De Gedeelde Vuren zijn een vaste tafelsetting die altijd aanwezig is maar geen gepland event vereist. Ze bestaan uit een reeks langwerpige picnictafels met een ingebouwde BBQ-zone, opgesteld in de grasvlakte voor de handelspanden aan de Hoedhaarstraat. De drempel is er het laagst: mensen passeren er sowieso en kunnen makkelijk aansluiten zonder een bewuste keuze te moeten maken om het park te betreden.

Van onderzoek naar ontwerp

Het gezamenlijk bereiden en nuttigen van voedsel als een van de meest universele en laagdrempelige vormen van menselijke verbinding. Samen aan tafel zitten overstijgt taal, leeftijd en culturele achtergrond en genereert gedeelde beleving zonder iemand tot gesprek te verplichten (Fischler, 2011)¹¹⁵. Mensen komen niet alleen samen om te eten, maar ook om samen het eten te bereiden. De interculturele dimensie van dit scenario is voor de Hoedhaarcontext bijzonder relevant. Eten is cultureel geladen maar tegelijk cultureel toegankelijk: iedereen eet, iedereen herkent de handeling van bereiden, en het BBQ-formaat kent geen culturele drempel. Amin (2002)¹¹⁶ stelt in zijn theorie van micropublics dat kleine, alledaagse contactzones effectiever zijn voor interculturele verbinding dan formeel georganiseerde ontmoetingen, precies omdat de interactie er ontstaat vanuit een gedeeld object en niet vanuit een opgelegde opdracht. Lee en Min (2022)¹¹⁷ tonen aan dat warme geur prikkels, zoals het bereide voedsel, de behoefte aan sociale verbondenheid verhogen en prosociaal gedrag stimuleren. Ook wanneer de geur onbewust wordt waargenomen. Het vuur is daarmee tegelijk functioneel, visueel en sociaal aantrekkelijk.

Ontwerpkeuzes

De meervoudigheid van de tafels is een bewuste keuze. Eén tafel is een uitnodiging. Meerdere tafels samen zijn een plek. Hierdoor doorbreekt het de vicieuze cirkel waarbij leegte meer leegte genereert. De tafels staan niet als één grote groepering maar als een losse cluster, zodat bezoekers kunnen kiezen hoe dicht ze bij anderen aansluiten. Verder is er gekozen voor een smalle tafelbreedte: breed genoeg om comfortabel aan te zitten, smal genoeg zodat mensen aan weerszijden elkaars aanwezigheid voelen.

¹¹⁵ Fischler, C. (2011). Commensality, society and culture. *Social Science Information*, 50(3–4), 528–548.
<https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0539018411413963>

¹¹⁶ Amin, A. (2002). Ethnicity and the multicultural city: Living with diversity. *Environment and Planning: A*, 34(2), 251–270.
<https://journals.sagepub.com/doi/10.1068/a3537>

¹¹⁷ Lee, S., & Min, D. (2022). Sensory stimuli to sustainable social wellbeing: A multimodal approach based on warm scent. *Behavioral Sciences*, 11(12), 2146.
<https://www.mdpi.com/2076-328X/12/5/146>

Link met de drievoudige fragmentatie

Op de functionele laag bieden de Gedeelde Vuren een concrete aanleiding om de plek te betreden en er te blijven: niet als doorgang maar als bestemming. Op de sociale laag normaliseert de smalle tafelbreedte nabijheid met wie er toevallig naast zit, terwijl de losse clustering mensen de vrijheid laat te kiezen hoe dicht ze bij anderen aansluiten. Op de zintuiglijke laag is vuur het krachtigste element: geur, warmte en licht activeren tegelijk.

Toetsing aan de randvoorwaarden

Het scenario is het meest geschikt voor de late namiddag en avond in de zomermaanden. Het spreekt in het bijzonder de interculturele mix van de Hoedhaarij aan: de handeling van samen koken en eten is universeel en overstijgt taalbarrières. De aanwezigheid van de handelspanden in de buurt versterkt de aantrekkingskracht: de zone heeft al een dagelijks gebruiksrhythme dat de tafels naadloos inpassen.

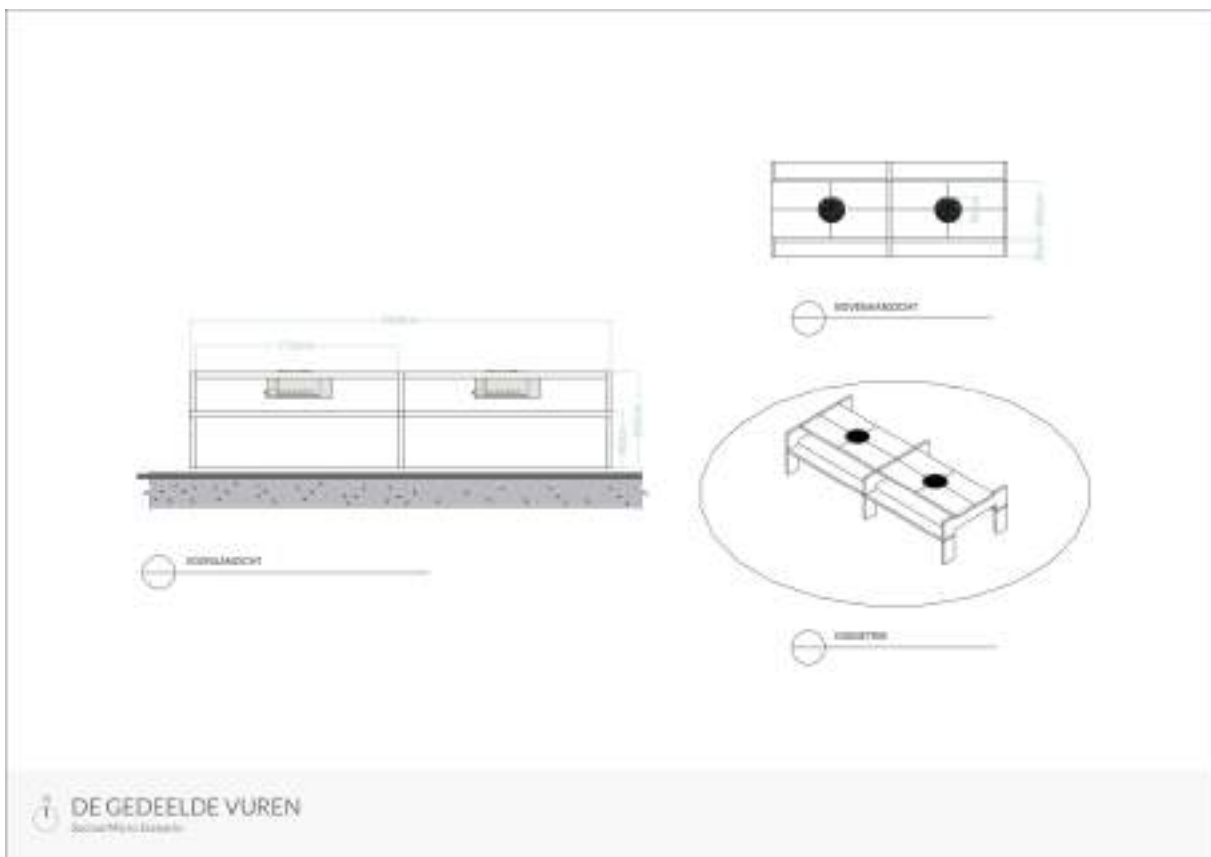
Technische uitwerking

Locatie: Open grasveld in het centrum van de park, nabij de handelspanden.

Afmetingen per tafel: 250 cm lengte, 80 cm breedte, met een ingebouwde BBQ-zone in het midden op een lage, veilige constructie van cortenstaal. Doorlopende zitrand aan weerszijden.

Materialen: Volgt de circulaire logica van de andere scenario's: behandeld recuperatiehout voor tafelbladen en zitrand, frame van gerecycleerd metaal, BBQ van cortenstaal.

Verlichting: De gloed van het vuur zelf, aangevuld met lichtpunten (die werken op zonlicht) net onder de zitrand.

Eigen technische tekening, Gedeelde vuren

TRIMOTION

Zintuig: voelen | Categorie: bewegen & spelen

Concept

Wandelen en sporten zijn de meest voorkomende redenen waarom bewoners van Lokeren het park bezoeken. Toch blijven mensen zelden hangen: ze bewegen erlangs zonder te vertragen. Deze opstelling speelt daarop in door beweging zelf te erkennen als waardevol gebruik van de publieke ruimte en door de infrastructuur te herdenken als een mogelijkheid voor toevallig contact. Het scenario bestaat uit drie vierkante modules die tussen de wandelroutes zijn opgesteld. In elk vierkant zijn elastische banden gespannen in een ander patroon: horizontaal, verticaal en een met losse banden op verschillende hoogtes. Deze verschillen in sterkte. Het gebruik verschilt per generatie kinderen die er over en tussen spelen, volwassenen als fitnessapparaat, ouderen als rek- en stretchhulp. Eén installatie, drie gebruikers, alle leeftijden tegelijk.

Van onderzoek naar ontwerp

Onderzoek van Gehl (2011)¹¹⁸ toont aan dat optionele activiteiten zoals wandelen, stilstaan en rusten in de publieke ruimte sterk afhangen van de fysieke kwaliteit van de omgeving: bij een uitnodigende inrichting neemt het aandeel optionele activiteiten significant toe, en daarmee ook de kans op wat hij resulterende activiteiten noemt, de spontane sociale contacten die ontstaan wanneer mensen tegelijk op dezelfde plek aanwezig zijn. Een rustpunt langs een wandelroute is in die zin geen passief element, maar een actief sociaal instrument. De keuze om beweging als vertrekpunt te nemen heeft een inclusieve logica. Wandelen is de meest drempelvrije fysieke activiteit: het vereist geen materiaal, geen afspraak, geen lidmaatschap en geen specifieke leeftijd of conditie. Respondenten uit alle leeftijdsgroepen, van 18 tot ouder dan 70, gaven wandelen op als activiteit waarvoor ze het park bezoeken. Het Bewegingsspoor richt zich daarmee op een breed en divers publiek dat al aanwezig is.

Bergefurt et al. (2019)¹¹⁹ bevestigen dat passief gebruik van publieke ruimte al een beschermende werking heeft tegen eenzaamheid. Wie langs het Bewegingsspoor loopt en anderen ziet bewegen, ervaart de ruimte als bewoond en levendig, ook zonder zelf in gesprek te gaan.

Ontwerpkeuzes

De drie vierkanten zijn opgesteld in een driehoeksvorm tussen de routes, zodat ze geen barrière vormt maar wel zichtbaar zijn voor wie erlangs loopt. De kleur van de elastische banden geeft de sterkte aan: donkerdere tinten corresponderen met hogere weerstand, lichtere tinten met lagere weerstand. Die gradatie maakt de installatie leesbaar zonder uitleg: een gebruiker herkent visueel welke band bij zijn conditie of bedoeling past. De variatie in hoogtes is bewust: ze maakt de installatie bruikbaar voor mensen van verschillende gestaltes en met verschillende bedoelingen. Op een klein bordje in de linkerbovenhoek van elk vierkant worden kleine visuele tekeningen gezet zodat de gebruikers zien welke oefeningen mogelijk zijn.

Eigen foto, Trimotion

¹¹⁸ Gehl, J. (2011). *Life between buildings: Using public space* (6th ed.). Island Press.

¹¹⁹ Bergefurt, L., Janssen, I., van den Berg, P., & Arentze, T. (2019). Loneliness and life satisfaction explained by public-space use and mobil. <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC6862387/>

Link met de drievoudige fragmentatie

Op de functionele laag voegt het Bewegingsspoor een concreet programma toe aan de meest gebruikte route in het park, die momenteel het minst aanleiding geeft tot vertragen. Op de sociale laag brengt het mensen van verschillende leeftijden en achtergronden op dezelfde plek samen via een gedeeld gebruik dat geen uitleg vereist. Op de zintuiglijke laag spreekt de tactiliteit van de elastische banden de tastzin aan: de weerstand van het staal, de spanning van de banden, het gevoel van strekken en loslaten zijn lichamelijke ervaringen die verankeren in de ruimte.

Toetsing aan de randvoorwaarden

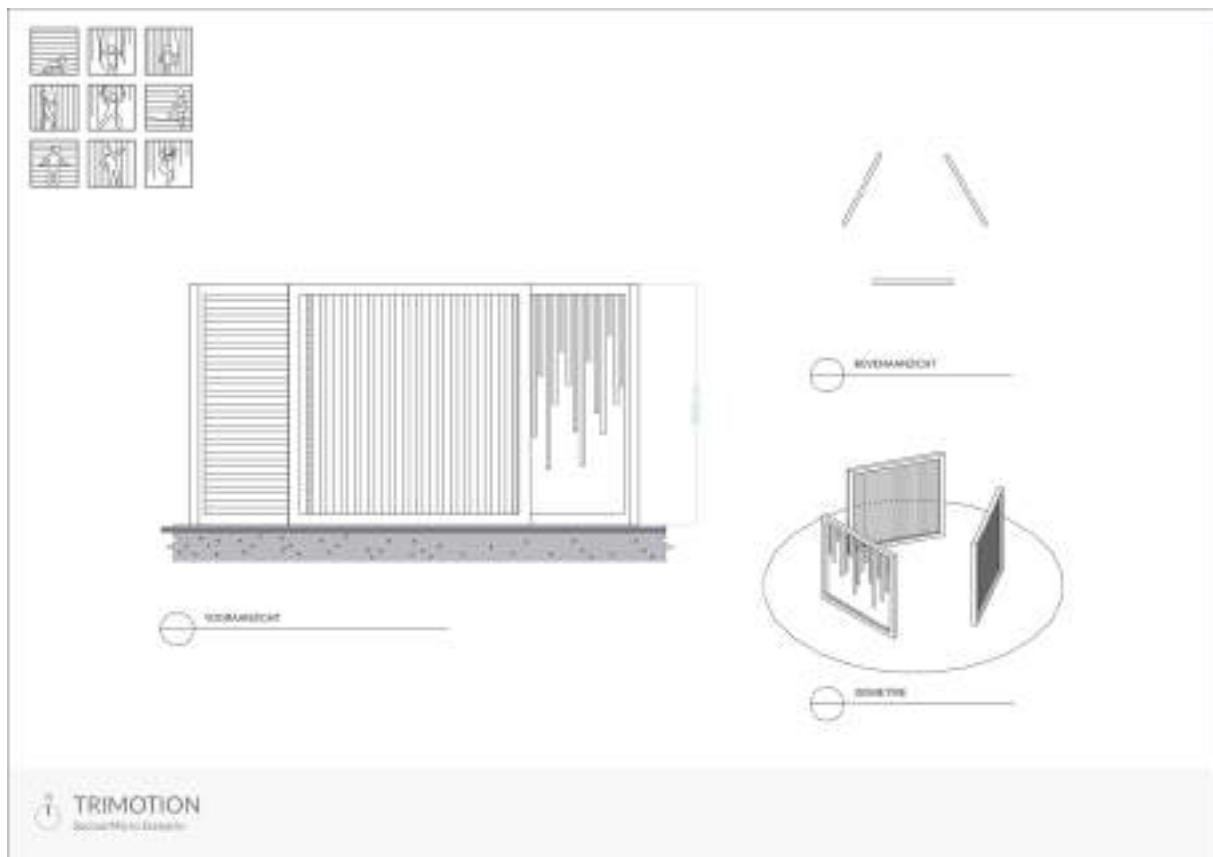
Het Bewegingsspoor spreekt de breedste doelgroep aan: wandelaars, joggers, ouders met kinderen, jongeren die de basketbalzone verlaten maar nog niet vertrekken, ouderen op zoek naar een plaats om te strekken na een wandeling. Het scenario is het meest actief in de ochtend en vroege avond, wanneer beweging in de buitenlucht het meest voor de hand liggend is.

Technische uitwerking

Locatie: langs de hoofdwandelroute die het park diagonaal doorkruist van de ingang aan de Hoedhaarstraat naar de uitgang richting de sociale huurappartementen.

Afmetingen: drie modules van 2 m x 2 m, opgesteld in een lichte boogvorm met onderlinge afstanden van 10 tot 15 m.

Materialen: 3 frames uit gerecycleerd staal met elastische banden die variëren in sterktes (in drie verschillende opstellingen: horizontaal, verticaal en los op variabele hoogte). Met weerbestendige afwerking.

Eigen technische tekening, Trimotion

HET BEELDARCHIEF VAN DE BUURT

Zintuig: zien | Categorie: cultuur & eten

Concept

Elke buurt heeft een verleden, maar weet elke bewoner wat dit verleden inhoudt? Het Beeldarchief van de Buurt maakt dat verleden zichtbaar. Het is een cilindervormige constructie van verticale panelen die individueel openklappen als deuren. Elk paneel bevat historische foto's en herinneringen die door de bewoners zelf en het museum van Lokeren werden aangeleverd: beelden van de vroegere haarsnijderij, van de Vondelbeek voor ze werd blootgelegd, van kinderen die opgroeiden in de wijk, en nog zo veel andere herinneringen. De installatie staat in het park als een object dat uitnodigt om te omcirkelen, te openen en te ontdekken. Het archief werkt niet via een gedeelde handeling maar via herkenning: het visuele herkennen van een gezicht, een plek of een moment uit de eigen omgeving activeert het gevoel van gedeelde identiteit en plaatsgebondenheid.

Van onderzoek naar ontwerp

Een plaats heeft vaak een verleden dat letterlijk onder haar oppervlak begraven ligt. Het beeldarchief haalt dat verleden boven en geeft het een plaats in het dagelijks leven van de buurt. Zo wordt de interventie niet enkel een tentoonstelling maar een gedeeld geheugen, een vertrekpunt voor gesprekken over wie er woonde en wie er nu woont. Soenen (2006)¹²⁰ beschrijft dit als het sociale karakter van de stad: kleine ontmoetingen rondom gedeelde betekenis vormen de onzichtbare sociale laag van een buurt. Robazza et al. (2015)¹²¹ tonen aan dat eigenaarschap over getoond materiaal de betrokkenheid van bewoners bij de publieke ruimte significant verhoogt. Wie een foto heeft aangeleverd, keert terug. Wie een foto herkent, zoekt de persoon die hem aanleverde.

Ontwerpkkeuzes

Eigen foto, Het beeldarchief

De cilindervorm is bewust gekozen: een gesloten cirkel maakt nieuwsgierig van buitenaf, maar nodigt uit om binnen te treden. Wie in het midden van de cirkel staat, is omgeven door het archief en bevindt zich tegelijk in een gedeelde ruimte met wie er ook is. Die ruimtelijke logica sluit aan bij de ontwerpprincipes van de genereuze ruimte die Callebaut¹²² beschrijft: een locatie die mensen uitnodigt zichzelf te overstijgen via vertrouwen, verbeelding en gastvrijheid. De panelen zijn beweegbaar en kunnen individueel worden geopend en gesloten. Die beweegbaarheid is functioneel: bezoekers kunnen de panelen openen om de foto's te bekijken en sluiten om een besloten ruimte te creëren. De variatie in formaat, textuur en ouderdom van de beelden creëert een visuele rijkdom die een neutrale inrichting nooit kan bieden. Een extra visueel effect ontstaat doordat de installatie rond een bestaande boom in het park wordt geplaatst. De boom groeit als het ware mee door de constructie, wat de installatie organisch en geworteld laat aanvoelen.

¹²⁰ Soenen, R. (2006). Het kleine ontmoeten: Over het sociale karakter van de stad. Garant.

¹²¹ Robazza, G. et al. (2015). Co-creation of temporary interventions in public space as a tactic to build community resilience. University of Portsmouth Research Portal. <https://researchportal.port.ac.uk/en/projects/co-creation-of-temporary-interventions-in-public-space-as-a-tactic/>

¹²² Callebaut, T. (z.j.). De genereuze ruimte: Een verwevend concept voor een wereld in beweging [Doctoraatsverhandeling, KU Leuven]. <https://research.kuleuven.be/portal/nl/project/3E140208>

Link met de drievoudige fragmentatie

Op de functionele laag biedt het scenario een concrete aanleiding om te stoppen en te kijken: de constructie is visueel herkenbaar van veraf, trekt de blik en wekt nieuwsgierigheid op. De sociale laag werkt het via eigenaarschap en gedeelde identiteit: bewoners die hun eigen foto's terugzien, voelen verbinding met de plaats en met elkaar. Op de zintuiglijke laag is het scenario sterk visueel: textuur, ouderdom en formaatvariatie van de beelden geven de ruimte een rijkheid die verder gaat dan architecturale vorm.

Toetsing aan de randvoorwaarden

Dit scenario is bijzonder geschikt voor de diverse buurtbevolking van Hoedhaar omdat het geen gemeenschappelijke taal of culturele achtergrond vereist. Beelden spreken direct. Het scenario werkt het sterkst wanneer de foto's herkenbare gezichten of plekken tonen die een gesprek uitlokken, en is daarmee het meest narratief van alle scenario's.

Technische uitwerking

Locatie: Open grasvlakte bij de speeltuin, rondom een bestaande boom die centraal staat in de cilinder.

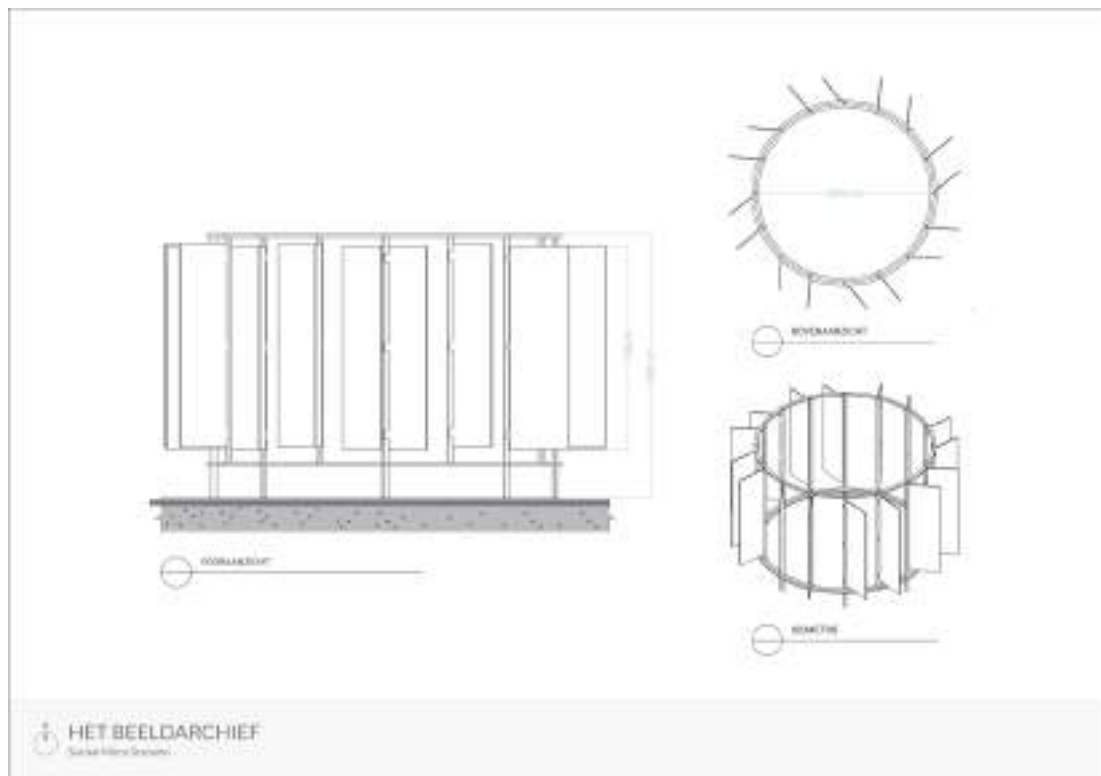
Afmetingen: Cilindervorm met een diameter van 3 m, hoogte 2 m 40. De constructie bestaat uit 16 panelen van elk 60 cm breed en 170 cm hoog, die als deuren open en dicht kunnen draaien.

Materialen: Gerecycleerd plaatmateriaal op een frame van gerecycleerd metaal. De foto's worden beschermd door een weerbestendige coating.

Beeldmateriaal: Aangeleverd door bewoners via een oproep die voorafgaand wordt verspreid in de wijk.

Facebook: Oude foto's van Lokeren en omstreken, Michel De Maeschalck

Eigen technische tekening, Het beeldarchief

2.5 DE OVERIGE SCENARIO'S

Naast de 4 kernscenario's werden ook bijkomende scenario's ontwikkeld die elk een eigen zintuig en sociale context aanspreken. Ze worden hier beknopt beschreven als ontwerprichtingen die in een volgende fase verder uitgewerkt kunnen worden.

HET KIJKVENSTER

Zintuig: zien | Categorie: natuur & duurzaamheid

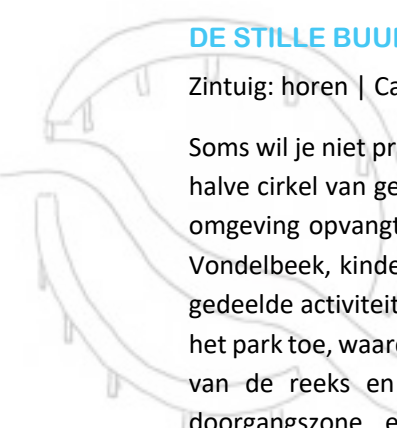
Is een vrijstaand kader met daarin een tweerichtingsspiegel van acryl en een ledscherm aan de achterzijde. Overdag werkt het glas als een transparante spiegel: wie ervoor staat, ziet zichzelf en het park achter zich. Wanneer het donker wordt en er iets te vertellen valt, wordt het scherm achter het glas wakker: de open grasvlakte voor het kijkvenster wordt dan een openluchtbioscoopzaal. Het kader functioneert als aanpasbare infrastructuur die door bewoners en buurtorganisaties naar eigen nood ingevuld kan worden, een openluchtcinema-avond, een buurtpresentatie, een tijdelijk tentoonstellingsscherm. Materialen: stalen frame, acryl tweerichtingsspiegel, weerbestendig ledscherm aan de achterzijde.

DE STILLE BUURT

Zintuig: horen | Categorie: natuur & duurzaamheid

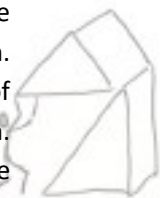
Soms wil je niet praten. Je wil gewoon ergens zijn waar ook anderen zijn, en luisteren naar wat er al is. Een halve cirkel van gebogen zitbanken rondom een verborgen soundscape die de bestaande geluiden van de omgeving opvangt en teruggeeft als een bewust samengesteld klanklandschap, bv: het kabbelen van de Vondelbeek, kinderstemmen in de verte, de wind door de bomen. De installatie maakt van luisteren een gedeelde activiteit zonder dat daar een woord aan te pas hoeft te komen. De halve cirkelvorm opent naar het park toe, waardoor solo-gebruik even logisch is als gedeeld gebruik. Het scenario is het meest ingetogen van de reeks en richt zich expliciet op mensen die publieke ruimte tot nu toe hoofdzakelijk als doorgangszone ervaren. Locatie: open centrale grasvlakte aan de noordelijke zone langs de Hoedenmakerstraat, meest zichtbare zone vanuit de omliggende woningen. Afmetingen: diameter circa 3 meter. Materialen: behandeld recuperatiehout, weerbestendige richtmicrofoons en luidsprekers op solarvoeding.

DE BUURTMARKT

Zintuig: proeven | Categorie: cultuur & eten

Op marktjes koop je nooit alleen wat je zoekt. Je koopt ook een gesprek, iets persoonlijk/zelfgemaakt, een naam. Brengt het principe van de markt als ruimte van gedeelde aanwezigheid terug naar de Hoedhaerstraat in de vorm van pop-up kraampjes die bewoners als mini-handelspandjes kunnen gebruiken. Op vaste momenten per week of maand kunnen bewoners er zelfgemaakte producten verkopen, ruilen of weggeven: gedroogde kruiden, gebak, handwerk, tweedehands spullen, restgroenten uit de moestuin. Amin (2002)¹²³ beschrijft markten als micropublics: alledaagse contactzones waar mensen van verschillende achtergronden naast elkaar staan voor een gedeeld object of activiteit. De Buurtmarkt is bijzonder geschikt als aanvulling op de handelspanden die al aanwezig zijn aan de Hoedhaerstraat. Locatie: open grasvlakte naast de Red Court. Formaat: openklapbare kraampjes.

¹²³ Amin, A. (2002). Ethnicity and the multicultural city: Living with diversity. *Environment and Planning*: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1068/a3537>

DE WATERPLAATS

Zintuig: voelen | Categorie: natuur & duurzaamheid

De Waterplaats maakt water tot een aanraakbaar en gedeeld element langs de wandelroute. Een organische constructie integreert drie watertappen op verschillende hoogtes: voor honden, kinderen en volwassenen. In de zomermaanden kan via een drukknop gedurende tien seconden een lichte watermist worden vrijgegeven, een korte zintuiglijke prikkel die de stap vertraagt en een gedeeld moment creëert voor wie er toevallig tegelijk langs loopt. Vlaams Instituut Gezond Leven, & The Human Link. (2024)¹²⁴ tonen aan dat mensen significant meer tijd doorbrengen in de buitenlucht nabij water en die omgevingen systematisch als aangenamer en rustgevender ervaren. De koelheid, het geluid en de aanraking verlagen de sociale waakzaamheid en verhogen de bereidheid tot verblijf.

DE GROENE ZONNEWERING

Zintuig: zien | Categorie: natuur & duurzaamheid

Op open, zonnige plaatsen in publieke ruimte ontbreekt vaak schaduw, wat verblijf op warme dagen ontmoedigt. De Groene Zonnewering biedt via een beplante constructie van klimplanten op een licht frame schaduw en beschutting. Het zintuiglijke hart van het scenario is het schaduwspel: naargelang de stand van de zon en de wind door de bladeren verandert het patroon van licht en schaduw op de grond voortdurend, wat de blik trekt en uitnodigt om te blijven. Spence¹²⁵ beschrijft, bewegend licht als een krachtige factor in de perceptie van comfort en aanwezigheid. De klimplantenwand is bovendien duurzaam en laag in onderhoud, verbetert de luchtkwaliteit en biedt een microhabitat voor insecten. Situering: op een open plek met veel zonbloomstelling, nabij een zitzone. Constructie: licht frame met klimplanten zoals klimop, wingerd of kamperfoelie. Materialen: gerecycleerd staal en zonnewerend doek.

¹²⁴ Vlaams Instituut Gezond Leven, & The Human Link. (2024). *Publieke ruimte aanpakken om mentale gezondheid te versterken*. Departement Zorg: <https://www.gezondleven.be/files/geestelijke-gezondheid/Kennisbundel-Gezond-Leven-THL-Publieke-ruimte-aanpakken-om-mentale-gezondheid-te-versterken-2024-definitief-zonder-illustraties.pdf>

¹²⁵ Spence, C. (2015). On the nose: The relative contributions of the chemical senses to the multisensory perception of the environment. *Chemosensory Perception*, 8(1), 29–35.

2.5 TOETSING EN REFLECTIE OP HET ONTWERP

OPZET VAN DE TOETSING

Een ontwerp dat vertrekt vanuit de behoeften van een specifieke gemeenschap, verdient ook getoetst te worden binnen die gemeenschap. Op 3 juni 2026 werden drie Sociale Micro Senario's effectief uitgewerkt en ingezet op de Hoedhaarsite, in samenwerking met De Moazoart. Natasja Pringels, coördinator van De Moazoart en externe promotor, stond in voor de organisatorische ondersteuning, de mobilisatie van buurtbewoners en het voorzien van de ruimtelijke mogelijkheid voor de interventie.

De toetsing vond plaats vanaf 14u (maar mensen kwamen al vanaf we begonnen op te stellen om 13u30) tot 15u30 en was laagdrempelig van opzet: er werden zelfgemaakte dessertjes zoals taarten en tiramisu voorzien, ook was er koffie en infused water. wat aansluit bij het onderzoeksargument dat een functionele aanleiding de drempel verlaagt om een publieke ruimte te betreden. Niemand moest een afspraak maken of zich ergens toe verbinden. Wie passeerde, kon aansluiten. Wie wilde blijven, bleef. Dat principe, contact mogelijk maken zonder het op te leggen, was niet enkel het centrale ontwerpprincipie van de Sociale Micro Senario's maar ook de methodologische grondslag van de toetsing zelf.

Eigen foto, Opzet toetsing Sociale Micro Senario's

Na afloop van de interventie werden de aanwezigen uitgenodigd om een korte enquête in te vullen. Die bevraging sloot inhoudelijk aan bij de enquête uit het vooronderzoek, zodat een vergelijking mogelijk was tussen de perceptie van de publieke ruimte vóór en na de interventie. De vragen peilden naar verblijfsgedrag, zintuiglijke beleving, openheid voor sociaal contact en de houding tegenover het format als terugkerend initiatief. De toetsing is geen experiment in de strikte wetenschappelijke zin, maar een designtoets in de geest van Research by Design: de interventie werd in de werkelijkheid geplaatst om te observeren hoe mensen haar gebruiken, wat ze uitlokt en wat ze niet uitlokt, en welke aanpassingen of verfijningen ze suggereert. Zoals de Vlaamse Overheid (2021)¹²⁶ beschrijft in haar kader voor gemengd gebruik van publieke ruimte, fungeert een tijdelijke interventie als een living lab: een plaats om te experimenteren, te testen en bij te sturen voor er definitieve keuzes worden gemaakt.

¹²⁶ Vlaamse Overheid, Departement Omgeving. (2021). Gemengd gebruik in de tijd: Ontwerpstrategie. <https://omgeving.vlaanderen.be/sites/default/files/2022-03/Gemengd%20gebruik%20in%20de%20tijd.pdf>

BEVINDINGEN EN REFLECTIE

In totaal bezochten 31 personen het event. Van hen vulden 16 de naenquête¹²⁷ in, wat neerkomt op een responsgraad van 52%. Die marge is bewust niet louter statistisch te interpreteren: een deel van de bezoekers beschikte niet over een smartphone, een ander deel had beperkte leesvaardigheid of verkoos geen vragenlijst in te vullen. Die realiteit is zelf een bevinding. Ze bevestigt dat een aanzienlijk deel van de buurtbevolking waarvoor dit ontwerp bedoeld is, structureel buitengesloten wordt van digitale bevragsinstrumenten. In een volgend iteratiestadium verdient de evaluatiemethode een laagdrempeligere vorm, zoals mondelinge bevraging of observatieprotocollen ter plaatse.

De enquêteresultaten: 13 van de 16 respondenten geven een maximale comfortscore van 5 op 5, de overige drie scoren 4 of 3. Twaalf respondenten gaven aan langer gebleven te zijn dan ze oorspronkelijk van plan waren. Als voornaamste factoren die hen deed vertragen of langer deden verblijven, worden de sfeer, de geur, de muziek, het eten en drinken, en de aanwezigheid van andere mensen het vaakst vermeld. Elf respondenten geven aan een gesprek te hebben gehad met iemand die ze niet of nauwelijks kenden. Dat is een hoge score voor een event dat geen sociale activiteiten oplegde en louter de condities voor ontmoeting creëerde. Alle zestien respondenten reageren positief op het idee dat de kruidenoever effectief in het park zou komen, met de meest voorkomende reactie: "Leuk! Hier ga ik zeker gebruik van maken."

Enkele antwoorden verdienen expliciete vermelding. Eén respondent schrijft dat "met een hapje een gesprekje vlotter gaat", wat aansluit bij de commensaliteitstheorie van Fischler (2011)¹²⁸ dat gedeeld eten de meest universele en laagdrempelige basis voor sociaal contact vormt. Een andere respondent schrijft "zien spreken doet spreken", een observatie die de triangulatiemechanismen van Whyte (1980)¹²⁹ bevestigt: een gedeeld object of gedeelde activiteit verlaagt de sociale drempel tot aanspreken omdat het een neutrale ingang biedt voor contact. De woorden die respondenten kiezen om het event samen te vatten, zijn veelzeggend in hun variatie: "samenhorigheid", "verruimend", "top", "zalig", "geslaagd", "hip", "fantastisch".

¹²⁷ Bijlage: google form enquête nr.2

¹²⁸ Fischler, C. (2011). Commensality, society and culture. *Social Science Information*, 50(3–4), 528–548.
<https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0539018411413963>

¹²⁹ Whyte, W. H. (1980). The social life of small urban spaces. Conservation Foundation.

OBSERVATIES PER SCENARIO

De observaties tijdens het event vullen de enquêtedata aan met kwalitatieve nuance.

Eigen foto, Opzet toetsing Sociale Micro Scenario's

Het meest opvallende moment deed zich voor bij het beeldarchief. Een bezoeker herkende haar grootvader in een van de historische foto's die voor het event waren verzameld. Dat ene moment van herkenning lokte direct een gesprek uit met omstaanders die zij niet kende, over wie haar grootvader was, wat de wijk ooit was en hoe die wijk veranderd is. Herkenning in getoond materiaal activeert betrokkenheid bij de ruimte en bij de anderen die er gebruik van maken. Ook Natasja bevestigde deze observatie: bezoekers gaven aan dat de foto's een directe reden waren om langer te blijven hangen en aan de praat te geraken. In een volgende iteratie verdient het archief een tweede laag waarbij elke foto vergezeld gaat van een korte contextzin, aangeleverd door de bewoner die het beeld indiende. Dat versterkt tegelijk het eigenaarschap en de informatiewaarde van de installatie.

Bij de Trimotion was de meest terugkerende reactie er een van nieuwsgierigheid gemengd met aarzeling: bezoekers wisten niet onmiddellijk wat de bedoeling was van de rekkers. Die onduidelijkheid is niet per definitie een ontwerpfout. Een zekere openheid in interpretatie betrokkenheid verhoogt en mensen uitnodigt het object actief te onderzoeken. Vanuit de buurt werd concreet gesuggereerd om een figuur toe te voegen die laat zien hoe de installatie gebruikt kan worden. Die suggestie is overgenomen: een eenvoudige pictogramweergave met de gebruiksmogelijkheden is dan ook toegevoegd.

De kruidenoever bleek het populairste scenario van de toetsing. Bezoekers raakten de planten aan, bogen voorover om te ruiken, wisselden namen van kruiden uit en stelden vragen over culinaire toepassingen. Die gedragssequentie, aanraken, ruiken, benoemen, vragen stellen, de sociale werking van gedeelde zintuiglijke prikkels: een gedeelde sensorische ervaring creëert een gedeelde referentie zonder dat daarvoor sociale intentie nodig is. De kruidenoever lokte bovendien intergenerationele interacties uit: oudere bezoekers deelden kennis over kruiden met jongere bezoekers die de planten niet herkenden, wat precies de informele overdracht van buurtkennis is die Jacobs (1961)¹³⁰ beschrijft als de levende stof van stedelijk samenleven. Tegelijk kwamen vanuit de buurt ook kritische maar betrokken vragen: wie gaat het onderhouden? Zal het niet vernield worden? Wat als iemand alle kruiden voor zichzelf plukt? Die vragen zijn geen tegenwerpingen maar

Eigen foto, Opzet toetsing Sociale Micro Scenario's

signalen van betrokkenheid. Ze bevestigen wat in het ontwerp bewust werd ingecalculeerd: de kruidenoever is pas levensvatbaar als een deel van de buurt zich er eigenaar van voelt. Het antwoord op de vraag wie het beheert, is dan ook niet een organisatie maar een gedeeld gevoel van verantwoordelijkheid dat door het ontwerp zelf wordt uitgelokt. De nabijheid van de bakken aan de woningen van omwonenden is daarin de motor, die bakken staan tegelijk ook in "de tuin" van de mensen die er vlakbij wonen.

¹³⁰ Jacobs, J. (1961). The death and life of great American cities. Random House.

KOPPELING AAN DE VIER ONTWERPPRINCIPES

De observaties tijdens de designtoets zijn consistent met de vier principes die het vooronderzoek formuleerde op een manier die de theorie niet kon voorzien: niet abstract maar lichamelijk en observeerbaar. (Hoewel de eenmalige opzet zonder controleconditie geen bevestiging toe laat)

Het principe van zintuiglijke uitnodiging werd bevestigd door de directe lichamelijke reactie van bezoekers op geur, textuur en smaak. De kruidenoever trok mensen aan via reuk voordat ze een bewuste keuze maakten om te stoppen. Het principe van passieve aanwezigheid als vertrekpunt werd bevestigd door het hoge aantal spontane gesprekken dat ontstond zonder dat daarvoor een sociale opdracht werd gegeven. Elf van de zestien respondenten spraken met iemand die ze niet kenden, in een setting die dat uitdrukkelijk niet verplichte. Het principe van de functionele aanleiding werd bevestigd door de rol van het picknick-aanbod als initiële aantrekker: de geur en het visuele effect van het eten trok bezoekers in eerste instantie aan, waarna ze langer bleven dan gepland. Lee en Min (2022)¹³¹ tonen aan dat warme geur prikkels de behoefte aan sociale verbondenheid verhogen en prosociaal gedrag stimuleren, en het event bevestigde dat effect in de praktijk. Het principe van tijdelijkheid als bewuste strategie werd bevestigd door de manier waarop de niet-definitieve uitstraling van de ontwerpen nieuwsgierigheid en actieve betrokkenheid uitlokte. Bezoekers gingen vrijwel direct op de installaties af om eraan te voelen, te ruiken en te onderzoeken wat ze deden. Een ontwerp dat zichtbaar tijdelijk en experimenteel is, communiceert dat het in wording is, wat mensen het gevoel geeft dat hun aanwezigheid en reactie ertoe doen.

EEN LAATSTE OBSERVATIE

Een detail dat Natasja Pringels na het event optekende, is misschien de meest bemoedigende bevinding van allemaal: een deel van de bezoekers was ervan overtuigd dat de installaties definitief in het park zouden komen. Ze zagen het niet als een tijdelijk experiment maar als een begin. Dat misverstand is eigenlijk een bemoedigend signaal dat het ontwerp als vanzelfsprekend werd ervaren in de ruimte. Wie de ruimte betrad, geloofde dat ze er hoorde. En dat geloof, hoe kort en vluchtig ook, is precies het soort moment waaruit een buurt groeit.

Eigen foto, Opzet toetsing Sociale Micro Scenario's

¹³¹ Lee, S., & Min, D. (2022). Sensory stimuli to sustainable social wellbeing: A multimodal approach based on warm scent. Behavioral Sciences, <https://www.mdpi.com/2076-328X/12/5/146>

2.6 CONCLUSIE EN EINDPRODUCT

Dit onderzoek vertrok vanuit een vraag die persoonlijk en tegelijk breed maatschappelijk is: waarom voelen mensen zich eenzaam in volle steden, en wat kan ontwerp daaraan doen? Het antwoord dat dit onderzoek formuleert, is geen enkelvoudige oplossing. Het is een gelaagd kader dat drie onderling verbonden niveaus verbindt: een functionele laag die mensen een aanleiding geeft om te komen en te blijven, een sociale laag die toevallig contact mogelijk maakt zonder het op te leggen, en een zintuiglijke laag die het lichaam bereikt voor de geest beslist. De drie lagen samen vormen de drievoudige fragmentatie van de Hoedhaarsite: elk op zich onvolledig als diagnose, maar samen een concreet vertrekpunt voor ontwerp.

De centrale onderzoeksvraag luidde: hoe kan zintuiglijk en ruimtelijk ontwerp bijdragen aan het verminderen van eenzaamheid en het versterken van sociale cohesie in een stedelijke context? Het antwoord dat dit onderzoek na vooronderzoek, locatieanalyse, kwalitatief en kwantitatief empirisch onderzoek en een designtoets in de praktijk kan formuleren, is dat zintuiglijk en ruimtelijk ontwerp sociale cohesie versterkt wanneer het gelijktijdig drie condities creëert: een aanleiding om te verblijven, een format dat ook solo-gebruik normaliseert, en een atmosfeer die de sociale waakzaamheid verlaagt. Geen van die condities werkt op zichzelf. Samen creëren ze de omstandigheden waarbinnen toevallig contact waarschijnlijker wordt, dat is het doel van ontwerp voor sociale innovatie.

De Sociale Micro Senario's zijn het concrete eindproduct van dit onderzoek. Het zijn vijf zintuiglijk georiënteerde, tijdelijke ruimtelijke installaties die elk via een ander zintuig een conditie scheppen voor gedeelde aanwezigheid op de Hoedhaarsite: de stille buurt via geluid, de kruidenoever via geur, de gedeelde vuren via smaak en warmte, het bewegingsspoor via tactiliteit en beweging, en het beeldarchief via visuele herkenning en geheugen. Ze zijn niet ontworpen als definitief stedenbouwkundig antwoord, maar als overdraagbare hypothesen: kleine, omkeerbare opstellingen die kunnen worden getest, bijgestuurd en herhaald in andere contexten.

De designtoets leverde empirische bevestiging van de vier ontwerpprincipes die het vooronderzoek formuleerde. Bezoekers bleven langer, spraken vreemden aan, raakten installaties aan, deelden zintuiglijke ervaringen en lieten weten de ontwerpen te willen zien terugkeren. Het beeldarchief lokte gesprekken uit over familiegeschiedenissen en buurtidentiteit. De kruidenoever genereerde intergenerationele interacties rond gedeelde kennis. Het picknick-aanbod bleek een krachtige katalysator die de drempel tot verblijf radicaal verlaagde. Die bevindingen zijn niet representatief in de statistische zin, maar ze zijn wél betekenisvol als designbewijs: ze tonen dat de theoretische redenering in de praktijk herkenbaar wordt, en dat de condities die het ontwerp creëerde lijken bij te dragen aan het gedrag dat de theorie beschrijft. Daarbij moet worden opgemerkt dat alternatieve verklaringen niet kunnen worden uitgesloten: het nieuwigheidseffect van een eenmalige interventie, de aanwezigheid van gratis eten en drinken kunnen elk afzonderlijk of samen het verblijfsgedrag hebben beïnvloed. Dat het ontwerp een rol speelde is aannemelijk gezien de inhoudelijke reacties van deelnemers, maar zonder controleconditie kan die rol niet worden geïsoleerd van deze contextuele factoren.

Dit onderzoek is klein van schaal maar groot van ambitie. Dat is geen verontschuldiging, dat is een keuze. Zo was de designtoets eenmalig en de langetermijneffecten op sociale cohesie blijven onmeetbaar binnen de tijdshorizon van dit project. Of de gevonden patronen zich herhalen in andere contexten, is een open vraag. Dit onderzoek is dan ook een eerste verkenning, geen eindpunt. Wat het wel laat zien, is dat de ruimte er al is. Wat ontbreekt, is de uitnodiging. Een kruidenoever, een archief van buurtfoto's, een gedeelde tafel: kleine ingrepen die samen een sfeer creëren die van een park een buurt maakt. Niet door mensen te verplichten samen te zijn, maar door het eenvoudiger te maken om dat te worden.

SYNTHESE OVERZICHT: DE MATRIX

De Sociale Micro Senario's zijn niet één ontwerp maar een systeem. Ze zijn georganiseerd in een matrix die twee assen kruist: vijf zintuigen als rijen en drie thematische categorieën als kolommen, namelijk Cultuur & Eten, Bewegen & Spelen en Natuur & Duurzaamheid. Elk snijpunt in die matrix is een potentieel scenario, een conditie voor gedeelde aanwezigheid die via een ander zintuig en een andere sociale laag werkt.

Eigen visualisatie, Sociale Micro Senario's

BIBLIOGRAFIE

BOEKEN

Gehl, J. (2010). Cities for people. Island Press.

Gehl, J. (2011). Life between buildings: Using public space (6th ed.). Island Press.

Gunn, W. G., Otto, T. O., & Smith, R. C. S. (2013). Design anthropology: Theory and practice. Bloomsbury Academic.

Jacobs, J. (1961). The death and life of great American cities. Random House.

Kahn, L. (1991). Writings, lectures and interviews. Rizzoli.

Lydon, M., & Garcia, A. (2015). Tactical urbanism: Short-term action for long-term change. Island Press.

Manzini, E. (2015). Design, when everybody designs: An introduction to design for social innovation. MIT Press.

Smith, R. C., Vangkilde, K. T., Kjaersgaard, M. G., Otto, T., Halse, J., & Binder, T. (Eds.). (2022). Design anthropological futures. Routledge.

Zumthor, P. (2006). Atmospheres: Architectural environments, surrounding objects. Birkhäuser.

Luyendijk, J. (2025). De fijne stad. [Horizons.eco, 2025]: <https://www.defijnestad.nl>

Soenen, R. (2006). Het kleine ontmoeten: Over het sociale karakter van de stad. Garant.

Randall Collins. (2004). Interaction ritual chains. Princeton University Press.

MASTERSCRIPTIES/ESSAYS

Callebaut, T. (z.j.). De genereuze ruimte: Een verwevend concept voor een wereld in beweging [Doctoraatsverhandeling, KU Leuven]. <https://research.kuleuven.be/portal/nl/project/3E140208>

Van Solingen, A. (2020). De manifestatie en ervaring van verbinding in betekenisvolle levensmomenten [Masterscriptie, Universiteit Twente]. https://essay.utwente.nl/fileshare/file/80425/Solingen-van_MA_BMS.pdf

Amin, A. (2002). Ethnicity and the multicultural city: Living with diversity. Environment and Planning: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1068/a3537>

CONFERENTIEBIJDAGEN & PROCEEDINGS

GAAGA. (2018). De Hartlijn, Leiden. <https://gaaga.nl/De-Hartlijn-Leiden>

Robazza, G., et al. (2015). Co-creation of temporary interventions in public space as a tactic to build community resilience. University of Portsmouth Research Portal. <https://researchportal.port.ac.uk/en/projects/co-creation-of-temporary-interventions-in-public-space-as-a-tacti/>

Whyte, W. H. (1980). The social life of small urban spaces. Conservation Foundation.

WEBSITES & (WETENSCHAPPELIJKE) ARTIKELEN

- Aletta, F., Kang, J., & Axelsson, Ö. (2016). Soundscape descriptors and a conceptual framework for developing predictive soundscape models. *Landscape and Urban Planning*, 149, 65–74. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0169204616000074?via%3Dihub>
- Bergefurt, L., Janssen, I., van den Berg, P., & Arentze, T. (2019). Loneliness and life satisfaction explained by public-space use and mobil. <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC6862387/>
- Fischler, C. (2011). Commensality, society and culture. *Social Science Information*, 50(3–4), 528–548. <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0539018411413963>
- Gemeente Leiden. (2021). Verbeteren openbare ruimte Bio Science Park. <https://gemeente.leiden.nl>
- Project for Public Spaces. (2023). What is placemaking? Geraadpleegd via <https://www.pps.org/article/what-is-placemaking>
- Make Space for Girls. (z.d.). Make Space for Girls. Geraadpleegd via: <https://www.makespaceforgirls.co.uk>
- Boyce, P. R. (2014). *Human factors in lighting* (3rd ed.). CRC Press.
- Globa, A., Wang, R., & Beza, B. B. (2019). Sensory urbanism and placemaking: Exploring virtual reality and the creation of place. In *Intelligent & informed: Proceedings of the 24th International Conference of CAADRIA* (Vol. 2, pp. 737–746). CAADRIA. https://papers.cumincad.org/cgi-bin/works/paper/caadria2019_211
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. Simon & Schuster.
- Urban Design Lab. (2025). Tactical urbanism: Turning streets into social spaces. <https://urbandesignlab.in/tactical-urbanism-turning-streets-into-social-spaces/>
- playField. (z.d.). A.R.C. / A Real Catastrophe. Geraadpleegd via <https://playfield.be>
- Haas, T. (2024). Decoding urban loneliness: Exploring an emerging concept. *Scholars Journal of Psychology and Behavioral Sciences*, 8(2). <https://lupinepublishers.com/psychology-behavioral-science-journal/fulltext/decoding-urban-loneliness-exploring.ID.000284.php>
- Lee, S., & Min, D. (2022). Sensory stimuli to sustainable social wellbeing: A multimodal approach based on warm scent. *Behavioral Sciences*, 12(5), 146. <https://www.mdpi.com/2076-328X/12/5/146>
- Kempster, C., & Jamrozik, J. (z.d.). Social Infrastructures: <https://www.ck-ij.com>
- Zoetmulder, E. Sens-care platform. <https://zoetmulder.eu/sens-care-platform/>
- Granovetter, M. S. (1973). The strength of weak ties. *American Journal of Sociology*, 78(6), 1360–1380. <https://www.journals.uchicago.edu/doi/10.1086/225469>
- Heu, L., & Brennecke, T. (2023). By yourself, yet not alone: Making space for loneliness. *Urban Studies*, 60(16), 3187–3197. <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/00420980231169669>
- Robazza, G., & Caputo, S. (2021). Community resilience and the co-creation of urban spaces. *The Journal of Public Space*, 6(1), 1–20.
- Rowley-Abel, L., Stafford, M., & Becares, L. (2025). Neighbourhood social cohesion, loneliness and wellbeing. *Health & Place*, 91, 103388. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1353829225000036>

Spence, C. (2015). Multisensory flavor perception. *Cell*, 161(1), 24–35. <https://doi.org/10.1016/j.cell.2015.03.007>

Spence, C. (2015). On the nose: The relative contributions of the chemical senses to the multisensory perception of the environment. *Chemosensory Perception*, 8(1), 29–35. <https://doi.org/10.1007/s12078-015-9182-x>

Spence, C. (2025). Reflecting on The Merging of the Senses: A cognitive psychology perspective. *Multisensory Research*, 38(4–5), 231–253. <https://doi.org/10.1163/22134808-bja10139>

Valdez, P., & Mehrabian, A. (1994). Effects of color on emotions. *Journal of Experimental Psychology: General*, 123(4), 394–409. <https://doi.org/10.1037/0096-3445.123.4.394>

Kahn, L. (1991). Writings, lectures and interviews. Rizzoli.

Project for Public Spaces “Sociability: Public Spaces as an Antidote to Isolation” (2023). <https://www.pps.org/article/sociability-public-spaces-as-an-antidote-to-isolation>

Zoetmulder, E. (n.d.). Sens-care platform. <https://zoetmulder.eu/sens-care-platform/>

“Tactical Urbanism: Turning Streets Into Social Spaces” (Urban Design Lab, 2025) <https://urbandesignlab.in/tactical-urbanism-turning-streets-into-social-spaces/>

Riou, M. (2022). William H. Whyte's recipe for good public spaces. *The Urban Mycelium*. <https://theurbanmycelium.com/william-whyte-recipe-for-good-public-spaces/>

Team Vlaams Bouwmeester & Fietsberaad Vlaanderen. (2019). Leefbuurten: Verkennend onderzoek: <https://www.vlaamsbouwmeester.be/nl/zoek?s=leefbuurten>

Toolshero. (z.d.). McGurk-effect: <https://www.toolshero.nl/psychologie/mcgurk-effect/>

Anthropic. (2025). Claude (versie Sonnet 4.6) [Grote taalmodel]. <https://claude.ai>

RAPPORTEN & STUDIES

Interreg Central Europe. (2023). Tactical urbanism and digital campaigning: PopUpUrbanSpaces baseline study. https://www.interreg-central.eu/wp-content/uploads/2023/10/PopUpUrbanSpaces_BaselineStudy_final.pdf

Project for Public Spaces. (2023). Sociability: Public spaces as an antidote to isolation. <https://www.pps.org/article/sociability-public-spaces-as-an-antidote-to-isolation>

Vlaamse Overheid, Departement Omgeving. (2021). Gemengd gebruik in de tijd: Ontwerpstrategie. <https://omgeving.vlaanderen.be/sites/default/files/2022-03/Gemengd%20gebruik%20in%20de%20tijd.pdf>

Lee, S., & Min, D. (2022). Sensory stimuli to sustainable social wellbeing: A multimodal approach based on warm scent. *Behavioral Sciences*, <https://www.mdpi.com/2076-328X/12/5/146>

Vlaams Instituut Gezond Leven, & The Human Link. (2024). Publieke ruimte aanpakken om mentale gezondheid te versterken. Departement Zorg. <https://www.gezondleven.be/files/geestelijke-gezondheid/Kennisbundel-Gezond-Leven-THL-Publieke-ruimte-aanpakken-om-mentale-gezondheid-te-versterken-2024-definitief-zonder-illustraties.pdf>

GEBRUIK VAN AI

In dit werk werd generatieve AI (Claude, model Sonnet 4.6, ontwikkeld door Anthropic)¹³² gebruikt als ondersteunend instrument binnen de toegelaten zones, conform het afsprakenkader van Howest voor Toegepaste Architectuur. De AI werd niet gebruikt om inhoud volledig te genereren of om zelf het eindproduct te produceren, maar uitsluitend als hulpmiddel bij het denk- en schrijfproces. Alle inhoudelijke keuzes, argumentaties, onderzoek beslissingen en conclusies zijn eigen werk.

Volgende AI-toepassingen werden gebruikt:

TEKSTVERWERKING

Herschrijven van eigen teksten voor verbeterde structuur, helderheid en academische toon. Verfijnen van formuleringen in de beschrijving en omzetten van ruwe notities en denkstappen naar coherente paragrafen, waarbij de inhoud steeds zelf werd aangeleverd. Esmond¹³³ werd ingezet voor geautomatiseerde feedback op het rapport. Op de schrijfstijl, structuur en coherentie. De suggesties werden kritisch beoordeeld en al dan niet overgenomen, de keuzes bleven eigen verantwoordelijkheid.

ONDERSTEUNING BIJ LITERATUUR- EN BRONNENVERWERKING

AI werd gebruikt om reeds door mezelf geselecteerde en aangeleverde bronnen te helpen structureren en te verduidelijken, waaronder teksten van Manzini, Gehl en De Genereuze Ruimte. Verduidelijken van theoretische concepten op basis van bronnen die ik zelf heb aangedragen. Er werd geen nieuwe inhoud gegenereerd: Claude werkte uitsluitend met materiaal dat ik zelf heb aangeleverd en geselecteerd.

ONDERZOEKSSTRUCTUUR EN METHODOLOGIE

Brainstormondersteuning bij het opstellen van deelvragen en het onderzoeksproces (literatuurstudie, observaties, interviews, enquête, synthesesemodel). Ordenen van reeds aanwezige ideeën tot een methodologisch kader, gebaseerd op de design-based research-benadering die ik zelf had gekozen. De inhoud en richting werden steeds zelf bepaald; Claude hielp me enkel om dit gestructureerd te verwoorden.

VERWERKING VAN INTERVIEWS EN ENQUÊTERESULTATEN

AI hielp bij het omzetten van sound to tekst voor de interviews en gaf samenvattende analyses van de door mij uitgevoerde interviews (Kelly, Ikram, Senne, Lauren). Ook de enquêteresultaten, op basis van documenten die ik zelf had opgeladen. De AI genereerde geen nieuwe inzichten of fictieve informatie, maar hielp patronen en terugkerende thema's in het aangeleverde materiaal te benoemen.

BEELDVORMING EN VISUALISATIE

Vizcom (Vizcom Inc.)¹³⁴ werd gebruikt voor het genereren van foto-realistische renders op basis van eigen SketchUp-modellen. De tool zette technische basisrenderings om naar gedetailleerde beeldmateriaal van de ontworpen installaties. Alle composities, camerastandpunten en ontwerpkeuzes werden zelf bepaald; Vizcom verzorgde enkel de visuele verfijning van het aangeleverde materiaal.

KRITISCHE REFLECTIE EN VERWOORDING

AI werd gebruikt om eigen reflecties beter te formuleren, zonder inhoudelijk iets toe te voegen. De kern van elke reflectie werd zelf aangeleverd; Claude verzorgde enkel voor een consistente en structurele ondersteuning.

¹³² Anthropic. (2025). Claude (versie Sonnet 4.6) [Grote taalmodel]. <https://claude.ai>

¹³³ Esmond: Esmond. (2025). *Esmond: Weet wat te fixen, voor je indient* [AI-feedbacktool] <https://esmond.be>

¹³⁴ Vizcom. (2025). *Vizcom: Turn sketches into full-fidelity 3D renders, instantly* [AI-ontwerptool] <https://vizcom.com>

BIJLAGEN

INTERVIEWVRAGEN EN -TRANSCRIPTEN

Interview Ikram:

Oké, dus hallo. Kunt u even uw naam en uw leeftijd zeggen alsjeblieft? Hallo, ik ben Ikram, ik ben 21 jaar oud. Woont u hier of passeert u hier? Ik woon hier niet. Dus wat brengt u hier vandaag naar Hoedhaar? Een vriendin van mij woont hier. Wat verandert er voor u qua gevoel als u hier door de wijk rondloopt? Ik krijg hier een vrij open gevoel, met het groen dat hier zichtbaar is. Ik vind het wel fijn om hier rond te stappen. Ja, dat is het eigenlijk wel goed. Hoe zou je de wijk hier in één zin omschrijven? Als een vrij diverse wijk, maar nog steeds wel een beetje afgesloten. Iedereen is nog steeds wel een klein beetje op zichzelf. Zou je de wijk hier aanraden? Als je in een park iets gaat drinken, zou je deze wijk voorstellen? Nee. Waarom niet? Ik weet niet, ik heb er nooit echt over nagedacht. Er is wel een parkje waar je je kan neerzetten, maar het is niet echt verwelkomend. Het spreekt mij niet echt aan. Voel je je hier veilig als je hier overdag of zaterdag rondloopt? Ja, dat wel. Het is niet dat je bang bent? Nee, dat niet. Je zei dat je hier voor een vriendin bent, zijn er verder nog mensen die je hier kent? Mijn nonkel woont hierachter. Mijn oma woont aan Patershof, dus dat is hier eigenlijk twee minuten van. Is er wel nog iets dat je kwijt wilt? Nee, dat is het eigenlijk. Dankjewel. Geen probleem.

Interview Kelly

Kan je even je naam en je leeftijd zeggen? Voor- en achternaam? IK ben kelly, 46 jaar. Hoe lang woon je hier al? 3 jaar Hoe zou je de wijk hier in één zin omschrijven? Is er iets dat je graag zou veranderen hier waar je je aan stoort? Parking soms? Maar voor de rest... Je bent hier graag? Ja Heb je hier al onveilig gevoeld? Of dat je dacht, dat vind ik niet zo kosher? Ik heb wel van andere bronnen gehoord dat er soms vandalisme is. Ja, maar wij hebben er geen last van gehad. Dus nee. Niks waar je aan stoort? Nee. Hoeveel mensen ken je hier in de buurt? Kun je zeggen dat je hier veel vrienden hebt in de wijk? Dat je hier veel mensen kent? Of is het meer zo... Echt kennissen vanziens. Ja, vanziens, maar niemand dat je echt persoonlijk kent... Nee. En heb je daar nood aan? Nee. Welke momenten hier in de wijk zijn momenten waarvan je wel het gevoel hebt dat het de bewoners mee samenbrengt? Of gebeurt er hier echt niets? Het is gewoon, iedereen woont hier en... Er gebeurt niets. Wat vind je van het speelplein en van de Red Court? Heb je daar last van? Nou ja, daar heb ik niet echt last van. En heel af en toe passeer ik daar om met de hond te wandelen. Maar dan is dat meestal over de middag tijdens de lunch. Dus ik heb daar geen last van. Het is hier vooral je woonplaats met plaats om je hond uit te laten? Ja. En dan zie je... Het probleem is dat dat niet echt... Maar de reden waarom je de mensen hier niet echt kent... Is dat dan meer leeftijdsverschil? Of meer cultuurverschillen? Gewoon, ik ben te weinig thuis. Ik ga werken en als ik thuis kom... Oké, oké, oké. En dan mis je hier nog iets in de wijk om het meer als thuis te laten voelen? Ik denk eigenlijk onder die witte appartementen, daar zou een buurtwinkel kunnen of dergelijke mogen komen. Dus meer iets van winkels en dingen om te doen? Ja, dat is het enige. Oké. Dat was het. Bedankt.

Interview Lauren

Oké, hallo, dag Lauren. Mag ik u enkele vragen stellen? Ja hoor, natuurlijk. Als eerste, bent u hier bewoner? Ja. Oké, waar woont u? Ik woon aan de Oeverwoningen, aan de Rode Huisjes. Het is daar een woonwijkje en ik woon daar graag. Is er iets in uw woonwijk dat je nog mist om je meer thuis te laten voelen? Ik denk meer sociale samenhang. Ik heb toch het gevoel dat we wonen wel in één samenleving, samen. Maar

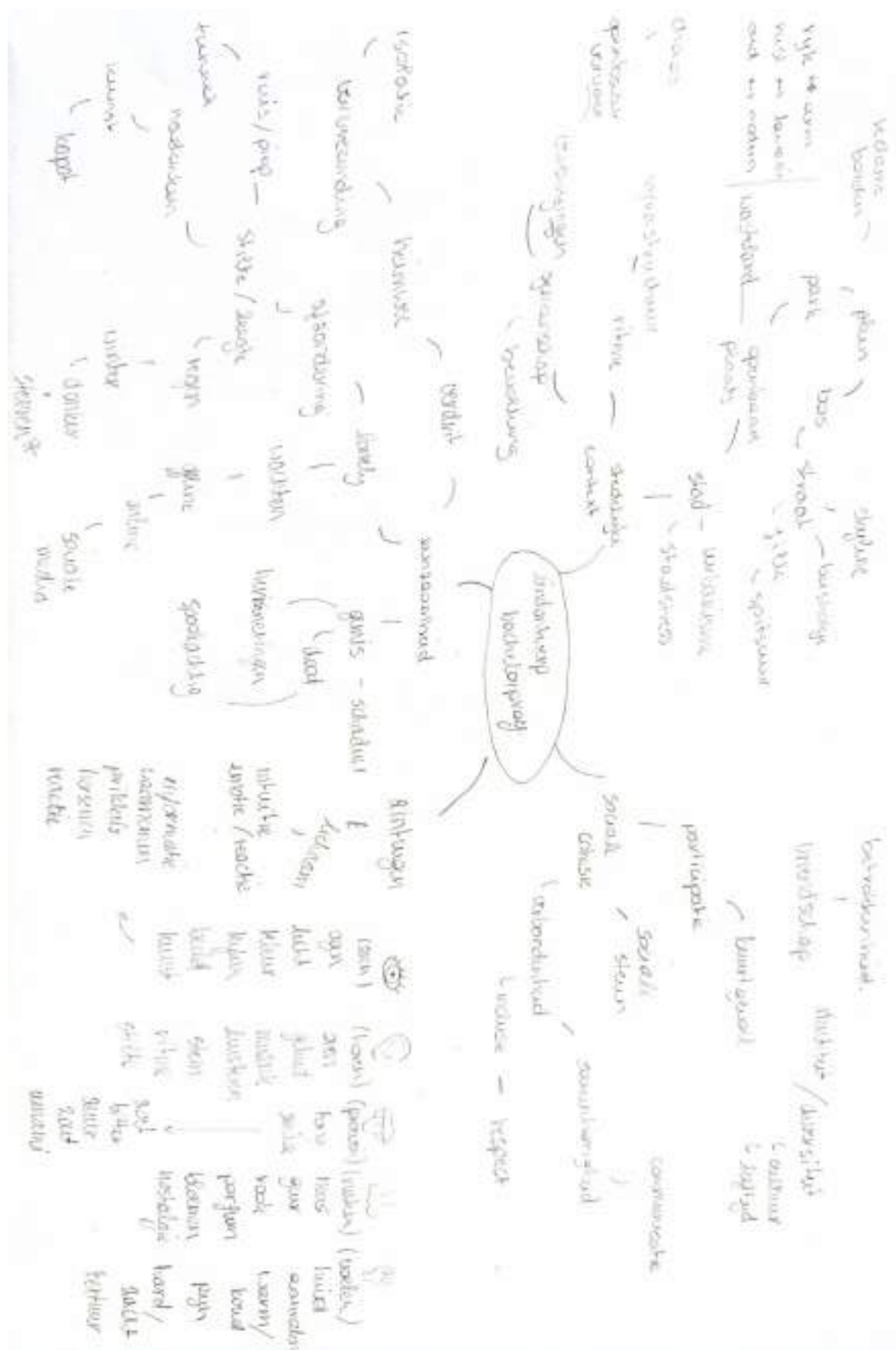
ergens toch een beetje gescheiden van elkaar. En ik mis wel bepaalde activiteiten, ook voor de jeugd zeker, want ik ben nog maar twintig. Ik zou graag toch wel activiteiten hebben die de jeugd vooral aanspreken, want in Lokeren is er wel weinig te doen rondom de jeugd, vind ik. Heb je verder contacten met mensen van de moskee, van de cohousingplannen, van de private woningen of de blokken hier rond allemaal? Ik heb wel een paar contacten, in de appartementsgebouwen vooral. Een verre familie woont daar in het bijziengebouw, zal ik zeggen. En in de witte blokken woont mijn vriend, zijn beste maat. Voor de rest, ik ken er veel vanziens, van te passeren met de wandelingen dat ik maak met mijn hond, maar voor de rest eigenlijk niet echt. Hoe zou je Goedhaar in één zin beschrijven? Dat is moeilijk. Ik ga even nadenken over wat ik allemaal heb gezegd. Ik zou het eerder beschrijven als de verse buurt waar verschillende culturen naast elkaar bestaan. Dus niet met elkaar, maar naast. Wat vind je het mooiste aan Goedhaar? Ik vind het echt een toffe wandelpaden hier. Ook de speeltuin voor de kinderen is redelijk uitgebreid. Voor de kinderen is er hier wel een veilig gevoel. Ze mogen hier spelen, ze mogen hier hunzelf zijn. Ze hebben hier wel een bepaalde speelvrijheid. Maar voor de rest... Ik vind ook de architectuur redelijk modern. Maar toch, de beige tinten hier vind ik ook wel aantrekkelijk. Is er iets dat de mensen hier uit elkaar drijft? Iets van cultuur, leeftijdsverschillen? Ik denk vooral dat... Ik ben nu een van de jonge generaties, maar ik denk dat de oude generaties van de Belgen een heel grote grens en muur zien tussen de Marokkaanse of Turkse gemeenschap. Dat vind ik soms wel heel spijtig. Want ik moet eerlijk zeggen... De Marokkaanse of Turkse mensen spreken soms meer of zeggen straks een hallo of een goeie dag dan de Belgische mensen. Als ik mijn probleem analyseerde, heb ik vaak dingen terug zien over vuurwerk. Hoe sta jij hierover? Het eerste jaar toen ik hier woonde, ik woon nu al drie jaar, had ik daar geen last van. Dan viel dat heel goed mee. Overal heb je iemand die in de tuin vuurwerk aansteekt. Dat was redelijk uit elkaar getrokken. Maar het tweede jaar, dus vorig jaar, begon dat toch al redelijk met de straatjongeren. Die waren overal in het park bommen aan het afsteken. Dat waren wel serieuze knallen. Mijn honden waren ook een beetje in paniek, maar dat is logisch. Ik ging dan ook buiten gaan staan en kijken naar het vuurwerk, want ik vind dat ook wel spectaculair en mooi om te zien. Maar dit jaar was er wel heel veel problemen daarom. Nu was het niet alleen de lucht als het schoot, maar ook tegen de appartementsgebouwen. Als je zo'n vuurpijl ziet op je terras... Ik zeg ze maar een scheretje te roken en opeens krijg je een vuurpijl in je gezicht. Dat kan wel ernstige gevolgen hebben. Maar ikzelf heb daar niet echt een probleem over gemaakt. De politie is daarmee bezig. Zit er verder veel last van? Pardon? Pardon? Van de ismo? Zit er verder veel last van vandalisme? Ah, vandalisme. Ik heb een vriendin die bij de politie was. Ze zegt dat er hier en daar in Goedhaar vandalisme gebeurt. Gelijk beschilderingen op een gevel. Het is niet met graffiti gedaan, het was met haarverf. Maar voor de rest zijn de ruiten kapot of zo. Daar heb ik zelf langs mijn kant van het park nog niet iets van opgemerkt. Maar langs de andere parken, zoals de Red Court, hebben ze blijkbaar hier en daar vandalisme. Maar dan denk ik ook weer dat ze naar mijn voetbal spelen. Dus dan is het logisch dat er een keer een ruit wordt uitgeschopt. Ik vind ook dat zij jongeren dat niet expres doen, denk ik. Maar ja, eigenlijk niet. Maar het is over het algemeen wel veilig? Ja. Oké. Dan ga ik nog een laatste vraag stellen. Wat denk je dat vandalisme of de bommetjes en zo, wat daar tegenhoudt? Denk je dat meer regels beter gaan werken? Of als mensen elkaar beter kennen, wordt er meer respect getoond? Ik denk sowieso... Het eerste gedeelte. Ik vind dat ze er wel een beetje strenger moeten op anticiperen. De politie zelf. Hier hangen ook bepaalde camera's. Maar ik heb soms het gevoel dat ze er eigenlijk totaal niet naar kijken. Bij mijn auto was er nu ook een grote kras erop. Maar de camera stond gedraaid, dus ze zagen het niet. Dan vind ik het ook een beetje... Als je weet dat dit een soort risicopark is, vind ik dat ze hier meer bewaking moeten zetten of eventueel meer moeten patrouilleren. Maar dat doen ze wel al vaak. Daar ben ik me bewust van. Op het tweede geval, het elkaar beter herkennen, kan ook wel zeker iets doen. Om eerlijk te zijn... Ik denk niet dat er iemand vuurwerk gaat afsteken tegen de gevel van zijn familie, neef, nicht of beste maat. Dus ik denk ook wel dat het probleem, de put van het kennen en het niet kennen, groter en dieper is gegraven dan we zelf verwachten. Oké, dat was het. Dank je wel. Oké, graag gedaan.

Interview Senne

Oké. Goeddag meneer, kunt u even uw naam en uw leeftijd zeggen? Mijn naam en leeftijd? Senne Schepens, 24 jaar. Oké. En u woont hier? Ja. Hoe zou u Hoedhaar in één zin omschrijven? Ehm, ja, groot, modern. En maar een zin. Een zin? Ja. Dat is niet erg. Drie dingen die u deze wijk omschrijft: groot, modern. Groot, modern, en parking. Parking, oké. Is dat het mooiste en hetkrachtigste aan Hoedhaar, vindt u? Wat? Die drie dingen? Nee, de parking. Ah. Euh, het mooiste niet, het krachtigste wel, denk ik, ja. Oké. Is er iets dat u graag zou veranderen aan Hoedhaar? Iets? Ja. Ja? Zeg het eens. Ehm, meer privéparking. Oké. Heeft u daar last van? Ja. Iets waar u nog last van heeft? Euh, soms is het een paar jongeren, maar ja, dat is het altijd wel, denk ik. Vandalisme? Euh, je dat gebeurt wel af en toe. We hebben er persoonlijk nog niet echt last van gehad, maar andere mensen in de buurt wel, dus. En wat denkt u dat daar de beste oplossing voor is: meer regels of elkaar beter kennen hier in de wijk? Beter kennen, ja. Regels gaan niet helpen, want dan gaan ze nog meer dingen willen uitsteken. Ik denk, wel, af en toe een keer, ja, was dat stadswacht nog een keer passeerd, en de politie passeerde wel regelmatig, maar dan had je gewoon elkaar wat beter leren kennen, ja. Is er hier een buurtwacht? Stadswacht? Stadswacht, ja. Maar die passeert niet zoveel, denk ik. Kent u hier veel mensen in de buurt, of is het enkel zo eens van elkaar te zien dat je denkt: ja, die herken ik? Zolang woon ik er nog niet, hè. Een paar, ja, een paar. Maar vooral van ziens en zo. Twee woorden of zo, nee. Oké, oké. Is er nog iets dat ik wil vragen? Hou het maar eens. Ah. Wat denkt u dat de mensen hier meer uit elkaar drijft: de groepen, zo cultuurverschillen, leeftijdsverschillen? Of is er niet echt? Ja. Ik denk dat... Ik denk dat het niet over generaties gaat. Ik denk dat het gewoon over cultuur gaat. Oké. Dat was het. Bedankt. Nee, dank u. Dag.

Interviews zijn van audio naar tekst gezet met TurboScribe.

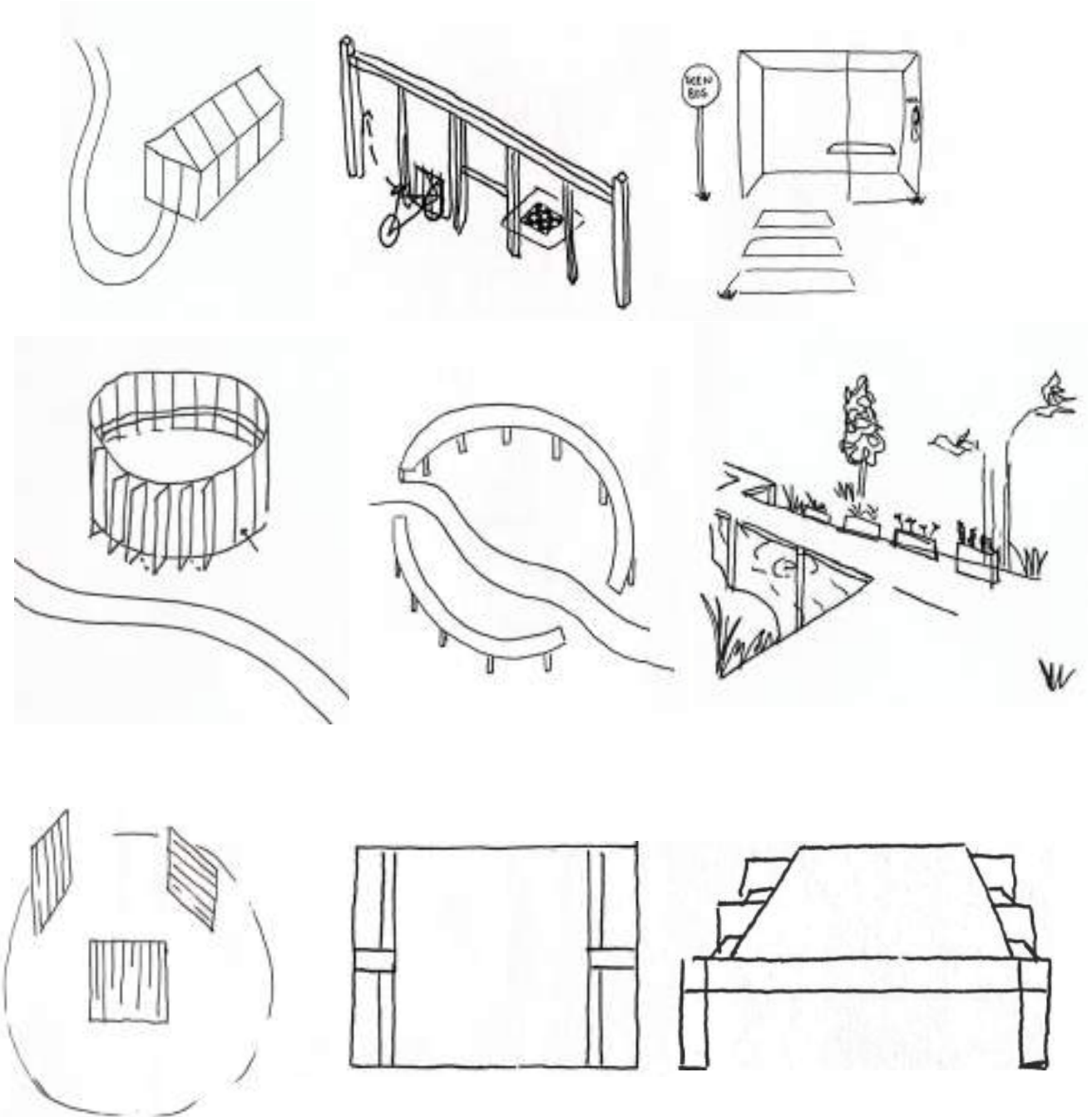
MIND MAP EN PROCESOVERZICHT

MIRO BOARD

https://miro.com/app/board/uXjVGtizPXk=?share_link_id=944730433112

SCHETSEN

DRUKWERK TEST EVENT

Een moment samen

Hoe kan een publieke ruimte ingericht worden om sociale cohesie te stimuleren aan de hand van zintuigelijk ruimtelijke prikkels?

Hoe kan een park, met wat je ziet, hoort en voelt, ervoor zorgen dat mensen meer met elkaar praten en samen zijn?

Datum, uur en locatie
Woensdag 3 juni 2026
vanaf 14u
De Mozaart, Lokeren

Wat is er

Koffie, thee en knabbels.
Gratis. Voor iedereen.

Wie ben ik?
Daphne De Waele,
student en onderzoekster.

Tussen drukte en afstand

Sociale micro scenario's als medium in een
gefragmenteerde samenleving

Hoe kan een park, met wat je ziet, hoort en voelt, ervoor zorgen dat mensen meer met elkaar praten en samen zijn?

Scan & vul in!

Bachelorproef
Daphne De Waele
De Mozaart, Lokeren

Tussen drukte en afstand

Waarover gaat dit onderzoek?

In veel wijken wonen mensen dicht bij elkaar zonder elkaar echt te kennen. Ze passeren op straat, zitten op hetzelfde bankje, maar praten zelden. Deze thesis gaat over eenzaamheid in de stad. Door slim gebruik te maken van zintuigen zoals geur, geluid en aanraking, kunnen plekken in de stad zo ontworpen worden dat mensen elkaar makkelijker ontmoeten.

Het centrale concept zijn sociale micro-scenario's: een kortstondige situatie in de publieke ruimte waarbij mensen onbewust een gedeeld moment beleven, zonder dat dit als een 'sociale interactie' wordt ervaren. Geen verplicht gesprek. Geen programma. Enkel de stilte van samen aanwezig zijn.

Waar?

De Hoedhaarsite in Lokeren: een nieuwe woonwijk met een divers publiek, een park langs de Vondelbeek, een rijke buurtgeschiedenis en een plek met potentieel dat nog niet ten volle benut wordt.

Wat zie je vandaag?

Drie van de twaalf ontworpen scenario's worden vandaag getest in samenwerking met De Mozaart. Elk scenario spreekt een ander zintuig aan en nodigt op zijn eigen manier uit om even te vertragen. Het zijn een soort zintuigelijke geluismomentjes die maar enkele seconden duren maar een eeuwigheid willen zijn.

(De kruidenoever)

(TriMotion)

(Het beeldarchief)

Instagram

Bedankt!

Na afloop vinden jullie een korte enquête. Jullie reacties worden verwerkt in het eindrapport.

Enquete

Het beeldarchief

(Zien)

Waarom?

Een wijk bestaat niet alleen uit de mensen die er nu wonen, maar ook uit alles wat er al was. De Hoedhaarsite heeft een rijke geschiedenis die de meeste bewoners niet kennen: een haarsnijderij actief van 1801 tot 1960, decennia leegstand, herontwikkeling. Dat gedeeld verleden is een bron van verbinding die tot nu toe ongebruikt bleef.

Hoe?

Herinneringen zijn een van de sociale micro scenario's die we delen in het leven. Een gedeeld verhaal, een gedeelde blik en gedeelde interactie. Dit scenario vraagt geen gemeenschappelijke taal of culturele achtergrond. Beelden spreken voor zich.

Wat?

De constructie is visueel herkenbaar van veraf. Een gesloten cirkel trekt de aandachten en maakt nieuwsgierig van buitenaf, maar nodigt uit om binnen te treden.

De installatie zou in werkelijkheid 2m hoog zijn en een diameter van 3m. Hierdoor gaan er dus veel meer panelen aanhangen en kunnen er meer foto's weergegeven worden.

Instagram

Bedankt!

Na afloop vinden jullie een korte enquête. Jullie reacties worden verwerkt in het eindrapport.

Enquete

TriMotion

(Voelen)

Waarom?

Wandelen en sporten zijn de meest voorkomende redenen waarom bewoners van Lokeren het park bezoeken. Ze bewegen door het park zonder echt te stoppen. Beweging is de meest vanzelfsprekende reden om buiten te zijn, maar kan tegelijk ook de reden zijn waarom mensen elkaar net mislopen. Dit ontwerp geeft die beweging een plek om even te landen.

Hoe?

Het lichaam onthoudt meer dan het hoofd. Een rek, een spanning in een band, de weerstand van iets tastbaars, dat zijn ervaringen die je niet vraagt om te begrijpen, maar om te voelen. Het deelt iets zonder er woorden aan te geven. Beweging wordt een gedeeld moment, zonder dat iemand daar iets voor hoeft te doen.

Wat?

In elk vierkant (in realiteit 2mx2m) zijn elasticsche banden gespannen in een ander patroon: horizontaal en verticaal gespannen, en een met losse banden op verschillende hoogtes. Deze verschillen in sterkte. Kinderen die er over en tussen spelen, volwassenen als fitnessapparaat, ouderen als rek- en stretchhulp. Een installatie, drie gebruikers, alle leeftijden tegelijk. Niemand heeft hetzelfde voor ogen, maar ze staan wel samen.

Instagram

Bedankt!

Na afloop vinden jullie een korte enquête. Jullie reacties worden verwerkt in het eindrapport.

Enquete

De kruidenoever (Ruiken)

Waarom?

Een wijk is pas een wijk als de mensen die er wonen elkaar kennen. Niet perse van naam of van verhaal, maar van gezicht. Van dat knikje op straat. Van die blik die zegt: ik zie jou ook. Dit ontwerp gaat op zoek naar dat kleine moment van herkenning en gedeelde interactie.

Hoe?

Geur is het meest eerlijke zintuig. Het vraagt geen inspanning, geen intentie, geen gemeenschappelijke taal. Je ruikt iets en je bent er al. Verse kruiden die je zo gebruiken en samen helpen onderhouden. Dezelfde munt roept bij de ene Marokkaanse thee op, bij de andere de tuin van een grootmoeder. Dat verschil is geen barriere. Dat verschil is precies het gesprek.

Wat?

Geurende en eetbare kruiden, die bezoekers uitnodigt om te stoppen, te plukken, te ruiken, en misschien iets te delen. Op de stijger die zich boven de vondelbeek worden bakken op heuphoogte geplaatst. Water geven, snoeien, oogsten. Die terugkeer over tijd is wat van een toevallige ontmoeting iets meer maakt.

Instagram

Bedankt!

Na afloop vinden jullie een korte enquête. Jullie reacties worden verwerkt in het eindrapport.

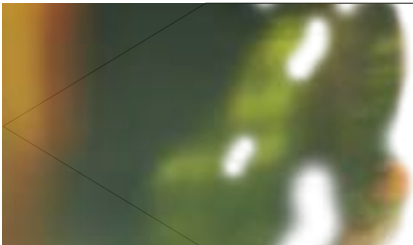
Enquete

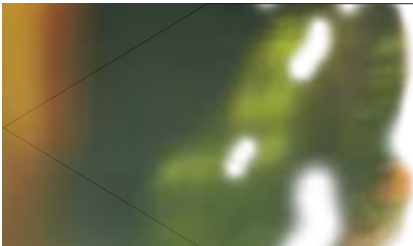

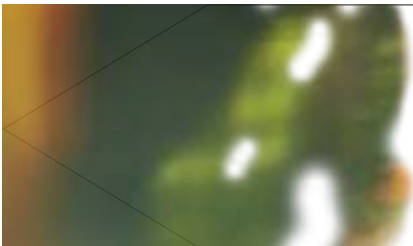
NAAMKAARTJES KRUIDEN

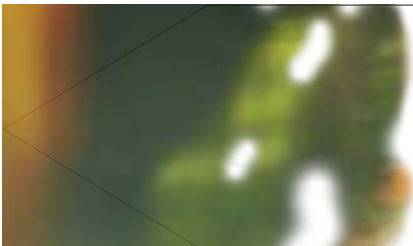
	HOOGTE 40 - 120 cm 	HERKOMST Oost-Mediterraan gebied en West-Azie	Koriander
	OOGST PERIODE Juli - september blad oogsten vanaf 10 cm	FUN FACT Of je mij als fris of als zeep achtig ervaart, hangt af van je DNA. Dus dezelfde plant voor 2 personen iets compleet anders oproepen!	

	HOOGTE 20 - 60 cm 	HERKOMST Middellandse Zeegebied	Peterselie
	OOGST PERIODE Juni - september	FUN FACT Ik ben het hoofd ingrediënt van tabouleh. Een plant, vele keukens!	

	HOOGTE 70 cm 	HERKOMST India en Sri Lanka	Curry plant
	OOGST PERIODE Het hele jaar door	FUN FACT Ik ruikt niet alleen heerlijk maar smaak ook heerlijk in een groentensoep of bij een lekker stuk lamsvlees!	

	HOOGTE 50 - 150 cm 	HERKOMST Kustgebieden Middellandse Zee	Rozemarijn
	OOGST PERIODE Het hele jaar door. Meest aromatisch in juli en augustus	FUN FACT Ik ben een symbool voor herinneringen en touw.	

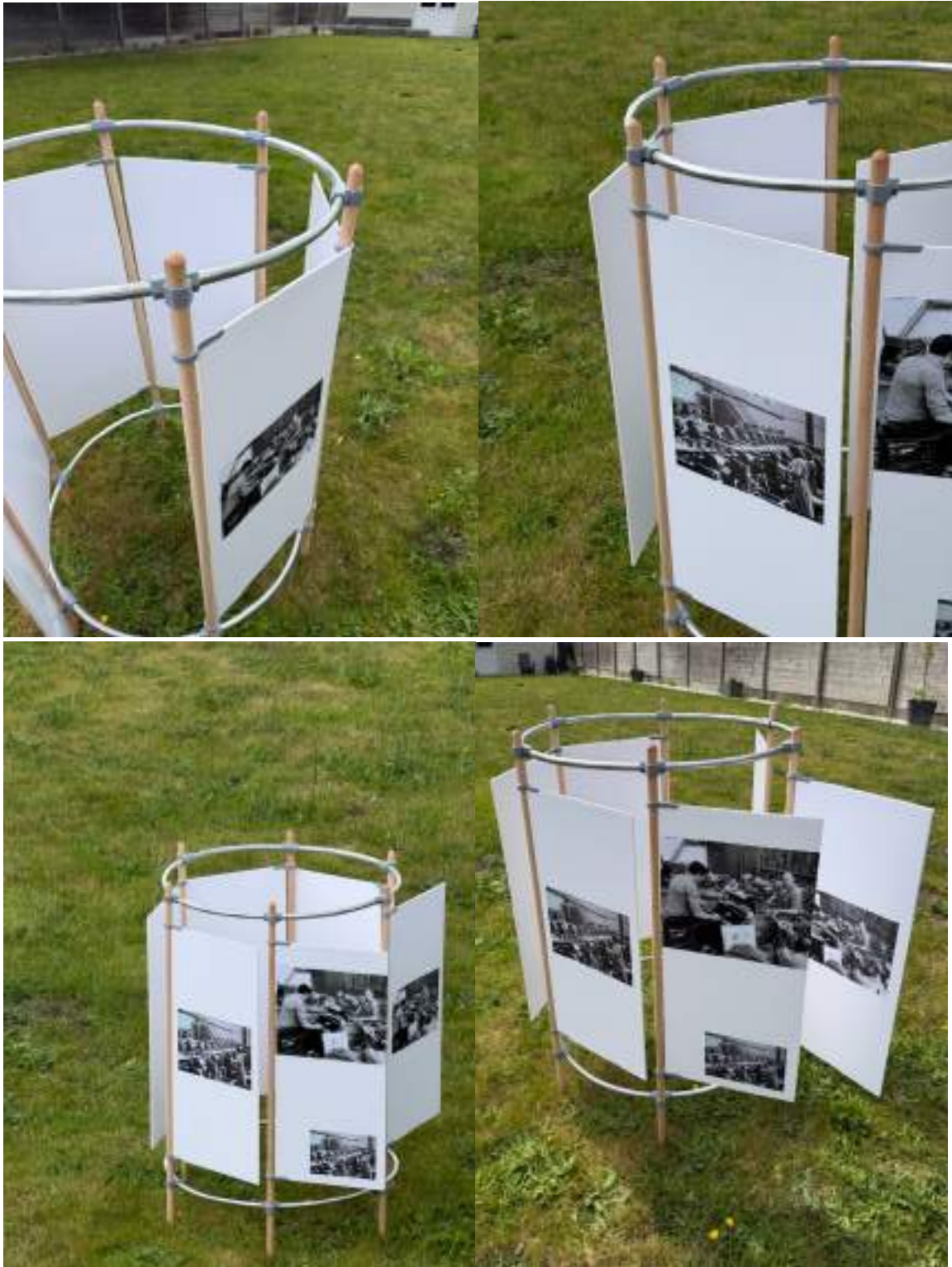
	HOOGTE Tot 250 cm 	HERKOMST Midden-Oosten	Laurier
	OOGST PERIODE Het hele jaar door. Bladeren vers of gedroogd plukken	FUN FACT Bij de oude Grieken was ik een symbool van wijsheid en glorie.	

	HOOGTE 30 - 60 cm 	HERKOMST Noord-Afrika, Marokko	Marokkaanse Munt
	OOGST PERIODE Voorjaar tot herfst. Best oogsten voor de bloei (juli-september) voor de sterkste smaak!	FUN FACT Marokkaanse muntthee zetten is een ritueel van gastvrijheid: je schenkt altijd in voor een ander, nooit voor jezelf eerst.	

PROTOTYPE 1 (KRUIDENOEVER)

PROTOTYPE 2 (BEELDARCHIEF)

PROTOTYPE 3 (TRIMOTION)

RENDERS

Renders zijn gemaakt met Vizcom en opgewerkt in Adobe Photoshop.

Link in te vullen door de student:

Ik,

Daphné De Waele

ondergetekende

geef Howest, de Hogeschool West-Vlaanderen hierbij uitdrukkelijk en onvoorwaardelijk

- ☒ de toelating om
- ☒ de volledige tekst
 - ☒ de samenvatting
 - ☒ de bibliografische informatie (titel, auteur, stagebedrijf ...)
- ☐ GEEN toelating om

van de bachelorproef met als doel

Tussen drukta en afstend

Sociale media scenario's als medium in een gefragmenteerde samenleving

..... Leveren als nuttige en praktische informatie omtrent dit werk op te nemen in de bewaardatabank van de Howest Media Hub. Ik geef de hogeschool eveneens de toelating het hierboven aangekwalificeerde te gebruiken voor afgeleide producten, zoals daar zijn: abstractenverzamelingen en catalogi. Met het ondertekenen van dit document geef ik toestemming om mijn bachelorproef te delen met andere studenten en lectoren verbonden aan Howest, de Hogeschool West-Vlaanderen. Voor de opname van de samenvatting van mijn bachelorproef in de databank en voor het gebruik van de afgeleide producten vraag ik geen vergoeding aan Howest, de Hogeschool West-Vlaanderen. Mijn toestemming geldt voor de hele beschermingsduur van mijn bachelorproef.

Ik geef Howest, de Hogeschool West-Vlaanderen hierbij uitdrukkelijk en onvoorwaardelijk

- ☒ de toelating om
- ☒ de volledige tekst
 - ☒ de samenvatting
 - ☒ de bibliografische informatie (titel, auteur, stagebedrijf ...)
- ☐ GEEN toelating om

de bachelorproef te delen met externen, i.e. de externe juryleden van mijn jury, t.t.v. de evaluatie van mijn bachelorproef op het jurymoment.

Indien ik niet gediagd ben en de bachelorproef moet herschrijven, vervalt deze toelating automatisch. Ik verklaar dat mijn werk onuitgegeven is en garandeer aan de Hogeschool West-Vlaanderen het volle en onbevoorwaarde genot van de afgestane rechten, tegen welke verstoring, vordering of ontzetting ook, zowel voor de teksten als voor de documenten die ze illustreren. Ik zal Howest, de Hogeschool West-Vlaanderen vrijwaren tegen alle aanspraken van derden.

Datum + Plaats: Handtekening (student):

12/05/2026

Driesstraat 10, 9160 Lokeren

Daphné De Waele

Leuk in te vullen door de externe promotor van de student.

Ik, ondergetekende,

Christa Perge

van het

bedrijf... De Picaas

met als functie

Coördinator

geef Howest, de Hogeschool West-Vlaanderen hierbij uitdrukkelijk en onvoorwaardelijk

☒ de toelating om:

☒ de volledige tekst

☒ de samenvatting

☒ de bibliografische informatie (titel, auteur, stagebedrijf ...)

☐ GEEN toelating om

De Daphi De Waele bachelorproef van student

met Tussen drukke en afstand als taal

op te nemen in de bewaardatabank van de Howest Media Hub en deze toegankelijk te maken voor alle mogelijke gebruikers. Ik geef de hogeschool eveneens de toelating dit te gebruiken voor afgeleide producten, zoals daar zijn: abstractenverzamelingen en catalogi.

Ik geef Howest, de Hogeschool West-Vlaanderen hierbij uitdrukkelijk en onvoorwaardelijk

☒ de toelating om

☒ de volledige tekst

☒ de samenvatting

☒ de bibliografische informatie (titel, auteur, stagebedrijf ...)

☐ GEEN toelating om

de bachelorproef te delen met externen, i.e. de externe juryleden van de jury van mijn student, i.f.v. de evaluatie van deze bachelorproef op het jurymoment.

Datum + Plaats: Handtekening + eventuele stempel van het bedrijf.

Daberen 28/5/26

